

**Rapport om ytterligere undersøkelser vedrørende
Forsvarets kontakt med OCAS-sfæren**

6. mai 2010

Arbeidsgruppe OCAS

Innhold

1	SAMMENDRAG	4
2	OPPNEVNING, SAMMENSETNING OG MANDAT	6
2.1	ARBEIDSGRUPPENS OPPNEVNING OG BAKGRUNN	6
2.2	MANDATET	6
2.3	BEGRENSNINGER	7
3	GJENNOMFØRING OG METODE	8
3.1	GJENNOMFØRING – VARIGHET OG VILKÅR	8
3.2	RETTLIGE RAMMER OG PRINSIPPER	8
3.3	ARBEIDSMETODIKK	8
3.3.1	Innledning	8
3.3.2	Dokumentasjonsinnhenting	8
3.3.3	Erfaringer og utfordringer	9
3.3.4	Arkivering av innhentet dokumentasjon	9
3.3.5	Sikkerhet	9
3.3.6	Intervjuer, samtaler og møter	9
4	RAMMER OG REGELVERK	11
4.1	KRAV TIL FORSVARETS PERSONELL	11
4.1.1	Hensyn bak reglene	11
4.1.2	Habilitetsregler	12
4.1.3	Inhabilitetsgrunner	12
4.1.4	Konkurransesituasjon	12
4.1.5	Forsvarets interne regler - varsomhet	13
4.2	OFFENTLIGE ANSKAFFELSER	13
4.3	KRAV TIL ANSKAFFELSER	15
4.3.1	De grunnleggende krav ved anskaffelser	15
4.3.2	Adgangen til å henvende seg direkte til leverandørene	16
4.3.3	Kontraktsrevisjon / kostnadskontroll	17
4.4	KOMPETANSE TIL Å INNGÅ AVTALER	18
4.5	BRUK AV STYRER I FORSVARET	19
5	NOBLE OG ANDRE INVOLVERTE AKTØRER	20
5.1	NOBLE	20
5.1.1	BattleLab forprosjekt i Luftforsvaret (1999-2001)	20
5.1.2	NOBLE som prosjekt i Luftforsvaret (2001-2003) og i FOHK (fra 2003)	20
5.1.3	NOBLE som avdeling i linjeorganisasjonen (2005-dd)	21
5.1.4	NOBLE CD&E strategi fra 2005	22
5.1.5	Reformer innen metode, virksomhetsstyring og forvaltning	22
5.2	ANDRE AVDELINGER	23
5.2.1	Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO)	23
5.2.2	NOBLEs styre	23
5.2.3	Kort om andre involverte i Forsvarssektoren og deres rolle	24
6	UNDERSØKELSER, FAKTA OG VURDERINGER	26
6.1	BESKRIVELSE AV HOVEDPROSJEKTENE	26
6.1.1	OCAS	26
6.1.2	ACTD	26
6.1.3	ODIN	26
6.1.4	CODS	26
6.2	KONTRAKTSREVISJON	26
6.2.1	Kontrakter med Tyra Invest AS	27
6.2.2	Kontrakter med SSPR AS	33
6.2.3	Kontrakter med Luftfartsverket/Avinor (Tyra Invest AS/OCAS AS)	35
6.2.4	Andre avtaler, avtaler med LENCO AS	38
6.2.5	Andre avtaler, diverse leverandører	45
6.2.6	Oppsummering knyttet til inngåtte kontrakter	52
6.3	VURDERINGER KNYTTET TIL HABILITET OG KAMERADERI	53

6.3.1	Personell fra Forsvaret	53
6.3.2	Identifiserte selskaper og personell	53
6.3.3	Gjennomførte søk	55
6.3.4	Funn og vurdering	56
6.3.5	Særskilt vurdering av habilitet ift anskaffelser	60
6.3.6	Forholdet Tom Johansen, Morten Mørk og Rolf Bakken.....	60
6.3.7	Forholdet Tom Johansen og Lennart Johansen	61
6.3.8	Varsomhetsregelen	61
6.3.9	Oppsummering.....	62
6.4	ANDRE UNDERSØKELSER	62
6.4.1	Utbytte – Tyra Invest AS og SSPR AS	62
6.4.2	Operativt utbytte.....	65
6.4.3	Gjennomføring, kontroll og oppfølging	66
6.4.4	Mottak av fordeler/begunstigelser	67
6.4.5	Kryssfinansiering av teknologiutvikling og statsstøtte.....	67
7	KONKLUSJON OG ANBEFALING	72
8	VEDLEGG.....	74
9	ORDLISTE	75

1 SAMMENDRAG

Arbeidsgruppen og arbeidsgruppens mandat

Arbeidsgruppen for "ytterligere undersøkelser vedrørende Forsvarets kontakt med OCAS-sfæren" ble nedsatt av sjef Forsvarsstab 28. januar 2010. Bakgrunnen var en rekke artikler i media med fokus på Forsvarets kontrakter inngått med OCAS-sfæren (SSPR AS, Tyra Invest AS og OCAS AS). Dette er selskaper hvor tidligere forsvarsansatte piloter er sentralt involvert.

Medias søkelys har foranlediget spørsmål fra Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité.

Arbeidsgruppens mandat er:

- Videre gjennomgang av forhold knyttet til selskaper i OCAS-sfæren
- Gjennomgang av inngåtte kontrakter i regi av NOBLE frem til 2005

Kildebegrensninger

Arbeidsgruppens undersøkelser har blitt vanskeliggjort ved at den mest sentrale personen i saken er indisponert av helsemessige årsaker. I tillegg har representanten for OCAS AS, Tyra Invest AS og SSPR AS på prinsipielt grunnlag og etter juridiske vurderinger valgt å ikke gi innsyn i relevant dokumentasjon, besvare skriftlige spørsmål eller få referatført samtaler.

Anskaffelser og kontrakter

Arbeidsgruppen har gjennomgått alle kontrakter inngått av NOBLE i perioden frem til 2005, og kontrakter med OCAS-sfæren. Totalt 45 kontrakter. Det er avdekket en rekke brudd på anskaffelsesregelverket. Dette gjelder særlig i de kontrakter NOBLE har håndtert selv uten merkantil støtte.

Undersøkelsene viser forøvrig at alle avtalte leveranser er mottatt.

Når det gjelder spørsmålet om kostnadskontroll av inngåtte kontrakter, har gjennomgangen avdekket at rett til innsyn i meget liten grad er skriftlig regulert i kontraktene, slik anskaffelsesregelverket legger opp til. Muligheten til revisjon er da begrenset og krever en juridisk prosess.

Habilitet

Arbeidsgruppen har vurdert personell i Forsvaret som har vært involvert i de inngåtte kontrakter og undersøkt forbindelse opp mot aktørene i de eksterne selskapene, samt eventuelle eierinteresser i de ulike selskapene. Undersøkelsene viser at det er inngått kontrakter med selskaper hvor tidligere ansatte i Forsvaret er eier eller ansatt.

Daværende sjef NOBLE, oberst Tom Johansen, har ikke vært mulig å intervju. Morten Mørk som representant for SSPR AS, Tyra Invest AS og OCAS AS har ikke ønsket referatføring. Relasjoner til LENCO AS er også uavklart pga nevnte forhold med oberst Johansen. Dette har begrenset habilitetsvurderingene.

Undersøkelsene har ikke påvist inhabilitet i relasjoner mellom Forsvarets personell og involverte leverandører.

Mottak av fordeler

Det er sendt forespørsel til aktuelle leverandører. Dokumenter og reiseregninger er gjennomgått og spørsmål er stilt i intervjuer. Undersøkelsene har ikke avdekket bruk av fordelsoverføring overfor Forsvarets personell.

Kryssfinansiering

Arbeidsgruppen kan med bakgrunn i de gjennomførte undersøkelser, kostnadsprøving av SSPR-kontrakten, og det faktum at leveransene har vært som avtalt, ikke konkludere med at

det har vært til ulempe for Forsvarets leveranser at utviklingen av OCAS-systemet og Forsvarets ACTD-prosjekt har vært basert på felles teknologi.

Operativt utbytte av prosjektene

NOBLE drev eksperimentell virksomhet. Anvendbare produkter for operasjonell drift skulle ivaretas av linjen gjennom videreutvikling av de konsepter og løsninger som NOBLE utviklet. Etter at NOBLE ble overført til det fellesoperative domenet, ble innretning endret. Den eksisterende prosjektporteføljen ble vurdert og evaluert. Ingen av de opprinnelige prosjektene inngått med OCAS-sfæren ble videreført.

Etterlevelse av anskaffelsesregelverket

Fra NOBLE startet opp som forprosjekt i 1999 til det ble del av linjeorganisasjonen, har det vært en tydelig utvikling og formalisering. Den første perioden, som prosjekt i Luftforsvaret fra 2001 frem mot 2003, var preget av høy fokus på innsats og leveranser, hvor merkantile rutiner ikke ble vektlagt eller fulgt. Prosjektet var underlagt et styre, men styret syntes kun å håndtere overordnede spørsmål hvor de ikke utøvde en nærmere kontroll i forhold til anskaffelser og regelverk. Ved overgangen til FOHK, og senere sjef INI, ble prosessene formalisert, virksomheten til NOBLE endret karakter, og FLO som merkantilt fagorgan var ansvarlig for at anskaffelsesregelverket ble overholdt.

2 OPPNEVNING, SAMMENSETNING OG MANDAT

2.1 Arbeidsgruppens oppnevning og bakgrunn

Arbeidsgruppe for ytterligere undersøkelser vedrørende Forsvarets kontakt med OCAS-sfæren ble iverksatt ved skriv fra sjef Forsvarsstaben den 28. januar 2010, vedlagt et mandat. Frode Axe Riiser ble utpekt som leder.

Sekretær for arbeidsgruppen har vært Thomas Fosse, FST/SEKR. For øvrig har NOBLE, FLO Investering, FLO Anskaffelser og FLO Systemstyring bistått. Felles juridiske tjenester har bistått i arbeidsgruppens avsluttende arbeid.

I tillegg har PricewaterhouseCoopers v/partner Jan Erik Gran Olsen gitt rådgivende bistand til metodikk og gjennomføring, samt utarbeidelse av elektronisk arkiv og ulike analyser. Senere ble gruppen styrket med ett medlem, Thomas Valvo, seniorrådgiver, FST. Arbeidet startet opp 1. februar.

Bakgrunn for undersøkelsene:

Forsvaret opprettet i 1999 et prosjekt for konseptutvikling og eksperimentering. Prosjektet fikk navnet "Norsk battlelab og eksperimentering" (NOBLE). Sivile leverandører ble brukt til støtte i ulike prosjekter.

Media har hatt artikler om NOBLEs kontrakter inngått med SSPR AS, Tyra Invest AS og OCAS AS med bakgrunn i at firmaene har vært drevet og eid av tidligere forsvarsansatte. I disse firmaene skal det være tatt ut utbytte på 20-30 millioner kroner. Medias søkelys foranlediget spørsmål fra Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité.

I forbindelse med dette, utarbeidet Forsvarsstaben 17.12.2009 en redegjørelse. I denne fremkommer det at det har vært flere brudd på gjeldende regler og rutiner.

Forsvaret ønsker derfor å forfølge saken ytterligere for å etablere et mer helhetlig bilde, herunder få belyst sentrale spørsmål som har kommet opp. Det er viktig for Forsvaret å klarlegge behovet for å iverksette nødvendige tiltak og eventuelle forbedringer.

2.2 Mandatet

Arbeidsgruppens mandat lyder i sin helhet:

Mandat for ytterligere undersøkelser vedrørende Forsvarets kontakt med OCAS-sfæren.

Det nedsettes en arbeidsgruppe under ledelse av avdelingsdirektør Frode Axe Riiser som skal gjennomføre en dypere undersøkelse av "OCAS-saken". Lederen av arbeidsgruppen vurderer selv hvilke ressurser som må innhentes fra Forsvaret for øvrig og eventuelt støttebehov fra Forsvarsdepartementet. Videre bes lederen spesielt vurdere om det er behov for ekstern støtte. Leder av arbeidsgruppen bes, innen onsdag 3 februar 2010 kl 1500, fremme en overordnet plan for arbeidet inkl tidsplan.

Den videre oppfølgingen av OCAS-saken skal fokusere på følgende to områder:

1. Videre gjennomgang av forhold knyttet til selskaper i OCAS-sfæren:
  - a. Kontraktsrevisjon av de kontrakter som ikke er revidert i denne saken. I denne forbindelse må også utbytte fra Tyra Invest, OCAS og SSPR undersøkes.
  - b. Gjennomgang av personkabalene, både i "OCAS-sfæren", Luftforsvaret og i NOBLE knyttet til kontraktsinngåelse for de aktuelle prosjektene. Spesiell fokus på habilitet og kameraderi.

- c. *Se spesielt på koblingen mellom ACTD-kontraktene, OCAS' søknad til SND og Dns påstand om at ACTD-kontraktene har bidratt med 30 mill. i finansiering av utviklingen av OCAS-systemet.*
- 2. *Gjennomgang av inngåtte kontrakter i regi av NOBLE frem til 2005*
  - a. *Kontraktsrevisjon*
  - b. *Operativt utbytte*
  - c. *Habilitet*

Videre må arbeidsgruppen være forberedt på følgende:

- 1. *Støtte eventuelle oppfølgingsspørsmål fra ESA knyttet til OCAS-saken.*
- 2. *Andre aktuelle forhold som måtte komme opp*

Mandatet har ikke reist vesentlige tolkingsproblemer. Med ordet "utbytte fra Tyra Invest, OCAS og SSPR" i punkt 1a legger arbeidsgruppen til grunn at det gjelder både hvilke leveranser Forsvaret har mottatt etter kontraktene og hvilket utbytte eierne av de nevnte firmaene har tatt ut i perioden.

Med begrepene "habilitet og kameraderi" legger arbeidsgruppen til grunn at det skal vurderes hvorvidt det foreligger personlige relasjoner i kontraktsforholdene som medfører at det foreligger brudd på anskaffelsesregelverket.

Mandatet tolkes dit hen at det ikke skal vurderes hva slags konsekvenser eventuelle brudd på regelverket kan medføre for de involverte del, eksempelvis strafferettslig, arbeidsrettslig, disiplinært eller erstatningsrettslig.

2.3 Begrensninger

Arbeidsgruppen har innenfor de gitte tidsmessige og tekniske rammer søkt å innhente relevant dokumentasjon. Utfordringer i forhold til materiale som er ødelagt, fjernet eller slettet når personell har sluttet har begrenset mulighetene. Tilsvarende har de mange systemene og endrede arkivrutiner vanskeliggjort arbeidet¹.

En annen begrensende faktor er at de rettslige grunnlag for innhenting av informasjon primært har vært samtykke og statens autonomi, og ikke for eksempel straffeprosessuelle tvangsmidler.

I tillegg har arbeidsgruppen hatt manglende innsynsrett i forhold til de eksterne selskapene.

---

¹ Beskrivelse av arkivorganisering og arkivsystemer for FO samt kommentarer til saksgang ved innsynsbegjæringer etter lov om offentlighet datert 08.10.2009 fra Bortsettingsarkivet til LST.

3 GJENNOMFØRING OG METODE

3.1 Gjennomføring – varighet og vilkår

Arbeidsgruppen hadde oppstartsmøte 2. februar 2010 og startet umiddelbart sin virksomhet. Utvalgets leder og sekretær har arbeidet med oppgaven på heltid og ble senere forsterket med ytterligere ett medlem.

På bakgrunn av mandat, oppdragsgivers behov for en snarlig avklaring og rapport samt antatt tidsbruk, satte arbeidsgruppen en frist til 1. mai 2010 for levering. 3. februar 2010 ble det i tråd med mandatet oversendt en tentativ fremdriftsplan med milepæler og forutsetninger. Fristen ble senere utvidet til 7. mai 2010 etter avtale med oppdragsgiver.

3.2 Rettslige rammer og prinsipper

Forsvarlighets- og utredningsprinsippet er forsøkt ivaretatt ved at et representativt materiale er innhentet og gjennomgått, hvor de berørte har fått uttale seg om hva de mener er relevant.

Samtykke er det rettslige grunnlaget for innhenting av faktaunderlag som dokumenter, regnskap og intervjuer. Kontradiksjonsprinsippet er blant annet ivaretatt ved at alle som er involvert, kan henvende seg til gruppen, ved avdelingens innsendte faktabidrag samt at alle intervjureferater har blitt forelagt for endelig godkjenning.

3.3 Arbeidsmetodikk

3.3.1 Innledning

Arbeidsgruppens arbeid har bestått av møter og besøk, gjennomgang av dokumentasjon og samtaler eller intervjuer med involverte aktører. En viktig del av arbeidet har vært samarbeid med utvalgte avdelinger om faktakartlegging, dokumentinnsamling og vurderinger, samt revisjon av avtaler.

3.3.2 Dokumentasjonsinnhenting

Det har vært gjennomført dokumentasjonsinnsamling på bakgrunn av mandatet. Relevante informasjonssystemer og arkiver har blitt kartlagt med hensyn til tidsperiode og etter samtaler med relevant personell.

Det har vært skrevet tre redegjørelser om temaet tidligere². Arbeidsgruppen har tatt utgangspunkt i redegjørelsene, strukturert og supplert dokumentasjonen, samt utvidet søket.

Følgende systemer og arkiver i forsvarssektoren har blitt gjennomgått i sakens anledning:

Informasjonssystem/arkiv	Beskrivelse
DocuLive FD	Elektronisk dokumentarkiv
DocuLive Forsvaret	Elektronisk dokumentarkiv innført i 2003
FISBasis Forsvaret	Elektronisk dokumentasjon på filområder i Forsvaret, som avdelingenes fellesområder mv.

² 1. LST til FST "Redegjørelse vedrørende Forsvarets kontakt med selskapet OCAS" 081009, 2. LST til FST "Tillegg til redegjørelse for Forsvarets kontakt med OCAS AS" 12109 3. "Redegjørelse vedrørende Forsvarets kontakt med selskapene OCAS AS, Tyra Invest AS og SSPR AS" 17.12.2009.

Forsvarets arkiv	Forsvarets arkivadministrasjon (FAA) sitt dokumentarkiv. Fysisk og elektronisk.
Bortsettingsarkivet	Fysisk og elektronisk arkiv etter Forsvarets Overkommando på Huseby frem til 01.08.2003.
NOBLE Bodø	Fysisk og elektronisk arkiv.
FLO	Fysisk og elektronisk arkiv.
LST	Fysisk og elektronisk arkiv.

Oversikt: Informasjonssystemer og arkiver i Forsvarsdepartementet og Forsvaret

3.3.3 Erfaringer og utfordringer

Det har vært en utfordring å fremskaffe og få en totaloversikt over dokumentasjonen. Relevant dokumentasjon har blitt lokalisert i mange ulike systemer, hvor en har måttet legge dokumentene sammen for å få et helhetlig bilde. Når det gjelder kontraktsunderlag, fremdriftsrapporter og fakturaer, har det ikke vært mulig å fremskaffe et komplett arkiv. Vedlegg til møtereferater, styring og oppdragsskriv har i noen tilfeller ikke vært mulig å fremskaffe.

Summen av faktorene stor utskifting av personell, omorganisering av FO til FST, samt flere endringer av arkivsystem, har medført at muligheten for å finne dokumentasjon har vært dårligere enn ønskelig³.

3.3.4 Arkivering av innhentet dokumentasjon

Dokumentasjonen har blitt systematisert, digitalisert, OCR-behandlet og arkivert i et eget elektronisk arkiv. Hvert enkelt dokument i arkivet har blitt påført et unikt løpenummer (Inr). I tillegg har følgende opplysninger blitt registrert for hvert dokument:

- Dokumentdato
- Hvem som har utarbeidet dokumentet
- Dokumenttype, for eksempel skriv, avtale, mandat
- Beskrivelse av dokumentet
- Kategori, for eksempel anskaffelser, type teknologi, økonomi
- Når dokumentet ble skannet
- Hvem som har overlevert dokumentet

3.3.5 Sikkerhet

Ved oppstart av arbeidet ble det opprettet en egen mappe på FISBasis hvor alle elektroniske dokumenter og arbeidsfiler ble lagret. Kun arbeidsgruppen ble gitt tilgang til denne. Avhengig av gradering på papirdokumentene som ble mottatt, ble de oppbevart i k-skap og begrenset område. PwC undertegnet en avtale om håndtering og oppbevaring av mottatt dokumentasjon.

3.3.6 Intervjuer, samtaler og møter

Det er gjennomført i alt 21 intervjuer. Det er gjennomført intervjuer av personell fra Forsvaret, Forsvarsdepartementet, FFI, OCAS AS og LENCO AS. Utvalget av intervjuobjekter ble foretatt på bakgrunn av at de intervjuede har eller har hatt sentrale oppgaver eller at de har blitt navngitt i forbindelse med saken.

³ Redegjørelse vedrørende Forsvarets kontakt med selskapet OCAS AS.

De intervjuede ble gitt relevant informasjon om undersøkelsene, mandatet, samt informasjon om at referatet fra intervjuet kunne brukes i rapporten og vedlegges.

De forspurte fra Forsvaret har latt seg intervju med unntak av én person på grunnlag av egen alvorlig helsesituasjon. Alle eksterne personer har vært villige til å la seg intervju.

Det har blitt ført referat under intervjuene. I etterkant har referatet blitt oversendt for gjennomlesning. Referatene fra samtlige intervjuer er kommentert og godkjent av de respektive intervjuobjektene.

Morten Mørk og Rolf Bakken har etter juridiske vurderinger valgt å ikke godkjenne at det ble ført referater fra gruppens samtaler med dem.

4 RAMMER OG REGELVERK

Forsvarets virksomhet er underlagt en rekke regler som danner rammer for inngåelse og gjennomføring av kontrakter. I det følgende gis det en kort oversikt over relevante lover, forskrifter og andre gjeldende reguleringer som har vært aktuelle ved arbeidsgruppens undersøkelser.

For Forsvaret som forvaltningsorgan gjelder de alminnelige regler om behandlingsmåten i forvaltningssaker⁴.

Norge er forpliktet til å følge internasjonale regler om offentlige anskaffelser over visse terskelverdier. På nasjonalt plan har Norge fastsatt nærmere regulering i lov om offentlige anskaffelser som trådte i kraft 1. juli 2001 med tilhørende forskrifter⁵.

På forsvarssektorens område har man i tillegg gitt ut et Anskaffelsesregelverk for Forsvaret (ARF) gjeldende fra 1. september 2004⁶. Før dette tidspunkt gjaldt Bestemmelser Vedrørende Anskaffelser til Forsvaret (BAF)⁷. Det fremgår av BAF punkt 1.102.2 at alle anskaffelser må vurderes opp mot unntaksbestemmelsene i forskriftene og at unntak fra loven og forskriftene hjemles i EØS-avtalens artikkel 123. Tilsvarende fremgår av ARF pkt. 1.2.3.

Forsvaret har videre et internt regelverk og styringssystem som skal sikre at driften skjer på en effektiv og trygg måte innenfor rammer som er gitt av Stortinget, Forsvarsdepartementet og andre premissgivere. Avhengig av nivå og forsvarsgren, er generelle styrende dokumenter og regelverk benevnt og plassert i et hierarki. I tillegg kommer stillingsinstrukser, fullmakter, rutinebeskrivelser og håndbøker, eksempelvis instruks til sjefene og Prinsix-prosjekthåndbok for Forsvaret⁸, hvor det angis et rammeverk for hvordan Forsvarets materiellprosjekter skal gjennomføres.

4.1 Krav til Forsvarets personell

Habilitetsregler som skranker ved anskaffelser.

4.1.1 Hensyn bak reglene

Inhabilitet innebærer at det foreligger omstendigheter som er egnet til å svekke tilliten til en persons upartiskhet.⁹ De forvaltningsrettslige habilitetsregler skal sikre at forvaltningens avgjørelser blir forberedt og truffet av personer som står fritt og har en fri og ubundet innstilling til de saker som behandles. Reglene skal også bidra til å sikre og styrke tilliten til forvaltningens avgjørelser.¹⁰

Ved offentlige anskaffelser dreier habilitet seg om å kunne ha tillit til at den som tar beslutninger under en anskaffelsesprosess, er upartisk i sine valg.¹¹ Aktørene skal ha tillit til at alle beslutninger i anskaffelsesprosessen er basert på saklige hensyn, og at utenforliggende hensyn, som for eksempel personlig kjennskap til en leverandør og private interesser, ikke har innvirkning på beslutningene som fattes. Har ikke leverandørene tillit til

⁴ Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10. februar 1967.

⁵ Lov 1999-07-16 nr 69 Lov om offentlige anskaffelser, forskrift om offentlige anskaffelser.

⁶ For-2004-09-01-1270, ikrafttredelse 01.09.2004, endret 07.04.2008 og 01.10.2008.

⁷ Fastsatt ved Kgl.res av 3. desember 1993 med endringer 03.10.1996, gjeldende frem til 31.08.2004.

⁸ Prosjekthåndbok for Forsvaret. Prinsix utgave 1999, gjeldende fra 01.07.1999 til 03.10.2005, heretter benevnt Prinsix 1999.

⁹ Gyldendal lovkommentar til forvaltningsloven kapittel II s. 129.

¹⁰ Graver, Hans Petter: "Habilitet og bruk av rådgivere i offentlige anskaffelsesprosesser", Tidsskrift for rettsvitenskap 2005-4, s. 1.

¹¹ Veileder til forskrift om offentlige anskaffelser, s. 34.

beslutningene som fattes, kan dette på sikt svekke konkurransen ved at leverandører i en del tilfeller vil velge ikke å delta i konkurranse arrangert av det offentlige.¹²

4.1.2 Habilitetsregler

For offentlige anskaffelser er forvaltningslovens anvendelse uttrykkelig fastslått i forskrift om offentlige anskaffelser § 3-7 (tidligere § 3-4). Forvaltningslovens habilitetsregler kom imidlertid også før forskriften trådte i kraft til anvendelse på offentlige anskaffelser foretatt av Forsvaret i henhold til BAF pkt. 1.104 c) og BAF Vedlegg E, Etiske retningslinjer for forsvarets anskaffelsesrelaterte virksomhet.

Forvaltningsloven § 6 lyder som følger:

De alminnelige forvaltningsrettslige habilitetsreglene gjelder for offentlige tjenestemenn, og knytter seg til det "å tiltrettelegge grunnlaget for en avgjørelse eller treffe avgjørelse i en forvaltningssak", jf. fvl. § 6. I en anskaffelsesprosess vil kravet til habilitet rette seg både mot dem som planlegger og forbereder anbudsgrunnlaget og dem som treffer avgjørelser under prosessen, velger leverandører, gjennomfører konkurransen og tildeler kontrakt.

4.1.3 Inhabilitetsgrunner

Forvaltningsloven § 6 første ledd inneholder de absolutte inhabilitetsgrunner, slik som partsstatus og slektskap.

En tjenestemann er også inhabil når andre "særegne forhold" foreligger som er "egnet til å svekke tilliten til hans upartiskhet", jf. fvl. § 6 annet ledd. Bestemmelsen angir enkelte vurderingsmomenter; blant annet om avgjørelsen kan innebære særlig fordel for vedkommende eller noen som vedkommende har nær tilknytning til, jf. § 6 annet ledd første setning. Andre momenter kan etter omstendighetene også være relevante. Habilitetsspørsmålet avgjøres etter en konkret helhetsvurdering.

Vurderingstemaet er de ytre forhold, og om disse generelt og objektivt sett er egnet til å svekke tilliten, uavhengig av hvor stor tilliten faktisk er.¹³ Hvis det utad fremstår betenkelig at tjenestemannen tar del i saksbehandlingen, vil det kunne tilsi inhabilitet selv om det ikke er grunn til å tro at det forholdet har ført til en uriktig avgjørelse. Det er ikke avgjørende om vedkommende selv anser seg inhabil.

Uttrykket "særegne forhold" markerer at ikke enhver generell interessetilknytning fører til inhabilitet, men forholdet behøver likevel ikke være unikt. Særegne forhold kan for eksempel være nært vennskap med parten eller økonomiske interesser i selskap som er part i saken. Det må særlig tas hensyn til hvor direkte interesse det er tale om, hvor stor økonomisk og praktisk betydning avgjørelsen vil kunne ha for vedkommende, hvilken reell betydning det kan ha for sakens utfall at vedkommende fratrer, og i hvilken grad det er tale om en særinteresse.¹⁴

4.1.4 Konkurransesituasjon

Både av rettspraksis og forvaltningspraksis fremgår at kravet til habilitet skjerpes i en konkurransesituasjon. Leverandørene skal kunne ha tillit til at oppdragsgiver ikke tar utenforliggende hensyn ved kvalifikasjon av leverandør eller ved tildeling av kontrakt. Utenforliggende hensyn kan være at oppdragsgiver legger vekt på andre krav enn de objektive kriterier som er gjort kjent i kunngjøringen og øvrig dokumentasjon, for eksempel personlig kjennskap til leverandør uten at dette har betydning for leverandørens objektive kvalifikasjoner.

¹² Dragstein m.fl.: Kommentartutgave offentlige anskaffelser, Oslo 2005, s. 612.

¹³ Gyldendal lovkommentar til forvaltningsloven § 6, note 121.

¹⁴ Frihagen, Arvid: Inhabilitet etter forvaltningsloven, 1985, s. 191.

Det kan stilles spørsmål ved habiliteten til en oppdragsgiver dersom denne kan ha en egeninteresse i utfallet av valg av leverandør eller produkt, eller at noen nærstående kan ha en slik interesse. Har en ansatt hos oppdragsgiver et slikt forhold til resultatet av en konkurranse, skal andre personer gjennomføre anskaffelsesprosessen.¹⁵ Anskaffelsesregelverket er et virkemiddel for å hindre at offentlige innkjøp skjer på en måte som kan undergrave allmennhetens tillit.¹⁶

4.1.5 Forsvarets interne regler - varsomhet

Forsvarets interne regler oppstiller et særlig aktsomhetskrav overfor leverandør som har ansatt personell som i løpet av den senere tid har vært tilsatt i Forsvaret. Regelen er tatt inn i Bestemmelser vedrørende Anskaffelser til Forsvaret (BAF) pkt. 1.402 c, som gjaldt frem til 2004. I tillegg fremgår det av BAF Vedlegg E Etske retningslinjer for Forsvarets anskaffelsesrelaterte virksomhet at det skal utvises særlig aktsomhet overfor leverandører som i løpet av den senere tid har tilsatt personell som i løpet av de siste to år har vært ansatt i Forsvaret. Tilsvarende bestemmelse er inntatt i ARF pkt. 1.8.6. (revidert, tidligere 1.8.4).

Ved den tidligere tilknytningen til Forsvaret og nærhet i tid presumeres altså et særegent forhold som medfører fare for at leverandøren ikke vurderes upartisk.

Hva som ligger i aktsomhetskravet vil nødvendigvis avhenge av situasjonen, for eksempel tilknytningen mellom Forsvarets personell som er involvert i konkurransen og leverandøren, den tidligere stillingen i Forsvaret, anskaffelsens kompleksitet og hvor lenge siden den tidligere ansatte sluttet i Forsvaret. Etter omstendighetene vil Forsvaret for eksempel kunne være forpliktet til å sikre tilstrekkelig dokumentasjon og offentlighet omkring prosessen slik at publikums tillit til Forsvaret ivaretas.¹⁷ At det skal utvises særlig aktsomhet kan også innebære at Forsvaret i enkelte tilfeller vil måtte avvise leverandøren.

Bestemmelsen i ARF pkt 1.8.6 ble også utvidet med at det fra Forsvarets side måtte tas spesielle hensyn i anskaffelsesprosessen, særlig ved evaluering og tildeling av kontrakt, og det kunne være aktuelt å frita personell i forsvarssektoren fra å delta i slike oppgaver, der de hadde vært nære kolleger med den/de som representerte en eller flere av aktuelle leverandører.

4.2 Offentlige anskaffelser

Norge er forpliktet til å følge internasjonale regler om offentlige anskaffelser over visse terskelverdier. På nasjonalt plan har Norge fastsatt nærmere regulering i lov om offentlige anskaffelser (LOA) som trådte i kraft den 1. juli 2001 med tilhørende forskrifter¹⁸ (LOA endret tidligere lov av 27. november 1992 nr. 116). I henhold til LOA § 3 gjelder ikke loven anskaffelser som kan unntas etter EØS-avtalen artikkel (art.) 123. Likeledes får ikke forskrift om offentlige anskaffelser anvendelse på kontrakter som enten kan unntas i henhold til EØS-avtalens art. 123, eller som er erklært hemmelige, eller som bare kan utføres under særskilte sikkerhetstiltak i samsvar med sikkerhetsloven¹⁹ eller beskyttelsesinstruksen²⁰, eller når det kreves av vesentlige sikkerhetsinteresser, jf. FOA § 1-3 (2) bokstav a.

EØS-avtalens art. 123 har følgende ordlyd:

"Bestemmelsene i denne avtalen skal ikke hindre en avtalepart i å treffe tiltak:

¹⁵ To foregående avsnitt fra Veileder til forskrift om offentlige anskaffelser, s. 34.

¹⁶ Tolkningsuttalelse fra FAD om habilitet, 2007, publisert på regjeringen.no.

¹⁷ Rapport fra Granskingsutvalget for IKT-kontrakter i Forsvaret 2006, s 85.

¹⁸ Lov 1999-07-16 nr 69 Lov om offentlige anskaffelser, forskrift om offentlige anskaffelser.

¹⁹ Lov 1998-03-20 nr 10.

²⁰ Instruks 1972-03-17 nr 3352.

a) som den anser nødvendig for å hindre spredning av opplysninger som er i strid med dens vesentlige sikkerhetsinteresser;

b) som angår produksjon av eller handel med våpen, ammunisjon og krigsmateriell eller andre varer som er uunnværlige for forsvarsformål, eller forskning, utvikling eller produksjon som er uunnværlige for forsvarsformål, såfremt disse tiltak ikke endrer konkurransevilkårene for varer som ikke er bestemt for direkte militære formål;

c) som den anser vesentlig for sin sikkerhet i tilfelle av alvorlig indre uro som truer den offentlige orden, i krigstid eller ved alvorlig internasjonal spenning som innebærer en fare for krig, eller for å oppfylle forpliktelser den har påtatt seg med sikte på å opprettholde fred og internasjonal sikkerhet.”

Der hvor anskaffelsesmyndigheten velger å anvende lovens eller forskriftens unntaksbestemmelser må dette påberopes i hvert enkelt tilfelle og begrunnes konkret. Vurderingen av de momenter som legges til grunn for valg av regelverk, skal beskrives i anskaffelsesprotokollen. Det er Forsvaret som har bevisbyrden for at unntaksbestemmelsen er gyldig påberopt.

Å gjennomføre en anskaffelse etter unntaksbestemmelsene i LOA eller FOA er en beslutning av stor rekkevidde. Potensielle leverandører vil derfor ha interesse av grunnlaget for denne beslutningen. Leverandørene kan få prøvet anskaffelsesmyndighetens valg av regelverk for administrative organer, herunder Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) og EFTA Surveillance Authority (ESA). Avgjørelsen kan også bli prøvet ved ordinær rettergang.

EØS-avtalens art. 123 åpner for at EØS-avtalen ikke skal være til hinder for at det enkelte EØS-land kan treffe "tiltak". De aktuelle tiltak kan for eksempel være å sikkerhetsgradere en anskaffelse eller helt eller delvis å unnta anskaffelsen fra LOA eller FOA, herunder kravet til likebehandling av leverandører.

"Våpen og ammunisjon" er i forsvarssammenheng som et utgangspunkt produsert med det formål å benyttes i krig, og vil ikke ha tilsvarende sivile anvendelsesområder.

Ordet krigsmateriell" er et videre begrep enn "våpen og ammunisjon", og kan forstås både snevert og vidt. Forstått snevert er "krigsmateriell" varer som brukes til å utføre selve krigshandlingen, eksempelvis kuler og krutt. Legger man en videre fortolkning til grunn, vil imidlertid også ordinært sivile varer, som for eksempel deler til et kjøretøy, kunne være krigsmateriell – såfremt materiellet er forutsatt brukt i en krigs- eller krisesituasjon.

Ordlyden i EØS-avtalens art. 123 "andre varer som er uunnværlige for forsvarsformål" kan forstås slik at man kan unnta andre varer som er uunnværlige for forsvarsformål enn de som kan forstås som "krigsmateriell". Vurderingen av hvorvidt varene er "uunnværlige", vil variere fra tilfelle til tilfelle. (I motsetning til EØS-avtalens art. 123, er ikke dette unntaket tatt med i Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) art. 346 (tidligere EF-traktatens art. 296) som er motstykket til EØS-avtalens art. 123. Dette kan bety at beskrivelsen av de varer som kan unntas etter EØS-avtalens art. 123, har et videre omfang enn TFEU art. 346. Vurderingen av om varene anses "uunnværlige for forsvarsformål" tilligger det enkelte EØS-land.

Rekkevidden av EØS-avtalens art. 123 er begrenset ved formuleringen om at tiltaket ikke må endre konkurranseforholdene for "varer som ikke er bestemt for direkte militære formål", det vil si varer på det sivile markedet. Ordlyden fokuserer på virkningene av tiltaket, og innebærer en begrensning blant annet i muligheten til å forskjellsbehandle leverandører.

På forsvarssektorens område har man gitt ut egne regelverk for de av Forsvarets anskaffelser som faller utenfor virkeområdet til lov og forskrift om offentlige anskaffelser.

Bestemmelser vedrørende anskaffelser til Forsvaret (BAF)²¹ ble fastsatt av Forsvarsdepartementet ved kongelig resolusjon den 3. desember 1993, og gjaldt frem til 31. august 2004. Det fremgår av BAF punkt 1.102.2 bokstav a at: "Lov av 27 november 1992 om offentlige anskaffelser m v, med tilhørende forskrifter gjelder for all anskaffelsesvirksomhet i

---

²¹ Fastsatt ved Kgl.res av 3. desember 1993 med endringer 1996-10-03, gjeldende frem til 31.08.2004.

Forsvaret. Alle anskaffelser må vurderes opp mot unntaksbestemmelsene i forskriftene. (...) Unntak fra loven og forskriftene hjemles i EØS-avtalens artikkel 123...". Alle kontrakter som ble inngått av Forsvaret i denne perioden, herunder kontrakter inngått av NOBLE og eventuelt FLO, måtte således vurderes opp i mot unntaksbestemmelsen i EØS-avtalens art. 123.

Anskaffelsesregelverk for forsvarssektoren (ARF)²² ble iverksatt den 1. september 2004. De av kontraktene i denne rapporten som ble inngått etter ovennevnte dato, måtte således vurderes etter dette regelverket. I likhet med BAF er utgangspunktet etter ARF at: *"Lov om offentlige anskaffelser av 16. juni 1999 nr. 69 (LOA) og forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) fastsatt ved kgl. res. 7 april 2006 nr. 402 mv. gjelder alle offentlige organer, herunder statlige myndigheter. Som et underliggende organ til Forsvarsdepartementet, er forsvarssektoren omfattet av ovennevnte lov og forskrift. Det fremgår av LOA § 3 og forskriftens § 1-3 2. ledd litra a at LOA og FOA ikke kommer til anvendelse for anskaffelser som kan unntas etter EØS-avtalens art. 123. (...)"*

Det primære virkeområde for anskaffelsesregelverkene i Forsvaret er således anskaffelser hvor unntakene etter LOA og FOA kan påberopes. Her gjelder regelverkene i sin helhet. Det subsidiære virkeområdet for regelverkene er anskaffelser hvor unntakene ikke kan påberopes, og hvor bestemmelsene i regelverkene - som ikke er dekket i LOA og FOA - kommer utfyllende til anvendelse. Dette gjelder for eksempel bestemmelser om kjøpsvilkår, kvalitetssikring, kontraktsrevisjon/kostnadskontroll mv.

4.3 Krav til anskaffelser

4.3.1 De grunnleggende krav ved anskaffelser

Formålet med anskaffelsesreglene er angitt i LOA § 1:

*"Loven og tilhørende forskrifter skal bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig effektiv ressursbruk ved offentlige anskaffelser basert på forretningsmessighet og likebehandling. Regelverket skal også bidra til at det offentlige opptre med stor integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte."*²³

De grunnleggende krav til offentlige anskaffelser fremgår av LOA § 5 og FOA § 3-1. Det stilles blant annet krav til:

- God forretningskikk
- Konkurranse
- Forutberegnelighet
- Etterprøvbarehet
- Objektivitet og ikke-diskriminering
- Forholdsmessighet

De grunnleggende krav ved anskaffelser til Forsvaret er nærmere regulert i henholdsvis BAF pkt. 1.103 og ARF pkt 1.2.5 .

Det følger av BAF pkt. 1.103 at: *"Ethvert kjøp skal, uansett kjøpsmetode, så langt det er mulig, baseres på konkurranse. Dette innebærer at alle potensielle anbydere, tilbydere og leverandører som står i forbindelse med Forsvaret skal behandles likt og rettferdig. Videre skal det sikre at enhver anskaffelse skjer på den måte, som med hensyn til varens eller tjenestens art og pris og alle andre omstendigheter av betydning, må anses som det mest fordelaktige for Staten."*

I ARF pkt 1.2.5 er det lagt til grunn at: *"Anskaffelser etter ARF skal følge alminnelige anskaffelsesrettslige prinsipper, herunder*

²² For-2004-09-01-1270, ikrafttredelse 01.09.2004, endret 07.04.2008 og 01.10.2008.

²³ Siste punkt lagt til ved lovendring som trådte i kraft den 1. januar 2007.

- Konkurransesprinsippet
- Hensynet til forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvbarhet ivaretas i anskaffelsesprosessen
- Utvelgelsen skjer på grunnlag av objektive og ikke-diskriminerende kriterier.

Ved anskaffelser på unntaksområdet etter LOA § 3, kan anskaffelsesmyndigheten fravike helt eller delvis disse kravene når andre hensyn krever det.

Når anskaffelsesmyndigheten må modifisere disse kravene, skal anskaffelsesmyndigheten begrunne hvorfor andre hensyn eller forpliktelser gjør at de grunnleggende krav helt eller delvis må fravikes. Begrunnelsen skal fremgå av anskaffelsesprotokollen...“.

Det følger av kommentaren til bestemmelsen at de grunnleggende krav ved anskaffelser etter ARF tar utgangspunkt i LOA § 5.

Ved anskaffelser på unntaksområdet kan anskaffelsesmyndigheten fravike disse kravene helt eller delvis til fordel for andre hensyn, men dette må begrunnes i anskaffelsesprotokollen.

4.3.2 Adgangen til å henvende seg direkte til leverandørene

I LOA/FOA og i henholdsvis BAF og ARF er det oppstilt prosedyrer som bygger opp til en anskaffelsesprosess som tilfredsstiller de grunnleggende kravene til konkurranse og likebehandling m.v. Det er imidlertid også oppstilt særskilte grunnlag og prosedyrer knyttet til unntakstilfeller.

FOA § 2-1 annet ledd angir konkrete grunnlag for å henvende seg direkte til en leverandør ved anskaffelser med verdi lavere enn NOK 1 mill eks mva. Videre angir FOA § 14-4 grunnlag som åpner for å benytte prosedyren konkurranse med forhandling uten forutgående kunngjøring ved anskaffelser med verdi over NOK 1 mill eks mva.

4.3.2.1 BAF

I henhold til BAF, som gjaldt fra 1993 til 2004, pkt 1.204, skal kjøp foretas etter anbudskonkurranse, med mindre de grunner som er nevnt i pkt 3.102 eller 4.102 tilsier at kjøpet bør foretas etter forhandling eller som direkte kjøp.

Etter BAF pkt. 3.102 bør kjøp etter forhandling foretas når et eller flere av følgende forhold foreligger:

- når bare én leverandør kan tilby den hovedgjenstand, artikkel eller tjeneste som søkes på markedet
- når det for øvrig ikke foreligger tilstrekkelig konkurranse
- når det foreligger stor usikkerhet med hensyn til kostnadene
- når Forsvaret ikke kan, eller av hensyn til det tekniske resultat ikke ønsker å fastsette krav og eller spesifikasjoner, eller når det (for å få et best mulig resultat) er ønskelig at tilbyderne forstår tekniske løsninger som tilfredsstiller fastsatte prestasjoner
- når anbudskonkurranse ikke har resultert i noe anbud som kan godtas
- når det gjelder innkjøp av forsknings- og utviklingsarbeider, analyser og studier, undervisning og opplæring, prøver og forsøk, og disse innkjøpsobjekter er av noen størrelse og komplisert natur
- når hensynet til sikkerhetsbeskyttelse tilsier det
- når Forsvarsdepartementet i det enkelte tilfelle bestemmer det eller gir sitt samtykke”

Etter BAF pkt. 4.102 må ett av følgende kriterier være tilstede for at direkte kjøp kan nyttes:

i) Når prisen er under NOK 150 000, inklusive merverdiavgift. Det er ikke anledning til å dele opp større anskaffelser i den hensikt å bringe anskaffelsens verdi under dette beløp.

ii) Når bare en leverandør kan levere, og vedkommende vare(r) eller tjeneste(r) er av en slik art at forhandling om kjøpsvilkårene ikke anses nødvendig.

iii) Ved mindre etterbestillinger for å dekke uforutsette behov

iv) Når kjøpet på grunn av uforutsette omstendigheter ikke kan utsettes

v) Når Forsvarsdepartementet i det enkelte tilfelle beslutter det eller samtykker i det. (...)”

Bestemmelsene i BAF pkt 3.102 og pkt 4.102 presiserer at forhandlet- og direkte kjøp over NOK 150 000, skal føres i registreringsprotokoll med opplysning om grunnen til at innkjøpsmetoden er valgt.

4.3.2.2 ARF

ARF, som gjaldt fra september 2004, pkt 1.5.1 skiller mellom anskaffelser som skal følge anskaffelsesprosedyrer i henhold til FOA (bokstav a) og anskaffelser som faller utenom LOA og FOA (bokstav b) og som skal følge Forsvarssektorens anskaffelsesprosedyre:

1.1. Forsvarssektorens anskaffelsesprosedyre kan gjennomføres uten konkurranse i følgende tilfeller:

i Når bare en leverandør kan dekke Forsvarets behov

ii Ved mindre etterbestillinger for å dekke uforutsette behov

iii Når kjøpet på grunn av uforutsette omstendigheter ikke kan utsettes

1.2. I tillegg kan Forsvarssektorens anskaffelsesprosedyre gjennomføres uten konkurranse når Forsvarsdepartementet i det enkelte tilfelle beslutter det eller samtykker i det (...)

I henhold til ARF pkt 25.2.1 bokstav c skal anskaffelser som er planlagt gjennomført uten konkurranse iht pkt 1.5.1 bokstav b underpunkt 1.2 fremsendes til Forsvarsdepartementet for godkjenning. Det skal føres anskaffelsesprotokoll for alle anskaffelser med verdi over NOK 100.000 eks mva., jf. ARF pkt 25.5.1 Protokollen skal beskrive alle vesentlige forhold og viktige beslutninger gjennom hele anskaffelsesprosessen.

4.3.3 Kontraktsrevisjon / kostnadskontroll

4.3.3.1 BAF

BAF kapittel 8 regulerer kontraktsrevisjon ved anskaffelser for Forsvarets regning. Kontraktsrevisjon foretas *som hovedregel* ved kjøp etter forhandlinger når konkurransen er utilstrekkelig eller det foreligger stor usikkerhet med hensyn til kostnadene, men kan foretas uavhengig av hvilken kontraktstype som er valgt.

For å kunne gjennomføre kontraktrevisjon må innsynsretten være sikret skriftlig. Regelverket forutsetter at forbehold om innsyn tas allerede i forespørselen. I de tilfeller hvor Forsvaret krever en kostnadsanalyse av en leverandørs forkalkyle for bedømmelse av den pris som tilbys, skal en bekreftelse (Blankett 5301 "Spesifikasjon av pris") fra leverandøren om at denne er inneforstått med Forsvarets innsynsrett følge vedlagt tilbudet.

BAF oppstiller en skjønnsmessig nedre beløpsgrense på kontraktspris for når kostnadskontroll bør gjennomføres på NOK 100.000 eks mva.

Etter utført kontraktsrevisjon skal det på grunnlag av arbeidsdokumentene skrives en rapport som ender ut i en konklusjon. Rapporten skal inneholde de opplysninger som er fremkommet under revisjon og hvilke anbefalinger som gis. Det er kontraktsrevisjonskontoret, på oppdrag fra anskaffelsesmyndighetene, som utfører kontraktsrevisjon.

BAF kapittel 8 skiller mellom kostnadsanalyse og kostnadsprøving. *Kostnadsanalyse* av en leverandørs forkalkyle tar sikte på å skaffe grunnlag for bedømmelse av den pris som tilbys, jf. BAF pkt 8.202. Analysen utføres når det er liten eller ingen konkurranse, eller når kalkyle er basert på særlige usikre beregninger av kostnadene. *Kostnadsprøving* er å avgjøre om de faktiske påløpne kostnader og gevinst vedrørende en kontrakt er relevante i henhold til regelverk og kontraktens vilkår. Kostnadsprøving skal foretas for alle kontrakter som inneholder vilkår om dette. I henhold til BAF kapittel 6 om kjøpsvilkår skal det i kontrakten fastsettes hvilket organ som skal utføre kostnadsprøving og hvorledes den endelige kostnad skal beregnes, jf. BAF pkt 6.212 bokstav b.

4.3.3.2 ARF

I ARF reguleres kostnadskontroll i del 11. ARF pkt 11.1.1 slår fast at når det ikke er mulig å gjennomføre en anskaffelse basert på konkurranse, *skal det normalt* gjennomføres kostnadskontroll av pristilbudet fra leverandøren. Leverandørens pris skal baseres på at leverandøren får dekket sine relevante kostnader, samt en rimelig avkastning på investert kapital for kontraktsgjennomføringen, under forutsetning av at leverandøren har en mest mulig effektiv utnyttelse av sine ressurser. Gjennom kostnadskontrollen kan forsvaret forsikre seg om at leverandøren har basert sine kalkyler på korrekte, oppdaterte og fullstendige data, og at leverandøren har fulgt de bestemmelser for kostnadsberegning som er nedfelt i ARF. I henhold til ARF gjennomføres kostnadskontrollen før kontrakt er inngått og/eller etter at kontrakten er fullført, avhengig av kontrakttype.

I likhet med BAF skiller ARF mellom kostnadsanalyse og kostnadsprøving. Grunnlaget for *kostnadsanalyse* er et tilbud med tilhørende forkalkyle, som er en beregning av leverandørens antatte kostnader for den forespurte leveranse, jf. ARF pkt 11.2.1.2. Det skal medtas i forespørselen at forsvarssektoren forbeholder seg rett til, ved innsyn hos leverandøren, å analysere oppgitte kostnads- og prisdata i kalkylespesifikasjonen (Blankett 5301 "Spesifikasjon av pris") vedlagt tilbudet. Grunnlaget for *kostnadsprøving* er etterkalkyler med tilhørende dokumentasjon, jf. ARF pkt 11.2.2.2. Kostnadsprøving skal foretas for alle kontrakter som inneholder vilkår om dette. ARF pkt 16.5 oppstiller krav til avtalevilkår som del av Forsvarets forespørsler.

4.4 Kompetanse til å inngå avtaler

Det overordnede ansvar for anskaffelser i Forsvaret ligger hos FSJ. Ansvarer er delegert videre til sjefene for de sentrale forvaltningsorganer, som igjen delegerer sin myndighet til de regionale og lokale ledd. Dette følger av BAF 1.411 og TfF gruppe 710 og 712, hvor det nærmere innhold er angitt i instruks til den enkelte sjef.

Den som har fått delegert myndighet til å forplikte Forsvaret ved å slutte en kontrakt av varer eller tjenester, kalles anskaffelsesmyndighet²⁴. Anskaffelsesfunksjonen er delt i to, fagteknisk og merkantil. Unntaksvis kan begge utøves av ett kontor eller samme person ved enklere innkjøp på et lavere nivå.

I BAF punkt 1.411 d og e angis det nærmere innhold i oppgavene:

Det fagtekniske organ utreder mulige prosjekter, setter opp behovsoppgaver, utarbeider eller fremskaffer teknisk underlag, foretar en foreløpig kostnadsberegning og markedsanalyse av påtenkte innkjøp i samarbeid med det merkantile organ. Organet vurderer tekniske faktorer i de mottatte anbud og tilbud og samarbeider med det merkantile organ i forbindelse med valg av leverandør og under forhandlinger. Når kontrakt er inngått, omfatter organets oppgaver funksjoner som kodifisering, utarbeidelse av håndbøker og reservedelslister, godkjenning av eventuelle endringer i teknisk underlag og ajourhold av dette, samt godkjenning av leveransen.

Det merkantile organ (innkjøpsorganet) sender ut anbudsinnbydelser og forespørsler, mottar og behandler anbud og tilbud og vurderer de merkantile faktorer. Organet er ansvarlig for forberedelse til og gjennomføring av eventuelle forhandlinger med leverandører i samarbeid med det fagtekniske organ og har rett til å velge leverandører. Det merkantile organ utferdiger bestillinger, inngår kontrakter, foretar fakturakontroll, iverksetter utbetalinger samt utsteder endringsordrer, inngår endrings- og tilleggsavtaler og fører kontroll med overholdelse av frister.

I perioden 2000 til 1. august 2003 var FO/Sentralstaben det sentrale forvaltningsorganet – GIL ledet Luftforsvarets myndighetsområde med Luftforsvarets forsyningskommando (LFK) som stabsfunksjon. Kontraktskontoret på Kjeller var utøvende enhet for LFK²⁵ når det gjaldt kontrakter.

Fra 1. august 2003 gikk man over til integrert strategisk ledelse med FST som sentralforvaltningsorganet. FLO støttet som merkantilt organ.

---

²⁴ Baf punkt 1.411 litra a.

²⁵ Fagspesialister på anskaffelsesregelverket og kontrakter.

4.5 Bruk av styrer i Forsvaret

Det er ikke fastsatt noen generell offentlig regulering knyttet til bruk av styrer i staten, men det er et hovedprinsipp at det ikke skal brukes styre i forvaltningsorganer²⁶. Dette gjelder særlig internt i forvaltningsorganer. Generelt vil hovedoppgavene til et styre være strategisk utvikling for virksomheten, økonomisk kontroll og overvåking av driften, virksomhetens organisering og kontroll med at virksomheten tilfredsstiller fastsatte krav. Rammene fastsettes normalt i en instruks. Særlig ved aksjeselskaper kan det bli aktuelt med både erstatningsrettslig og strafferettslig ansvar.

I Forsvaret er det ikke fastsatt noen alminnelig regulering av dette, men i forhold til materiellanskaffelser følger det av Prinsix at ved større og/eller komplekse prosjekter kan det oppnevnes et prosjektstyre, sammensatt av representanter fra de berørte forvaltningene og FO²⁷.

Videre kan det brukes en egen styringsgruppe under prosjektstyre. Denne er ansvarlig for å koordinere materiell- og EBA-delen, og bør være sammensatt av prosjektlederne (PL) i de involverte forvaltningene, saksansvarlig i FO, samt prosjektansvarlig (PA) i prosjektansvarlig forvaltning. Styringsgruppens oppgave er å styre prosjektet slik at prosjektet hele tiden opererer innenfor de overordnede målsetninger og rammer som er gitt for prosjektet²⁸.

---

²⁶ Bruk av styrer i staten. Veileder utgitt av Fornyings- og administrasjonsdepartementet i juni 2006.

²⁷ Prosjekthåndbok for Forsvaret, prinsix. Gjeldende fra 01.07.1999 til 03.10.2005, punkt 4.3.10.

²⁸ Prosjekthåndbok for Forsvaret, prinsix. Gjeldende fra 01.07.1999 til 03.10.2005 punkt 7.4.2.

5 NOBLE OG ANDRE INVOLVERTE AKTØRER

I dette kapittelet gis en oversikt over NOBLEs bakgrunn og utvikling. Andre involverte avdelinger i Forsvaret er beskrevet for å belyse roller og ansvar.

5.1 NOBLE

Ved inngangen til et nytt årtusen ble det gjennom blant annet erfaringer fra Balkan, utviklingen i NATO samt fremveksten av konsepter for nettverkssentrisk krigføring klart at Luftforsvarets kapasiteter var mangelfulle. Operasjonene i samarbeid med allierte styrker hadde avdekket alvorlige mangler ved Norges bidrag. Det ble klart at Luftforsvaret måtte gjennomføre en nødvendig modernisering og tilpasning.

Concept Development and Experimentation (CD&E) var et av satsningsområdene i NATOs Defence Capabilities Initiative (DCI) som ble vedtatt i 1999. NOBLE ble etablert for å ha en nasjonal evne til å utføre CD&E.

I det etterfølgende beskrives kronologisk utviklingen i NOBLE, med tilhørende informasjon som kan bidra til å forklare rasjonale i konsept og tilnærming.

5.1.1 BattleLab forprosjekt i Luftforsvaret (1999-2001)

Norsk Battle Lab Eksperiment ble etablert som et forprosjekt i 2000 i Luftforsvaret, og eksperimenterte med nye taktikker, rutiner og prosedyrer. Oppdraget var å utforske den amerikanske battlelab-metoden og fremme en anbefaling om en eventuell norsk løsning. I et skriv datert 2000-03-15 gir Generalinspektøren for Luftforsvaret (generalmajor Jacobsen) mandatet for definisjonsfasen for NOBLE og skriver blant annet:

Teknologiutvikling er meget kostbart og tar lang tid ... Organisasjon (operativ) er derfor valgt som NOBLEs primære eksperimentelle område av faglige og økonomiske hensyn.

Forprosjektorganisasjon ble oppløst september 2000. Forprosjektet ble i utgangspunktet tildelt et budsjett på kr 375 000,- og pålagt av GIL/LST å følge vanlige forvaltningsprosedyrer, herunder Bestemmelser for Anskaffelser i Forsvaret (BAF).

Forprosjektet leverte en rapport: "Norsk Battle Lab Eksperiment – NOBLE²⁹. Rapport og anbefalinger" fra sept 2000. Luftforsvaret anbefales bl.a å etablere NOBLE som en permanent organisasjon, der det skal drive med eksperimentering hvor et styre definerer hvilke konsepter det skal tas initiativ til.

5.1.2 NOBLE som prosjekt i Luftforsvaret (2001-2003) og i FOHK (fra 2003)

Arbeidet med å etablere Norsk BattleLab og Eksperimentering (NOBLE) som en prosjektorganisasjon ble initiert av FSJ i april 2001. Fra det samme år fungerte oberst Tom Johansen som prosjektleder. Fra 2002-01-01 ble oberst Tom Johansen utnevnt av FSJ som sjef for prosjektorganisasjonen NOBLE og var administrativt tilknyttet Luftforsvaret. Generalinspektøren for Luftforsvaret, Generalmajor Tomas Colin Archer, var leder for prosjektstyret til NOBLE. Dessuten var det representanter fra andre forsvarsgrener og fellesinstitusjoner i NOBLE-styret for å sikre en fellesoperativ målsetting. I perioden 2001-03 fikk NOBLE, sammenlignet med i dag, relativt mye midler til noen få prosjekter. I hovedsak dreide prosjektene seg om forskning på teknologi og utvikling av materiell. LFK søkte i 2001 om at NOBLE skulle få generelt fritak fra Bestemmelser for anskaffelser i Forsvaret (BAF). FD avslo den generelle søknaden i 2002. NOBLE hadde dermed ikke særskilte vilkår eller et generelt formelt fritak fra å følge regler/bestemmelser.

²⁹ Norsk Battle Lab Eksperiment NOBLE. Rapport og anbefaling. September 2000.

Det er ikke mulig å årsaksforklare denne saken uten å beskrive tidligere sjef NOBLE oberst Tom Johansen. Oberst Johansen er indisponert og arbeidsgruppen må derfor basere disse vurderingene på intervjuer og andre kilder. Han ledet NOBLE fra starten frem til han sluttet i Forsvaret 1 aug 2003. Johansen var en kjent offiser som mange hadde stor respekt for. Han har bakgrunn som pilot og har en særdeles fargerik operativ karriere. Som deltager i utenlandsoperasjoner midt på nittitallet fikk han et kjent navn. Han hadde som person gode evner til å knytte kontakter på alle nivåer og hadde et stort nettverk. Han var også ured og hadde evne og vilje til å drive saker frem. Han ble av mange kalt "Tøffe-Tom", som kanskje var symptomatisk for hvordan han ble oppfattet. Han hadde utvilsomt egenskaper, kunnskaper og erfaringer som var velegnet for å drive eksperimentell virksomhet. Flere av prosjektene ved NOBLE var basert på Johansens egne ideer. Han hadde gjort konkrete erfaringer i sitt virke som han ønsket å finne løsninger på. Med bakgrunn i kontraktsgjennomgangen fremstår hans administrative ferdigheter og holdninger som mangelfulle. Johansens energi og autoritet fikk omgivelsene til å innrette seg mot fremdrift og risiko. Arbeidsgruppen mener at dette kan ha gått på bekostning av nødvendig kontroll og oppfølging. Hadde en slik kontroll og oppfølging på alle nivåer i Forsvaret vært til stede ville ikke saken fått en slik utvikling.

Etter pålegg fra FST ble ansvaret for CD&E overført fra Luftforsvaret til FOHK ved årsskiftet 2002/03³⁰. Ny styreformann ble sjef FOHK, og NOBLE styremøte 1/2003 markerte overføringen. I referatet fra møtet står det:

"GIL (genmaj Archer) understreket videre behovet for å opprettholde den dynamiske beslutningsprosessen som er etablert for NOBLE-styret..... Selve eksperimenteringen må holdes ubyråkratisk, og ha et teknologisk/operativt fokus."

Fra 1. august 2003 ble prosjekt NOBLE som organisasjon overført fra Luftforsvaret til FOHK sin organisasjon, og oberst Morten Klever overtok som sjef i september. Han overtok en rekke prosjekter med allerede inngåtte kontrakter i 2001-2003, men startet arbeidet med å strukturere NOBLE og bedre samarbeidet med eksterne organisasjoner. Klever arbeidet med FLO/I for å lage rolleavklaring og en formell merkantil avtale som ble signert årsskiftet 2003-2004. Han startet også et prosjekt med å utarbeide en strukturert prosess for eksperimentmetodikk, og DNV fikk oppdraget etter anbud. Ifølge ledelsen på FFI, tok Klever et initiativ i 2004 til å forbedre samarbeidet mellom NOBLE og FFI³¹.

5.1.3 NOBLE som avdeling i linjeorganisasjonen (2005-dd)

Oberst Per Erik Solli overtok som sjef NOBLE i mars 2005. Hans vurdering var at det var nødvendig med en faglig kursendring og en ny modell for NOBLE-prosjektene. Mange av de samme prosjektene som ble etablert 2001-2003 pågikk fremdeles og var ikke implementert og i bruk ved operative hovedkvarter eller i operative styrker. Det var heller ikke utarbeidet og publisert faglige rapporter etter eksperimentene i 2001-2004.

En evaluering av pågående prosjektportefølje avdekket at det var høy risiko knyttet til teknologi, økonomi og prosjektgjennomføring. Dette var argumenter som ble brukt ovenfor FOHK, og NOBLES anbefaling til møtet i "Rådet for operativ eksperimentering" i 2005 var å terminere prosjektene. Utfallet ble til slutt at de gamle prosjektene ble terminert, at det ble utarbeidet en ny modell/strategi for NOBLE, og at det ble etablert nye prosjekter med lavere teknisk og operativ risiko og høyere sannsynlighet for resultater og operativ effekt, ref note 31.

Dette medførte at NOBLE fikk en ny CD&E-strategi og reformer innen metode, virksomhetsstyring og forvaltning.

³⁰ Oppdrag innen konseptutvikling og eksperimentering datert 25.11.2002 fra FO/FST til FKS.

³¹ NOBLE 2001-2009, datert 26.04.2010, fra NOBLE til FST.

5.1.4 NOBLE CD&E strategi fra 2005³²

Fokus på operative behov

Oppdrag i NOBLE skal være innrettet mot eksterne behov som operative sjefer definerer, og ikke mot ideer fra NOBLE selv.

Samarbeidsstrategi:

NOBLE skal jobbe sammen med operative hovedkvarter, operative avdelinger, fagmyndigheter, Forsvarets logistikkorganisasjon og forskningsinstitutter.

Små kortsiktige prosjekter:

NOBLE skal ikke drive med store og langsiktige prosjekter, men mindre kortsiktige prosjekter for å løse konkrete operative behov.

Ny teknologistrategi fra 2005-06:

NOBLE skal ikke drive med forskning eller utvikling av ny teknologi. NOBLE skal anvende moden teknologi.

NOBLE bruker enten allerede utviklet teknologi, modifisere eksisterende løsninger, eller samarbeide med allerede etablerte materiellprosjekter i Forsvarets logistikkorganisasjon.

NOBLE skal gjennom FLO jobbe sammen med større og etablerte forsvarsindustribedrifter eller sivile firma som har ferdigutviklede produkter på markedet.

Helhetlig tilnærming:

NOBLE skal ikke jobbe bare med teknologi som i 2001-04, men helhetlig ved å utvikle løsninger i et PTO-perspektiv (prosess-teknologi-organisasjon).

NOBLE skal utvikle nye eller anvende eksisterende konsepter, og vurderer følgende forhold ved utarbeidelse av nye løsninger: doktrine, organisasjon, taktikk, materiell, ledelse, personell, fasiliteter og interoperabilitet.

5.1.5 Reformen innen metode, virksomhetsstyring og forvaltning

- I 2004 ble det utarbeidet og inngått en formell merkantil avtale og strukturert prosessmodell mellom FLO og NOBLE. Prinsippet er at FLO leder og godkjenner, og at NOBLE støtter prosessen.
- Siden høsten 2004 har FOHK styrt CD&E-programmet med møter i Rådet for operativt rettet eksperimentering. FOHK startet høsten 2004 med å sende ut tildelingsskriv i etterkant av rådsmøter, og det gjorde oppdrags- og budsjettstyring mer eksplisitt enn tidligere.
- I 2005 ble det innført en strukturert prosessmodell for planlegging og analyse av eksperimenter som DNV utviklet for NOBLE.
- Siden høsten 2005 har NOBLE publisert formelle eksperimentrapporter i DocuLive og på Forsvarets intranett.
- For å sikre sporbarhet, er alle oppdrag og tildelinger dokumentert i DocuLive.
- I 2005 ble det innført en intern håndbok (SOP) i NOBLE med avdelingsbestemmelser samt standardisering av rutiner og prosedyrer.
- Det ble etablert et system for materiellkontroll i NOBLE fra 2005 og utover.
- I 2006 ble det iverksatt en ordning med formell utdanning av NOBLE personell innen vitenskapelig eksperimentmetode.
- I 2008-09 har det pågått et arbeid for å tilpasse og sertifisere NOBLE som en Budsjett- og ResultatAnsvarlig (BRA) avdeling. NOBLE ble en BRA-avdeling 1 aug. 09.

³² NOBLE 2001-2009, datert 26.04.2010, fra NOBLE til FST.

5.2 Andre avdelinger

5.2.1 Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO)

Forsyningskommandoene ivaretok de funksjoner som var nødvendige for å dekke materiell- og forsyningsbehovet deres respektive forsvarsgren hadde, herunder anskaffe og vedlikeholde tidsmessig og funksjonelt materiell³³. Luftforsvarets forsyningskommando (LFK) hadde ansvaret for NOBLE.

LFK ble omorganisert til Forsvarets logistikkorganisasjon/Luft i 2000, og senere ble de forsvarsgrenvise elementene i FLO fjernet og erstattet med andre divisjoner som Materielldivisjonen, Driftsdivisjonen, Investering og IKT. Imidlertid ble det merkantile elementet (kontraktskontor Kjeller) som lå i LFK videreført inn i FLO, og beholdt på Kjeller gjennom alle omorganiseringene.

NOBLE som fagteknisk organ skulle henvende seg til LFK som merkantilt organ ved inngåelse av kontrakter³⁴.

5.2.2 NOBLEs styre

Ved etableringen av NOBLE Battlelab i Luftforsvaret anbefalte GIL at det ble opprettet et styre som skulle gi organisasjonen rammer for drift og sikre oppdragsfokus og resultatoppfølging³⁵. Dette var i tråd med rapporten til forprosjektet fra september 2000, som anbefalte at det ble opprettet et styre for å opprettholde enkle kommandolinjer. GIL ble anbefalt som styreformann da han alltid ville være den person som til slutt er ansvarlig³⁶.

I beslutningsnotat nr 3/2001³⁷ gir FSJ tilslutning til at NOBLE opprettes og at en styringsgruppe etableres. Styringsgruppens skulle reflektere de ulike forsvarsgrener og miljø, herunder Forsvarets stabsskole og FFI.

Første styremøte ble avholdt den 9. august 2001 og ledet av GIL. Det ble tatt beslutning om økonomi og organisasjonsforankring, samt at oberst Tom Johansen skulle ansattes som midlertidig leder. Det ble ikke gitt noen henvisning til mandat eller fullmakt. I samtaler med styreleder og styremedlemmer har det ikke fremkommet opplysninger om et mandat for styret. Styret utstedet ingen instruks for NOBLE, men ga føringer til FO/ADM angående innhold i stillingsinstruks for sjef NOBLE³⁸. I stillingsinstruksene til sjef NOBLE datert 01.08.2002 står det at hovedoppgaven til Sjef NOBLE er å utvikle og lede NOBLE som prosjektorganisasjon iht styringsgruppens og FOHK's overordnede retningslinjer.

Frem til 2005 ble det holdt halvårlige møter. Deltagerlisten viser at det er stor utskifting av medlemmer, med unntak av GIL Tomas Colin Archer og Johnny Bardal fra FFI.

Statusrapport ble fremsendt til styreleder på forhånd. Innhold og status i de ulike prosjektene ble presentert på styremøtene³⁹. Prosjektene ble godkjent av styret. Godkjennelsen gav grunnlag for tildeling fra FO. I skriv av 26.11.02 fra FO FST om tildeling av 3.9 millioner for 2001 og tilsagn om 30 millioner for 2002 står det; " NOBLEs anmodning er fremsendt via NOBLE styre. De har godkjent de planlagte aktiviteter og har anmodet om at nødvendige ressurser stilles til rådighet for dette".

---

³³ Prinsix 1099.

³⁴ Se punkt 4.3.

³⁵ Etablering av NOBLE "Battlelab" i Luftforsvaret datert 25.02.2001.

³⁶ Norsk Battle Lab Eksperiment NOBLE - rapport & anbefaling. September 2000.

³⁷ Forsvarssjefens beslutningsnotat nr 3/2001, angående videreføring av NOBLE "Battlelab" i Luftforsvaret datert 04.04.2001.

³⁸ Møtereferat, styringsgruppemøte NOBLE 8. november 2008.

³⁹ Eks Styringsgruppemøte NOBLE 9. desember 2002 punkt 1 og styremøte nr 1 for 2003 for NOBLE datert 30. juni 2003 punkt 6.

I prosjektdokument for NOBLE prosjektprogram 2003-2005 undertegnet av GIL står det "prosjektstyret er det øverste besluttede organet for prosjektet. Nye aktiviteter/delprosjekter i NOBLE skal fremmes styret for godkjenning for iverksettelse"⁴⁰, vedlegg til brev fra FO til FD

I prosjektdokumentet fremgår at: "Anskaffelsen karakter medfører relativt liten usikkerhet. Det er snakk om anskaffelser av hyllevare som i beskjedne grad skal utvikles. Antatt risiko er knyttet til valutasingninger." Dokumentet, *Godkjenning av aktiviteter i regi av NOBLE 2003*, er vedlagt brev fra FO til FD, datert 2003-01-15.

I brev *Kommentarer til Prosjektdokument for NOBLE prosjektprogram 2003-2005*⁴¹ til NOBLES styringsgruppe med flere, datert 2003-01-02, kommenterer avdelingssjef FFI, Johnny Bardal, følgende:

Som medlem av styret i NOBLE har jeg følgende kommentarer til det refererte dokumentet, slik det nå er mottatt i elektronisk form oppdatert etter styremøtet 9 desember 2002.

Med grunnlag i den meget begrensede informasjon som foreligger fra NOBLE om det enkelte prosjekt er det for styret vanskelig om ikke umulig å danne seg en egen oppfatning om sunnheten til det enkelte initiativ. Arbeidet i styret er derfor begrenset til en budsjettmessig oppfølging og sikring av at all aktivitet gjennomføres innenfor de økonomiske (av fellesstaben) godkjente rammer for NOBLE. Noen kritisk gjennomgang av teknologisk eller behovsmessig karakter for det enkelte prosjekt, har det ikke vært mulighet for.

Selv om flere forhold i det nevnte dokument kunne vært kommentert, vil jeg velge spesielt å henlede oppmerksomheten til dokumentets punkt 3 side 7 hvor usikkerhet omtales. Styret må forutsette at NOBLE benytter kontrakter med sine leverandører som sikrer mot utbetalinger utover budsjetttrammene for virksomheten, i så tilfelle kunne begrepet relativt liten usikkerhet forsvares benyttet. Men slik det benyttes i det nevnte dokumentet kan det gi inntrykk av at det er liten usikkerhet generelt ved de anskaffelser som NOBLE gjennomfører. Det hevdes også at det anskaffes hyllevare som i beskjedne grad skal utvikles. Disse påstandene er direkte misvisende siden alle prosjekter har en meget høy grad av teknisk usikkerhet, og i høyeste grad er usikre i forhold til sin nytteverdi, og i tillegg er prosjektene i sin realisering i all hovedsak nyutvikling av materiell. Disse forhold ble fra min side også påpekt i siste styremøte, men uten at jeg kan se at dette er tatt hensyn til.

Arbeidsgruppen kan ikke se av tilgjengelig materiale at FFIs merknader har blitt gjenstand for noen nærmere vurdering.

Ved møte den 18. november 2004 endret styret navn til *Rådet for operativ eksperimentering*.

5.2.3 Kort om andre involverte i Forsvarssektoren og deres rolle

Det gis her en overordnet kort beskrivelse av funksjon⁴² samt en beskrivelse av rolle i forhold til NOBLE.

5.2.3.1 FD

FD godkjenner investeringsprosjekter. Dette skjer i samsvar med forutsetningene for de bevilgninger og bestillingsfullmakter som er vedtatt av Stortinget. Bevilgninger og bestillingsfullmakter fordeles av departementet ved de årlige tildelingsbrev, materiellplaner eller ved særlige tildelingsskriv⁴³. FD er iht. BAF og ARF den myndighet som kan innvilge anmodninger om unntak fra BAF/ARF, ref. ARF pkt 1.5.

Anmodninger om unntak fra BAF ble innvilget NOBLE i de tilfellene Forsvaret anmodet om dette. Anmodningene om unntak fra BAF gjaldt tillatelse til å unnta anskaffelsen fra konkurranse, noe som ble innvilget siden den fremlagte dokumentasjon opplyste at det kun var én leverandør som kunne levere den ønskede vare/tjeneste.

⁴⁰ Vedlegg til skriv fra FO til FD datert 15.01.2003.

⁴¹ Kommentarer til Prosjektdokument for NOBLE prosjektprogram 2003-2005.

⁴² Prinsix 1999.

⁴³ Prinsix 1999.

Videre har FD finansiert en delaktivitet i ODIN-prosjektet, ODIN fase IV.

Representanter fra Forsvarsdepartementets politiske ledelse og den militære strategiske ledelsen var på flere besøk hos NOBLE, og ble gitt informasjon om prosjektene i NOBLE.

5.2.3.2 Forsvarets ledelse

FSJ hadde det overordnede ansvar for planlegging, styring og budsjettering av materiellinvesteringene frem til høsten 2003. FSJ opprettet NOBLE formelt i 2001⁴⁴, og gav oppdrag 25.11.2002⁴⁵ om at NOBLE skulle flyttes fra GIL til FOHK for å få en bredere tilnærming til konseptet. FSJ var på flere besøk hos NOBLE for å bli informert om pågående aktiviteter.

FSJs stab, FO arbeidet med overordnet planlegging og styring, og forsvarsgrenstabene ivaretok styrkeproduksjonen. FO/Forvaltning hadde en særskilt rolle i forbindelse med Forsvarets anskaffelsesvirksomhet innenfor kontraktsrevisjon, kostnadsanalyser, og kvalitetssikring/-sertifisering av Forsvarets leverandører. FO ble 1. aug 2003 endret til FST.

FO finansierte NOBLES aktiviteter over materiellinvesteringsbudsjettet. Investeringsbudsjettets FoU-midler ble benyttet frem til 2003. I 2003 ble P7711 NOBLE opprettet for å finansiere aktivitetene i 2003. Etter dette gikk oppdraget med styring og ledelse av NOBLE over til FOHK, og FOHK fikk dedikerte midler til å drive Concept Development & Experimentation (CDE).

Luftforsvarsstaben er generalinspektørens stabsapparat for ledelse av Luftforsvaret. Frem til 2004 hadde hver forsvarsgren egne materiellinvesteringsbudsjetter, og FSJ hadde fullmakt til å godkjenne prosjekter med kostnadsramme opp til 75 mill. kroner etter forsvarsgrenenes anmodninger.

LST bestemte at forprosjektet Norsk Battle lab Eksperiment skulle opprettes i 1999⁴⁶ og gav et mandat i 2000⁴⁷.

LST var også den staben som godkjente bruk av midler til utviklingen av OCAS-systemet i hhv. 2000 og 2003.

Lufttjenesteinspektoratet (LTI) er faginspektoratet for luftoperative saker, og underlagt Luftforsvarsstaben.

LTI anbefalte FSJ opprettelsen av NOBLE ved skriv 25.01.2001 underskrevet av GIL⁴⁸, og ga også den første budsjettfullmakten til Sj NOBLE 11.09.2001⁴⁹. LTI var også første kontaktpunkt for OCAS i 1999, noe som også var naturlig gitt inspektoratets rolle som faginstans for luftoperative saker. Uten en forankring i LTI ville konseptet bak OCAS ikke blitt finansiert av Luftforsvaret.

GIL er øverste ansvarlige for Luftforsvaret, direkte underlagt Forsvarssjefen. Han er ansvarlig for styrkeproduksjon av luftforsvarsstyrker, og faglig ansvarlig for aktivitetene i Luftforsvaret.

Ihht FSJ beslutningsnotat nr 3/2001 fikk GIL i oppdrag å opprette en styringsgruppe for NOBLE og lage en organisasjon i Luftforsvaret. GIL var styreleder for NOBLE frem til NOBLE ble overført til FOHK i 2003.

---

⁴⁴ FSJ beslutningsnotat nr 3/2001, angående videreføring av NOBLE "Battlelab" i Luftforsvaret.

⁴⁵ Oppdrag innen konseptutvikling og eksperimentering.

⁴⁶ Norsk Battle Lab Eksperiment – oppstart av definisjonsfasen, 10.12.99.

⁴⁷ Mandat for definisjonsfasen av Norsk BattleLab Eksperiment (NOBLE)

⁴⁸ Etablering av NOBLE Battlelab i Luftforsvaret, fra LTI til FSJ, datert 25.02.01

⁴⁹ Telefaks datert 12.09.01 fra LTI til NOBLE.

6 UNDERSØKELSER, FAKTA OG VURDERINGER

6.1 Beskrivelse av hovedprosjektene

6.1.1 OCAS

OCAS er en radarbasert markør for varsling av luftfartshindre. Luftforsvaret har samarbeidet med Tyra Invest AS og senere OCAS AS i utviklingen av et slikt system (OCAS-systemet). Samarbeidet startet på slutten av nittitallet og ble formalisert til kontraktsmessig direkte støtte i 2000. Luftfartsverket og Luftfartstilsynet deltok i samarbeidet.

6.1.2 ACTD

ACTD er et prosjekt for å utvikle rimelige kortholdsradarsensorer innenfor ulike bruksområder:

- B1 Clustered Radar – Varsling for luftvernstyrker
- B2 Experiment Electronic Fence (XEF) – Overvåkning av grenser og områder
- B3 Experiment Ground Radar (XGR) – Skal gi et fullstendig radarbilde av den ønskede trase eller område, med en minimum dekning på 5-10 km for kjøretøy og 1-2 km for personell.

6.1.3 ODIN

ODIN var et utviklingsprosjekt som skulle gjøre det mulig å oppdage, identifisere og stedfeste objekter i et nærmere definert område, ved deployering av senderutstyr fra kampfly for overføring av bilder, stillbilder eller videofilm, fra området til en designert mottaker og kontrollenhet. Enheten er i foreliggende sammenheng forutsatt brukt av spesialstyrker som opererer i fremste linje i et kampområde, eller eventuelt bak fiendens linjer. Bilde-senderutstyret posisjoneres i valgt høyde over bakkenivå ved bruk av ballong forankret til bakken, og skal opereres i henhold til signaler fra kontrollenheten. Informasjonen bearbejdes etter mottak og utløser eventuelt operative tiltak.

6.1.4 CODS

CODS er et høyoppløselig visualiseringssystem. Det er designet som et hjelpemiddel for beslutningstakere, der informasjon fra en rekke kilder kan sys sammen med allerede eksisterende kommando- og kontrollsystemer og fremstilles i ett grensesnitt.

Systemet er i stand til å vise geografisk informasjon basert på en mengde forskjellige formater, og gir mulighet for 3D-visning for bedret situasjonsbevissthet.

6.2 Kontraktsrevisjon

Arbeidsgruppen har søkt å identifisere samtlige kontrakter NOBLE har inngått i perioden 1999 til og med 2004. Totalt har det vært identifisert 45 kontrakter.

Det vil i det følgende bli gitt en vurdering av de aktuelle anskaffelsene i forhold til interne og overordnede regler. Vurderingen må ses i sammenheng med at det har vært en utvikling og skjerpelse av regelverk for offentlige anskaffelser i perioden som er undersøkt. Hver av kontraktene vurderes, samt at det blir gitt en samlet vurdering og oppsummering i kap 6.1.8.

Kontraktene Forsvaret har inngått med selskaper i OCAS-sfæren, herunder Tyra Invest AS, SSPR AS og OCAS AS faller inn under to ulike kategorier.

Den første kategorien er kontrakter tilknyttet prosjekter med rene militære formål som kunne unntas etter LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) bokstav a, jf. EØS-avtalens artikkel 123, herunder prosjekt (ODIN) og prosjekt Advanced Concept Technology Demonstrator (ACTD) med underprosjektene Experiment Clustered Radar (XCLURAD) og Experiment Electronic Fence (XEF). Disse er behandlet i rapportens punkt 6.1.1 og 6.1.2. Vurderingen av hvorvidt den enkelte kontrakt innenfor prosjekter med rene militære formål falt innenfor unntaksbestemmelsen i EØS-avtalens artikkel 123 skulle ha fremgått av registreringsprotokollen/anskaffelsesprotokollen tilknyttet den enkelte kontrakt, jf. BAF pkt 3.102 og pkt 4.102 og ARF 25.5.1. For de kontrakter hvor registreringsprotokoll/anskaffelsesprotokoll mangler foreligger det brudd på BAF/ARF reglementet. Det legges imidlertid til grunn at disse kontraktene var unntatt regelverket om offentlige anskaffelser etter LOA/FOA, jf. EØS-avtalens artikkel 123, og at bestemmelsene i BAF/ARF regelverkene kom til anvendelse.

Den andre kategorien er kontrakter inngått i forbindelse med utvikling av et system for varsling av luftfartshindre både for sivil og militær luftfart, det såkalte OCAS-systemet. Disse er behandlet under rapportens punkt 6.1.3.

Tilsvarende er enkelte av kontraktene Forsvaret har inngått med selskapet LENCO AS utviklingskontrakter for rene militære formål som i utgangspunktet faller innenfor unntaket i LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) bokstav a, jf. EØS-avtalens artikkel 123. Disse er behandlet i rapportens punkt 6.1.4. For de utviklingskontraktene hvor registreringsprotokoll/anskaffelsesprotokoll mangler foreligger det brudd på BAF/ARF reglementet. Det legges imidlertid også her til grunn at disse kontraktene var unntatt regelverket om offentlige anskaffelser etter LOA/FOA, jf. EØS-avtalens artikkel 123, og at bestemmelsene i BAF/ARF regelverkene kom til anvendelse.

Kontrakter inngått med øvrige selskaper, under henvisning til rapportens pkt 6.1.5, gjelder kontrakter for rene militære formål og faller dermed inn under unntaket i LOA § 3 og FOA § 1-3, jf EØS – avtalens artikkel 123. Som nevnt ovenfor, vil det for de kontrakter hvor registreringsprotokoll/anskaffelsesprotokoll mangler, foreligge brudd på BAF / ARF reglementet.

I flere av kontraktene er det ikke stilt krav til kostnadskontroll. Dette burde blitt gjort, kontraktens verdi tatt i betraktning. Krav til kostnadskontroll ble forsøkt regulert i enkelte kontrakter, men disse reguleringene er ikke i henhold til standard. Bestemmelsen gir ikke Forsvaret generell innsynsrett, men gir kun Forsvaret rett til å kreve å få et prosjektrengnskap, dog mot betaling.

6.2.1 Kontrakter med Tyra Invest AS

NR	Signatur-dato	Avtalenavn	Kontraktspart eksternt	Kontraktspart Forsvaret	Teknologi	Kontraktsverdi
1	16.01.2002	ODIN fase 1	Tyra Invest AS	NOBLE	ODIN	2 950 600
2	20.06.2002	1 - ACTD B3 - Spesifikasjon 2 - ACTD B3 - AB-prototype 3 - ACTD B3 - Leveranse A mod 4 - ACTD B3 - Leveranse B mod	Tyra Invest AS	NOBLE	ACTD	10 000 000
3	23.10.2002	ODIN fase II – Spesifikasjon (23.10.02 – 31.12.02)	Tyra Invest AS	NOBLE	ODIN	7 062 250

4	04.12.2002	ACTD B3 Field Unit	Tyra Invest AS	NOBLE	ACTD	15 390 048
5	30.12.2002	ODIN fase II – Spesifikasjon ((01.01.03 – 31.01.03)	Tyra Invest AS	NOBLE	ODIN	1 765 625
6	05.03.2003	ODIN fase II og III	Tyra Invest AS	NOBLE	ODIN	14 125 000
7	31.12.2003	Avtale operative felteksperimenter ACTD B3	Tyra Invest AS	NOBLE	ACTD	4 162 751
8	11.12.2003	ODIN/A - fase IV	Tyra Invest AS	FLO-Luft	ODIN	24 998 855
9	05.01.2005	Prosjekt XEF	Tyra Invest AS	NOBLE	ACTD	3 241 935
10	05.04.2005	Gjennomføring av Prosjekt Experiment Clustered Radar	Tyra Invest AS	NOBLE	ACTD	2 553 661

Kontrakt 1 - Tyra Invest AS - ODIN fase I

Beskrivelse av leveransen:

Prosjekt ODIN var et utviklingsprosjekt som skulle ta frem teknologi for å oppdage, identifisere og stedfeste objekter i et nærmere definert område. Prinsippet bak ODIN var at det ved hjelp av kampfly ble utplassert optiske sensorer med senderutstyr for overføring av bilder til en designert mottaker- og kontrollenhet. Mottaker- og kontrollenheten var forutsatt brukt av spesialstyrker som kunne operere i fremste linje i et kampområde, eller bak fiendens linjer. Bilde- og senderutstyret skulle posisjoneres over bakkenivå ved bruk av ballonger forankret til bakken, og skulle opereres i henhold til signaler fra kontrollenheten. Prosjekt ODIN var således et utviklingsprosjekt tiltenkt spesialstyrkene til rent militære formål.

Den første utviklingskontrakten⁵⁰ var i form av to sider og inneholdt spesielle kontraktsvilkår. Kontrakten ble underskrevet av NOBLE ved Tom Johansen, og medførte en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende NOK 2 950 000.- (eks mva). Kontrakten gjaldt ODIN konseptets første fase; "Proof of Concept" og var på sentrale punkter knyttet til teknologien bak, herunder verifikasjon av ballongenes behov for høyde for å være ute av synsvidde, nyttelast og evne til å forbli i høyde og posisjon.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er ikke skrevet Registreringsprotokoll, slik det var krav om etter BAF pkt 1.513.3.

Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, slik det følger av BAF pkt 8.102 b. Det er videre ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssaken, slik det skulle gjøres i henhold til BAF pkt 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, hvilket er et brudd med pkt BAF 1.513.3. Det er i mangel av registreringsprotokoll vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt. Det ble ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, jf. BAF pkt 8.102 b. Kontrakten er på 3.658.000 (inkl mva). I henhold til BAF pkt 1.515.1 a underpunkt v må Forsvarsdepartementets godkjenning innhentes før Forsvaret forpliktet ved inngåelse av utviklingskontrakter over NOK 3 000 000 inkl mva. Det finnes ingen klar dokumentasjon som tilsier at NOBLE fikk nødvendig godkjenning fra FD for inngåelse av utviklingskontrakten.

⁵⁰ Kontrakt av 16. januar 2002, Tyra Invest og NOBLE.

Kontrakt 2- Tyra Invest AS - ACTD B3 . AB-prototype og leveranse A og B modell

Beskrivelse av leveransen:

Forsvaret hadde identifisert et behov for et system for militær overvåkning av grenser og områder. NOBLE festet seg ved et konsept for utplassering av radarer knyttet sammen i et nettverk for overvåkning av luftrom relatert til spesielle traseer og områder. Konseptet var utviklet av Tyra Invest AS og Sintef Tele og Data, og skulle gi mulighet for overvåkning av aktuelle luftrom til en vesentlig lavere kostnad enn eksisterende systemer.

Kontrakt 2 inneholder totalt 4 kontrakter⁵¹. Hver av kontraktene var pålydende NOK 2 500 000.- eks. mva. og er datert samme dag. Alle utviklingskontraktene er tilnærmet like, i form av to sider med spesielle kontraktsvilkår. NOBLE ved Tom Johansen er navngitt i samtlige av kontraktene, men det mangler signatur. Den maksimale forpliktelse for Forsvaret var pålydende 2 500 000.- (eks mva), totalt 10.000.000.- gjelder og ACTD B3: Varsling av bevegelse på bakken så som personell og kjøretøy:

Kontrakt 1 - ACTD B3 - Spesifikasjon

Kontrakt 2 - ACTD B3 - AB-prototype design-underlag for produksjon

Kontrakt 3 - ACTD B3 - Leveranse A-modell

Kontrakt 4 - ACTD B3 - Leveranse B-modell

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det ble ikke skrevet Registreringsprotokoll(er), jf. BAF pkt 1.513.3. Det ble heller ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontraktene, jf. BAF pkt 8.102 b.

Det er ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssakene, jf BAF 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoller, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt. Dette medfører brudd på BAF-regelverket. Det ble heller ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontraktene.

Det er usikkert hvorfor anskaffelsen ble delt opp på denne måten, da både avtalene enkeltvis (kr 3 100 000 inkl mva) og sett under ett, overskrider disse kontraktens beløpsgrense for krav om fullmakt fra FD. Det finnes ingen klar dokumentasjon som tilsier at NOBLE fikk nødvendig godkjenning fra FD, jf. BAF 1.515 a) om krav om fullmakt fra FD for utviklingsarbeid over 3 000 000.

Kontrakt 3 - Tyra Invest AS – ODIN fase II

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁵² var i form av to sider med spesielle kontraktsvilkår, ble underskrevet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende NOK 7.062.250.- (eks mva). Kontrakten gjaldt ODIN-konseptets andre fase og hadde varighet fra 23.10.2002 til 31.12.2002.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det ble ikke skrevet Registreringsprotokoll, slik det er krav om etter BAF pkt 1.513.3. Det ble ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, slik det følger av BAF pkt 8.102 b. Det er ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssaken, slik det skulle gjøres i henhold til BAF pkt 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll. Dette innebærer brudd på BAF-regelverket. Det er i mangel av registreringsprotokoll vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

⁵¹ Kontrakt av 20. juni 2002, Tyra Invest AS – NOBLE.

⁵² kontrakt av 23. oktober 2002, Tyra Invest AS– NOBLE.

Det ble ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten. Kontrakten er på 7 062 250. Det finnes ingen klar dokumentasjon som tilsier at NOBLE fikk nødvendig godkjenning fra FD for inngåelse av utviklingskontrakten.

Kontrakt 4 - Tyra Invest AS - ACTD B3 Field Unit

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁵³ med spesielle kontraktsvilkår og vedlegg, ble underskrevet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 15.390.048.- (eks mva). Kontrakten gjaldt utvikling og leveranse av Advanced Concept Technology Demonstrator (ACTD) B3 Field Unit.

Det er en ansporingsformel i kontrakt med incentiv til lavere kostnader, hvor leverandøren herunder skulle beholde 50 % av sparte kostnader.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det foreligger ikke Registreringsprotokoll, slik det var krav om etter BAF 1.513.3. Kontrakten ble inngått direkte med Tyra Invest AS uten konkurranse, men det ble ikke utført kostnadskontroll i henhold til BAF 8.102 b. Det ble forsøkt regulert i kontrakten i Artikkel V om ansvar pkt 4 krav til kostnadskontroll, men denne bestemmelsen er ikke i henhold til standard. Bestemmelsen gir ikke Forsvaret generell innsynsrett, men gir bare Forsvaret rett til å kreve å få et prosjektrekskap mot betaling. Dette er dog ikke etter bestemmelsene og heller ikke tilstrekkelig til å kunne gjennomføre en kostnadskontroll. Det er ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF pkt 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Manglende innsynsrett og mulighet for etterkalkulasjon, gjør det vanskelig å etterprøve leverandørens kostnader. Kontraktens størrelse og ansporingsklausulen tilsier at kostnadskontroll skulle vært utført.

Det finnes ingen klar dokumentasjon som tilsier at NOBLE har fått nødvendig godkjenning fra FD, jf. BAF pkt 1.515 a) om krav om fullmakt fra FD for utviklingsarbeid over 3.000.000.-

Kontrakt 5 - Tyra Invest AS – ODIN fase II tilleggskontrakt

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁵⁴ var i form av to sider med spesielle kontraktsvilkår, underskrevet av NOBLE ved Tom Johansen, og med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 1 765 625.- (eks mva). Kontrakten var en tilleggskontrakt til ODIN fase II og hadde varighet fra 01.01.02 til 31.01.02.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det ble ikke skrevet Registreringsprotokoll, slik det var krav om etter BAF pkt 1.513.3. Det ble ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, jf. BAF pkt 8.102 b. Det er ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssaken, slik det skulle gjøres i henhold til BAF pkt 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll. Dette innebærer brudd på BAF regelverket. Det er i mangel av registreringsprotokoll vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt. Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten. Kontrakten er på 1 765 625. Det finnes

⁵³ Kontrakt av 4. desember 2002, Tyra Invest AS – NOBLE.

⁵⁴ Kontrakt av 30. desember 2002, Tyra Invest AS – NOBLE.

ingen klar dokumentasjon som tilsier at NOBLE har fått nødvendig godkjenning fra FD for inngåelse av utviklingskontrakten.

Kontrakt 6 - Tyra Invest AS - ODIN fase II og III

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁵⁵ med spesielle kontraktsvilkår og vedlegg, underskrevet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 14 125 000,- (eks mva), gjaldt utvikling av et sensorsystem som kunne deployeres fra jagerfly i stor høyde, og posisjoneres under en eksisterende skybase. Sensorplattformen ville kunne gi sanntid eller nær sanntids bilder av et område på bakken. Utviklingen skjedde i samarbeide med SINTEF og AirSafe AB. Det var avtalt 5 % royalty ved videresalg (Artikkel X pkt 2). Kontrakten inkorporerer kontrakt av 30.12.2002 og 23.10.2002.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det foreligger ikke Registreringsprotokoll for kontrakten, jf. BAF pkt 1.513.3. Kontraktene ble inngått direkte med Tyra Invest AS uten konkurranse og det ble ikke utført noen kostnadskontroll, jf. BAF 8.102 b. Kostnadskontroll er forsøkt regulert i kontrakten i Artikkel VI om pris pkt 4, men denne bestemmelsen er ikke i henhold til standard i BAF.

Bestemmelsen gir ikke Forsvaret generell innsynsrett, men gir bare Forsvaret rett til å kreve å få et prosjektreknskap. Dette er dog ikke etter bestemmelsene og heller ikke tilstrekkelig til å kunne gjennomføre en kostnadskontroll. Det er ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513. I henhold til BAF pkt 1.515.1 a underpunkt v måtte Forsvarsdepartementets godkjenning innhentes før Forsvaret ble forpliktet ved inngåelse av utviklingskontrakter over NOK 3 000 000 inkl mva. Ved inngåelse av kontrakt for ODIN fase II og III godkjente Forsvarsdepartementet anskaffelsen innenfor en økonomisk ramme på NOK 7 064 000, jf. brev fra Forsvarsdepartementet av 5. februar 2003. Kontraktens verdi var imidlertid på 14 125 000.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Manglende innsynsrett og mulighet for etterkalkulasjon, gjør det vanskelig å etterprøve leverandørens kostnader. Kontraktens størrelse tilsier at kostnadskontroll i henhold til BAF burde ha vært utført. Kontraktens verdi oversteg Forsvarsdepartementets godkjenning.

Kontrakt 7 - Tyra Invest AS - Avtale operative felteksperimenter ACTD B3

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁵⁶ benevnt Prosjektavtale, uten underskrift, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 4 162 751,- (eks mva), gjaldt utvidede operative felteksperimenter av ACTD B3.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det foreligger ikke Registreringsprotokoll, jf. BAF pkt 1.513.3. Det ble ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, jf. BAF pkt. 8.102 b. Det er ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

---

⁵⁵ Kontrakt av 5. mars 2003, Tyra Invest AS – NOBLE.

⁵⁶ Kontrakt av 31. desember 2003, Tyra Invest AS – NOBLE.

Manglende innsynsrett og mulighet for etterkalkulasjon, gjør det vanskelig å etterprøve leverandørens kostnader. Kontraktens størrelse tilsier at kostnadskontroll etter BAF burde ha vært utført.

Det finnes ingen klar dokumentasjon som tilsier at NOBLE har fått nødvendig godkjenning fra FD, jf. BAF pkt 1.515 a) om krav om fullmakt fra FD for utviklingsarbeid over 3 000 000.

Kontrakt 8 - Tyra Invest AS - ODIN/A - fase IV

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁵⁷ herunder blankett 5101 "Forhandlet kontrakt" med spesielle kontraktsvilkår og vedlegg, underskrevet av FLO/I ved Eva Lindeman, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 24 998 855.- (eks mva), gjaldt utvikling av ODIN - fase IV, herunder utvikling av versjon ODIN/A under prosjekt ODIN og tilvirke 4 stk Versjon ODIN/A systemer, hvert bestående av 1 stk sensor, 1 stk "Command and Control" enhet, 1 stk "Deployment" system. FLO-Luft har opsjon på ytterligere leveranser. Det er avtalt 5 % royalt ved videresalg (Artikkel XI pkt 2).

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er skrevet Registreringsprotokoll⁵⁸, jf vedlegg til kontrakt. Anskaffelsen er blitt håndtert som et forhandlet kjøp i henhold til BAF. Det opplyses i protokollen at Forsvarsdepartementets anmodning om å bruke Tyra Invest AS tas til følge. Det ble gjennomført forhandlinger i henhold til BAF 3.102. Kontrakten ble oversendt Forsvarsdepartementet, i henhold til BAF 1.515 a) om fullmakt fra FD for utviklingsarbeid over 3 000 000. Slik fullmakt ble gitt av Forsvarets Overkommando i brev av 19.05.2003 ved Brigader Jan Erik Wang. Det er ikke blitt stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, jf. BAF 8.102 b. Det ble laget en mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, og denne fremstår som komplett. Forsvarsdepartementet ga FLO posteringsfullmakt for kontrakten i brev av 8. desember 2003.

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen er blitt håndtert som et forhandlet kjøp i henhold til BAF. Anskaffelsen kan unntas LOA/FOA både etter LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) bokstav a). Leverandør har utviklet prototypene og er eneleverandør. Anskaffelsen er godkjent av FO. Det er skrevet registreringsprotokoll, og saken fremstår som godt gjennomarbeidet og dokumentert. Det er usikkert hvorfor det ikke er stilt krav om innsynsrett og kostnadskontroll i kontrakten, jf. BAF pkt 8.102 b, da kontraktens verdi burde tilsagt et slikt krav.

Kontrakt 9 - Tyra Invest AS - Prosjekt XEF

Beskrivelse av leveransen:

Prosjekt Xperiment Electronic Fence (XEF) omfattet eksperimentell anvendelse av ACTD B2 sensorer i et operativt miljø og gjaldt rent militære formål. Utviklingskontrakten⁵⁹ herunder blankett 5101 med spesielle kontraktsvilkår og vedlegg, ble underskrevet av NOBLE ved sjef Kjetil Larsen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 3.241.935.- (eks mva). Kontrakten gjaldt utvikling og idriftsetting av 4 enheter ACTD B2 ved Garnisonen i Sør-Varanger (GSV), samt opplæring av personell ved GSV med tanke på bruk av disse enhetene. Det skulle videre koordineres og utføres et Experiment Electronic Fence (XEF) ved OSV, der det skulle logges data fra feltenhetene kontinuerlig samt i tilknytning til andre tilhørende eksperimenter med "Force Protection" og "Homeland Security" fokus i regi av NOBLE.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er skrevet Anskaffelsesprotokoll, jf vedlegg til kontrakt. Anskaffelsen faller inn under

⁵⁷ Kontrakt av 11. desember 2003, Tyra Invest AS – NOBLE.

⁵⁸ Anskaffelsesprotokoll til kontrakt av 11. desember 2003.

⁵⁹ Kontrakt av 5. januar 2005, Tyra Invest AS – NOBLE, med anskaffelsesprotokoll.

unntak i LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) bokstav a, jf. EØS-avtalens artikkel 123 ifm. "...forskning... som er uunnværlig for forsvarsformål". ARF regulerer anskaffelsen. Det argumenteres med at leverandøren har utviklet tidligere versjoner av teknologien og at en derfor er i en eneleverandør situasjon. Det er foretatt en rettet forespørsel til en leverandør, med påfølgende forhandlinger etter reglene i ARF 1.5.1.bokstav b. Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, jf. ARF kap 11.

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen kan unntas etter LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) bokstav a), jf. EØS-avtalens artikkel 123. Leverandør har utviklet prototypene og må anses å være eneleverandør. Det burde ha vært stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, jf. ARF kap 11.

Kontrakt 10 - Tyra Invest AS - Gjennomføring av Prosjekt Experiment Clustered Radar (XCLURAD)

Beskrivelse av leveransen:

XCluRAD var et NOBLE-prosjekt som hadde til hensikt å eksperimentere med sensorer i et operativt miljø. Utviklingskontraktene vedrørende ACTD B1, B2 og B3, samt prosjekt XEF, var således alle relatert til XCluRad kontrakten. Utviklingskontrakten⁶⁰ herunder blankett 5101 "Forhandlet kontrakt" med spesielle kontraktsvilkår og vedlegg, underskrevet av FLO/ ved Eivind Fagge, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 2 553 661,- (eks mva), gjaldt planlegging, gjennomføring, evaluering, analyse og rapportering av Operative Felteksperimenter for ACTD B1 og B2 sensorer i Bodø uke 15 - 2005. Leveransen består hovedsakelig av notater og testrapporter for eventuell videre industrialisering av produktene.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er skrevet Anskaffelsesprotokoll, ref. vedlegg til kontrakt. Anskaffelsen faller inn under unntak i LOA og FOA, jf. EØS-avtalens artikkel 123 ifm. forskning til forsvarsformål, det vil si at ARF regulerer anskaffelsen. Det argumenteres med at leverandøren har utviklet tidligere versjoner av teknologien og at en derfor er i en eneleverandør situasjon. Det ble foretatt en rettet forespørsel til en leverandør, med påfølgende forhandlinger etter reglene i ARF 1.5.1. bokstav b. Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten (ARF kap 11).

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen kan unntas regelverket om offentlige anskaffelser etter LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) bokstav a), jf. EØS-avtalens artikkel 123. Leverandør har utviklet teknologien og er åpenbart eneleverandør. Kontrakten er på 3 166 540,- (inkl mva), men det finnes ingen dokumentasjon som tilsier at NOBLE har fått nødvendig godkjenning fra FD, jf. BAF pkt 1.515 a). Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll.

6.2.2 Kontrakter med SSPR AS

NR	Signatur-dato	Avtalenavn	Kontraktpart eksternt	Kontraktpart Forsvaret	Teknologi	Kontraktsverdi
1	19.09.2002	Advanced Concept Technology Demonstrators (BI/B2)	SSPR	FLO-Luft	ACTD	47 400 000
2	28.01.2004	Animasjonsfilm B4	SSPR	NOBLE	ACTD	236 500

⁶⁰ Kontrakt av 5. april 2005, Tyra Invest AS – NOBLE.

Kontrakt 1 – SSPR - Advanced Concept Technology Demonstrators (B1/B2)

Beskrivelse av leveransen:

Morten Mørk opprettet 19. januar 2002 selskapet Synthetic Signal Processing Radar AS (SSPR AS) som skulle være kontraktspart for utviklingen av ACTD. (Utviklingskontrakter om prosjekt ACTD er derfor inngått både med Tyra Invest AS og SSPR AS.)

Utviklingskontrakten⁶¹ i form av blankett 5101 "Forhandlet kontrakt" og spesielle kontraktsvilkår, underskrevet av FLO/Luft v/ Harald Woldseth, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 47 400 000,- (eks mva), gjaldt utvikling av Advanced Concept Technology Demonstrator (ACTD) teknologien og levering av 15 stk ACTD til NOBLE/Bodø. Herav er 10 stk av versjon B1 og 5 stk av versjon B2.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det ble skrevet Registreringsprotokoll, ref. vedlegg til kontrakten. Anskaffelsen gjelder militær radarovervåkning og faller derfor inn under unntak LOA/FOA i forbindelse med forskning til Forsvarsformål, det vil si at BAF regulerer anskaffelsen. Det er gjennomført forhandlinger i henhold til BAF 3.102

Kontrakten ble oversendt Forsvarsdepartementet, i henhold til BAF 1.515 a) "Krav om fullmakt fra FD for utviklingsarbeid over 3 000 000,-". Slik fullmakt ble gitt i brev fra FD 2002-07-03. Fullmakten fra FD er gitt med merknader knyttet til tett oppfølging av leverandøren, sikring av eiendomsrett til ACTD og sikring av royalti. Det ble gjennomført kostnadskontroll i henhold til bestemmelsene i BAF 8.102 b. Faggruppe kontrakt har gjennomført full kostnadskontroll, først i 2002, oppdrag L 02-01 og deretter en ny kostnadskontroll etter prosjektet var ferdigstilt i 2006, oppdrag L 02-05. Rapporten konkluderer med at leverandøren har krav på kr 5 043,- i godtgjørelse.

I forbindelse med at SSPR AS ble tildelt Skattefunnmidler på kr 4 157 966 har revisor har stilt spørsmål ved om midlene er rettmessig tildelt selskapet (med referanse til § 16-40-2 Definisjon av forsknings- og utviklingsprosjekt i forskriften til § 16-40 i lov av 26. mars 1999 nr 14 om skatt av formue og inntekt) ut fra skattelovens definisjon av FoU-prosjekt. Oslo likningskontor ga ikke innsyn i saken som derved ikke har vært mulig å gå videre med.

Det ble laget en mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, og denne fremstår som komplett.

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen kan unntas etter LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) bokstav a), jf. EØS-avtalens artikkel 123. Argumentasjon vedrørende eneleverandør fremstår som fornuftig. Anskaffelsen er godkjent av FD.

Saken fremstår som godt gjennomarbeidet og godt dokumentert.

Kontrakt 2 - SSPR - Animasjonsfilm B4

Beskrivelse av leveransen:

Tjenestekontrakten⁶² i form av syv sider med spesielle kontraktsvilkår, ble underskrevet av NOBLE ved fungerende sjef Kjetil Larsen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 236 500,- (eks mva). Kontrakten gjelder produksjon av en animasjonsfilm som anskueliggjør nettverksbasert bruk av militærmakt på en pedagogisk måte, samt profilerer konkrete løsninger som NOBLE tidligere har utviklet.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er ikke funnet Registreringsprotokoll. Det er ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513.

⁶¹ Kontrakt av 19. september 2002, SSPR AS – FLO LUFT med anskaffelsesprotokoll.

⁶² Kontrakt 28. januar 2004, SSPR AS og NOBLE.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, jf. BAF pkt 1.513.3, det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

6.2.3 Kontrakter med Luftfartsverket/Avinor (Tyra Invest AS/OCAS AS)

N R	Signatur-dato	Avtalenavn	Kontraktspart eksternt	Kontraktspart Forsvaret	Teknologi	Kontrakts-verdi
1	Jan 2000	Telefaks av 06.03.2000 med bekreftelse på mottak	Tyra Invest AS	Luftforsvaret	OCAS-systemet	100 000
2	04.05.00	Avtale om prosjekt forvarsling av luftfartshindre	Luftfartsverket (Luftfartsverket kontraherte med Tyra Invest AS 24.03.2000 på vegne av Luftforsvaret)	Luftforsvaret	OCAS-systemet (luftfartshindre)	1 736 000 (direkte støtte) 657 000 (arbeidsinnsats, reiser og flytimer)
3	Udatert (2003)	Avtale om prosjekt for varsling av luftfartshindre II	Avinor (Avinor kontraherte med OCAS AS 01.04.2003 på vegne av FLO/I)	FLO/I	OCAS-systemet (luftfartshindre)	3 322 000
4	17.12.07	Avtale mellom Forsvarsdepartementet og OCAS AS om bruk av frekvenser i 1300-1350 MHz båndet for etablering av Obstacle Collision Avoidance System (OCAS)	OCAS AS	FD	Brukstillatelse for frekvenser	0

Direkte støtte: 1 – Tyra Invest AS – Prosjekt for varsling av luftfartshindre

Telefaks⁶³ fra Tyra Invest AS av 2000-03-06 som bekrefter mottak av NOK 100.000,- i bistand til løpende utgifter i prosjekt for varsling av luftfartshindre.

Kontrakt: 2 – Luftfartsverket - Prosjekt for varsling av luftfartshindre

Beskrivelse av leveransen:

Avtale inngått mellom Luftforsvaret og Luftfartsverket, i form av én sides kontrakt⁶⁴. Kontrakten bekrefter at Luftfartsverket på vegne av Luftforsvaret kan inngå en offentlig forsknings- og utviklingskontrakt med Tyra Invest AS for utvikling av en markør for radiovarsling av luftfartshinder. Prosjektet var støttet av Statens nærings- og distriktsutviklingsfond. Statnett og Luftfartsverket deltok også med støtte. Kontrakt nr. TTF 00/03 mellom Luftfartsverket og Tyra Invest AS er et vedlegg til kontrakten og beskriver prosjektets innhold og økonomiske ramme. Fakturering til Luftforsvaret var forutsatt skjedd via Luftfartsverket. Kontraktens maksimale forpliktelse for Luftforsvaret var pålydende NOK 1 736 000 (direkte støtte) og NOK 657 000 (arbeidsinnsats, reiser og flytimer). Kontrakt nr. TTF 00/03 mellom Luftfartsverket og Tyra Invest AS gjaldt utvikling av 5 prototyper, test og evaluering av disse, samt utvikling av et komplett produkt, herunder en radiosender til bruk som varsling av luftfartshindre.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Kontrakten var basert på alminnelige vilkår for offentlige forsknings- og utviklingskontrakter, herunder fulgte "Alminnelige kontraktsvilkår, Offentlige forsknings- og utviklingsoppdrag" og "Alminnelige Kontraktsvilkår for Statlige anskaffelser" (AKS 89) som vedlegg til kontrakten mellom Luftfartsverket og Tyra Invest AS. Kontrakten inneholdt en bestemmelse om royalty.

Vurdering og oppsummering:

Kontrakten er spesiell i den forstand at den er inngått med et annet statlig organ. Kontrakten mellom Luftfartsverket og Tyra Invest AS fulgte alminnelige vilkår for offentlige forsknings- og utviklingskontrakter. Kontraktene er oversendt EFTA Surveillance Authority (ESA) i anledning deres behandling av saken.

Kontrakt: 3 - Avinor - Prosjekt for varsling av luftfartshindre II

Beskrivelse av leveransen:

Avtale inngått mellom FLO/I og Avinor, i form av én sides kontrakt⁶⁵. Kontrakten bekrefter at Avinor på vegne av FLO/I kan inngå en offentlig forsknings- og utviklingskontrakt med OCAS AS for utvikling av en markør for radiovarsling av luftfartshinder. Prosjektet var støttet av Statens nærings- og distriktsutviklingsfond. Statnett (med egen kjøpekontrakt) og Avinor deltok også med støtte til prosjektet. Kontrakt nr. LAF 2003/01 mellom Avinor og OCAS AS er et vedlegg til kontrakten og beskriver prosjektets innhold og økonomiske ramme. Fakturering til FLO/I var forutsatt skjedd via Avinor. Kontraktens maksimale forpliktelse for FLO/I var pålydende NOK 3 322 000. Kontrakt nr. LAF 2003/01 mellom Avinor og OCAS AS gjaldt industrialisering og fremstilling av OCAS-markør B-modell til bruk som varsling av luftfartshindre, nødvendig detaljkonstruksjon, produksjon, montasje, utprøving m.v.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Kontrakten var basert på alminnelige vilkår for offentlige forsknings- og utviklingskontrakter, herunder fulgte "Alminnelige kontraktsvilkår, Offentlige forsknings- og utviklingsoppdrag" og "Alminnelige Kontraktsvilkår for Statlige anskaffelser" (AKS 89) som vedlegg til kontrakten mellom Avinor og OCAS AS. Kontrakten inneholdt en bestemmelse om royalty. Det er utarbeidet Registreringsprotokoll som viser til Avinors avtale. Registreringsprotokollen slår fast at FLO/I ikke har deltatt i anskaffelsesprosessen opp mot OCAS AS og at FLO/I derfor

⁶³ Telefaks 6. mars 2000 vedrørende avtale januar 2000, Tyra Invest AS – Luftforsvaret.

⁶⁴ Kontrakt av 4. mai 2000, Luftfartsverket - Luftforsvaret.

⁶⁵ Kontrakt av 2003, Avinor – FLO/I.

heller ikke har kunngjort anskaffelsen. FLO/I har kun bidratt med finansiering av prosjektet. Bestemmelsen i BAF 5.201 bokstav b om at utviklingsarbeid må være forankret i Forsvarets materiellplaner, er ikke kommentert. BAF 1.515 bokstav a om krav om fullmakt fra FD for utviklingsarbeid over 3 000 000,-, er heller ikke kommentert. Det er laget en mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Det er ikke funnet en signert og datert kontrakt mellom Avinor og FLO/I. Kontrakten er spesiell i den forstand at den er inngått med et annet statlig organ. Kontrakten mellom Avinor og OCAS AS fulgte alminnelige vilkår for offentlige forsknings- og utviklingskontrakter. Kontraktene er oversendt EFTA Surveillance Authority (ESA) i anledning deres behandling av saken.

Kontrakt: 4 – OCAS AS - Prosjekt for varsling av luftfartshindre II

Beskrivelse av avtalen:

Avtalen er inngått mellom Forsvarsdepartementet og OCAS AS.

Avtalen⁶⁶ gir OCAS AS vederlagsfritt en ikke-eksklusiv, ikke overførbar, bruks- og disposisjonsrett til frekvenser i båndet 1300-1350 MHz.

Beskrivelse av avtalen i henhold til gjeldende regelverk:

FD er, når det gjelder Forsvarets bruk av frekvenser, kontaktpunkt mot Post- og teletilsynet (PT). FD forestår søknader og ankesaker til og eventuelle klagesaker fra PT vedrørende Forsvarets frekvensbehov og -bruk. I september 2007 tok Forsvaret telefonisk kontakt med FD for å informere om at Forsvaret hadde til hensikt å gi OCAS AS en ikke-eksklusiv brukstillatelse av frekvensbåndet 1300-1350 MHz. Forsvaret vurderte systemet å være et svært viktig bidrag til flysikkerheten både for sivil og militær lufttrafikk. FD ble, som kontaktpunkt mot PT, anmodet om å signere en avtale til dette formålet.

Vurdering og oppsummering:

Våren 2009 ble FD telefonisk kontaktet av en representant fra firmaet Protura, som oppga å være en konkurrent til OCAS AS. Representanten fra Protura stilte i denne sammenhengen spørsmål ved den avtalen OCAS AS har med FD om vederlagsfri bruk av Forsvarets frekvenser.

På denne bakgrunn ba FD om en avklaring fra PT om de aktuelle frekvensene også kunne gjøres tilgjengelige for andre interessenter på samme vilkår som for OCAS AS. PT bekreftet i e-post av 1. oktober 2009 at det fra deres side ikke er ønskelig å legge noen begrensninger på at andre enn OCAS AS kan få tilgang til frekvensressursene i 1300-1500 MHz-båndet. Som oppfølging av dette, og på bakgrunn av at OCAS AS er gitt en ikke-eksklusiv brukstillatelse, er FD nå i ferd med å kunngjøre eventuell bruk av frekvensområdet for andre potensielle søkere.

---

⁶⁶ Kontakt FD for nærmere innhold.

6.2.4 Andre avtaler, avtaler med LENCO AS

NR	Signatur-dato	Avtalenavn	Kontraktspart eksternt	Kontraktspart Forsvaret	Teknologi	Kontraktsverdi
1	01.12.2001	Utvikling FDC Prosjekt	LENCO Software	NOBLE	CODS	725 806
2	01.04.2002	Tilpasning FDC Visualiseringssystem	LENCO Software	NOBLE	CODS	2 000 000
3	01.08.2002	Elektronisk planleggingssystem F-16	LENCO Software	NOBLE	CODS	2 419 355
4	01.09.2002	Videreutvikling av FDC	LENCO Software	NOBLE	CODS	2 258 065
5	02.01.2003	Future Decision Center med Datafusion	LENCO Software	NOBLE	CODS	1 774 194
6	19.06.2003	Funksjonalitet for Common Operating Decision System	LENCO Software	NOBLE	CODS	2 413 950
7	19.06.2003	K21S Integrasjon CODS	LENCO Software	NOBLE	CODS	2 410 800
8	10.09.2003	Øvelse Northern Light 03	LENCO Software	NOBLE	CODS	76 613
9	21.04.2004	Videreutvikling for visualisering av COP i CODS	LENCO Software	NOBLE	CODS	8 170 000
10	12.07.2004	Prosjekt XAT Experimental	LENCO Software	FLO KON	CODS	2 032 000
11	05.11.2004	Prosjekt XAT Fase 3	LENCO Software	FLO KON	CODS	2 005 678
12	11.11.2004	Prosjekt FPX-3 Force protection-3	LENCO Software	NOBLE	CODS	847 875
13	19.11.2004	CODS 9 skjermer	LENCO Software	NOBLE	CODS	1 397 000

Kontrakt 1 - LENCO Software AS - Utvikling FDC Prosjekt

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁶⁷ i form av leverandørens kontraktsvilkår, underskrevet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 900 000.- inkl. mva (725 806.- eks mva), gjaldt Utvikling av FDC Prosjekt, 3D-visualisering av høyoppløselig satellittbilder og flyfoto.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Registreringsprotokoll mangler, jf BAF 1.513.3.

Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, jf BAF 8.102 b.

⁶⁷ Kontrakt av 1. desember 2001, Lenco AS – NOBLE.

Det er ikke kjent om det er laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Kontrakten fremstår som en blanding av en rammeavtale og en bestilling. Kontrakten fremstår som leverandøren sitt standardformular.

Det mangler Registreringsprotokoll, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Kontrakt 2 - LENCO Software AS - Tilpasning FDC Visualiseringssystem

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁶⁸ i form av leverandørens kontraktsvilkår, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 2.000.000.- (eks mva), gjaldt Tilpasning FDC Visualiseringssystem, UAV integrasjon, trackingssystem og for øvrig bistand i forbindelse med implementering av software og hardware. Kontrakten mangler underskrift av NOBLE ved Tom Johansen.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Registreringsprotokoll mangler, jf BAF 1.513.3.

Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, jf. BAF 8.102 b.

Det er ikke kjent om det er laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Kontrakten fremstår som en blanding av en rammeavtale og en bestilling. Kontrakten fremstår som leverandøren sitt standardformular.

Det mangler Registreringsprotokoll, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Kontrakt 3 - LENCO Software AS - Elektronisk planleggingssystem F-16

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁶⁹ i form av spesielle kontraktsvilkår med vedlegg, undertegnet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 3 000 000,- inkl. mva (2 419 355,- eks mva), gjaldt utvikling av elektronisk digitalt planleggingssystem F-16).

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det følger av kontraktens pkt 1. at kontrakten er utstedt i medhold til Lov av 16. juli 1999 om offentlige anskaffelser. Videre vises det til BAF kapittel 3 som omhandler Forhandlet kjøp og BAF 1.515 underpunkt v som omhandler utviklingskontrakter.

Registreringsprotokoll mangler, jf BAF 1.513.3.

Det ble ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, ref BAF 8.102 b.

Det er ikke kjent om det er laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket ble fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Kontrakten er akkurat like under grensen vedrørende "Krav om fullmakt fra FD for utviklingsarbeid over 3 000 000,-" jf BAF 1.515 a).

---

⁶⁸ Kontrakt av 1. april 2002, Lenco Software AS – NOBLE.

⁶⁹ Kontrakt av 1. august 2002, Lenco Software AS – NOBLE.

Kontrakt 4 - Lenco Software AS - Videreutvikling av FDC

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁷⁰ i form av spesielle kontraktsvilkår med vedlegg, undertegnet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 2 800 000,- inkl. mva (2 258 065,- eks mva), gjaldt videreutvikling av digitalt beslutningsstøttesystem FDC.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det følger av kontraktens pkt 1. at kontrakten er utstedt i medhold til Lov av 16. juli 1999 om offentlige anskaffelser. Videre vises det til BAF kapittel 3 som omhandler Forhandlet kjøp og BAF 1.515 underpunkt v som omhandler utviklingskontrakter.

Registreringsprotokoll mangler, jf BAF 1.513.3.

Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, ref BAF 8.102 b.

Det er ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, kontrakten er oversendt elektronisk.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Kontrakt 5 - Lenco Software AS - Future Decision Center med Datafusion

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁷¹ i form av spesielle kontraktsvilkår med vedlegg, undertegnet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 2 200 000,- inkl. mva (1 774 194,- eks mva), gjaldt Future Decision Center med Datafusion.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Registreringsprotokoll mangler, jf BAF 1.513.3.

Det er i Art VI pkt 3 i kontrakten en bestemmelse med overskriften "Kostnadskontroll", men denne er ikke i henhold til standard, jf. BAF pkt. 8.102. Bestemmelsen gir ikke Forsvaret generell innsynsrett, men gir Forsvaret rett til å kreve å få et prosjektrengnskap, dog mot ekstra betaling.

Det er ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Kontrakt 6 - Lenco Software AS - Funksjonalitet for Common Operating Decision System

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁷² i form av spesielle kontraktsvilkår med vedlegg, undertegnet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 2 993 298,- inkl. mva (2 413 950,- eks mva), gjaldt utvikling av Funksjonalitet for Common Operating Decision System.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Registreringsprotokoll mangler, jf BAF 1.513.3.

⁷⁰ Kontrakt av 1. september 2002, Lenco Software AS – NOBLE.

⁷¹ Kontrakt av 2. januar 2003, Lenco Software AS – NOBLE.

⁷² Kontrakt av 19. juni 2003, Lenco Software AS – NOBLE.

Det er i Art VI pkt 3 i kontrakten en bestemmelse med overskriften "Kostnadskontroll", men denne er ikke i henhold til standard, jf. BAF pkt. 8.102. Bestemmelsen gir ikke Forsvaret generell innsynsrett, men gir Forsvaret rett til å kreve å få et prosjektrekningskap, dog mot ekstra betaling.

Det er ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Kontrakten er akkurat like under grensen vedrørende "Krav om fullmakt fra FD for utviklingsarbeid over 3 000 000,-" ref BAF 1.515 a), samtidig er det undertegnet en annen utviklingskontrakt av tilsvarende størrelse, samme dag med samme leverandør, se kontrakt nr 7.

Kontrakt 7 - Lenco Software AS - K21S Integrasjon CODS

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁷³ i form av spesielle kontraktsvilkår med vedlegg, undertegnet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 2 989 392,- inkl. mva (2 410 800,- eks mva), gjaldt utvikling av K21S Integrasjon CODS, visualisere K21S BLOCK-1/2 data in the CODS.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Registreringsprotokoll mangler, jf. BAF 1.513.3.

Det er i Art VI pkt 3 i kontrakten en bestemmelse med overskriften "Kostnadskontroll", men denne er ikke i henhold til standard, jf. BAF pkt. 8.102. Bestemmelsen gir ikke Forsvaret generell innsynsrett, men gir Forsvaret rett til å kreve å få et prosjektrekningskap, dog mot ekstra betaling.

Det er ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, kontrakten er oversendt elektronisk.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Kontrakten er akkurat like under grensen vedrørende "Krav om fullmakt fra FD for utviklingsarbeid over 3 000 000,-" ref BAF 1.515 a), samtidig er det undertegnet en annen utviklingskontrakt av tilsvarende størrelse, samme dag med samme leverandør, se kontrakt nr 6.

Kontrakt 8 - Lenco Software AS - Øvelse Northern Light 03

Beskrivelse av leveransen:

Kontrakten⁷⁴ i form av spesielle kontraktsvilkår, undertegnet av NOBLE ved Hans Petter Myrseth, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 95.000,- inkl. mva (76.613,- eks mva), gjaldt bistand og deltagelse i forbindelse med Øvelse Northern Light 03, for å profilere NOBLE sin virksomhet.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Registreringsprotokoll er ikke påkrevd, jf BAF 1.513.3.

Det er ikke kjent om det er laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513.

---

⁷³ Kontrakt av 19. juni 2003, Lenco Software AS – NOBLE.

⁷⁴ Kontrakt av 10. september 2003, Lenco Software AS og NOBLE.

Vurdering og oppsummering:

Registreringsprotokoll ikke er påkrevd, jf BAF 1.513.3. Det er rimelig klart at leverandøren, gjennom sine pågående utviklingsarbeid, var en klar eneleverandør for denne type assistanse.

Kontrakt 9 - Lenco Software AS - Videreutvikling for visualisering av COP i CODS

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁷⁵ i form av blankett 5101 med spesielle kontraktsvilkår, undertegnet av NOBLE ved Kjetil Larsen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 8 170 000,- (eks mva), gjaldt videreutvikling av Common Operation Decision System (CODS).

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er skrevet Registreringsprotokoll. Anskaffelsen gjelder utvikling av militære systemer og faller inn under unntak LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) bokstav a, jf EØS – avtalens 123 i forbindelse med forskning til Forsvarsformål. Det vil si at BAF regulerer anskaffelsen.

Lenco Software AS er utpekt som eneleverandør som følge av at de har eierrettigheten til CODS.

Det er ført forhandlinger i henhold til BAF 3.102.

Kontrakten ble oversendt Forsvarsdepartementet, i henhold til BAF 1.515 a) "Krav om fullmakt fra FD for utviklingsarbeid over 3 000 000,-". Slik fullmakt ble gitt uten merknader, av FD 21.04.2004.

Bestemmelsen i BAF 8.102 b. vedrørende anbefalt krav om kostnadskontroll ved kostnadskontrakter over 1 000 000, er forsøkt regulert i kontrakten i Artikkel VI pkt 4 "Kostnadskontroll", men denne bestemmelsen er ikke i henhold til standard. Bestemmelsen gir ikke Forsvaret generell innsynsrett, men gir bare Forsvaret rett til å kreve å få et prosjektregnskap..

Det fremgår av protokollen at leverandøren har arbeidet med prosjektet fra medio november 2003 frem til kontraktsundertegning 21.04.2004.

Det ble laget en mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, og denne fremstår som komplett.

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen er unntatt etter LOA § 3 og FOA etter LOA § 3 og FOA § 3-1 bokstav andre ledd bokstav a), jf EØS – avtalens § 123.

Argumentasjon vedrørende eneleverandør fremstår som fornuftig.

Anskaffelsen er godkjent av FD.

At leverandøren har jobbet med prosjektet i 5 måneder uten kontrakt, omfang er ukjent, men dette fremstår som et brudd på anskaffelsesregelverket.

Kontrakt 10 - Lenco Software AS - Prosjekt XAT Experimental

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁷⁶ i form av blankett 5101 med spesielle kontraktsvilkår og vedlegg, underskrevet av FLO/I ved Berit Sanne, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 2 032 000,- (eks mva) gjaldt utvikling av funksjonalitet i Graphic User Interface (GUI) for å vise egne enheters plassering.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er skrevet Anskaffelsesprotokoll, ref. vedlegg til kontrakt. Anskaffelsen gjelder utviklingsarbeid til forsvarsformål, jf EØS – avtalens artikkel 123, og faller derfor inn under

⁷⁵ Kontrakt av 21. april 2004, Lenco Software AS og NOBLE med anskaffelsesprotokoll.

⁷⁶ Kontrakt av 12. juli 2004, Lenco Software AS og NOBLE med registreringsprotokoll.

unntaket i LOA § 3 jf FOA 1-3 annet ledd bokstav a i forbindelse med forskning til Forsvarsformål. Det vil si at ARF regulerer anskaffelsen.

Eneleverandør med henvisning til at leverandøren har utviklet og eier CODS-teknologien (Common Operating Decision System) og har nødvendig sikkerhetsgradering.

Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll (ARF kap 11).

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen er unntatt LOA/FOA etter LOA § 3 og FOA § 1-3 annet ledd bokstav a), jf EØS – avtalens artikkel 123 bokstav a og b. Argumentasjon vedrørende eneleverandør fremstår som fornuftig.

Det hadde vært ønskelig å ha muligheten til utføre en kostnadskontroll i forbindelse med denne kontrakten.

Kontrakt 11 - Lenco Software AS - Prosjekt XAT Fase 3

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁷⁷ i form av blankett 5101 med spesielle kontraktsvilkår og vedlegg, underskrevet av FLO/I ved Eivind Fagge, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 2 005 678,- (eks mva) gjaldt utviklingsarbeid i forbindelse med Prosjekt XAT (Experimental Auto Tracking) i forbindelse med Blue Force Tracking, herunder formidling av situasjonsbilde og Ee-bilde på lav båndbredde.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er skrevet anskaffelsesprotokoll, se vedlegg til kontrakt. Anskaffelsen gjelder utvikling av militære systemer og er dermed unntatt etter LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) bokstav a, jf EØS – avtalens artikkel 123 a og b, i forbindelse med forskning til Forsvarsformål. Det vil si at ARF regulerer anskaffelsen.

Eneleverandør med henvisning til at leverandøren har utviklet og eier CODS teknologien (Common Operating Decision System) og har nødvendig sikkerhetsgradering.

FLO I FG KON kommenterer i protokollen at NOBLE delvis har handlet på egenhånd i startfasen av anskaffelsen, men de velger likevel å bistå under ferdigstillingen av denne.

Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll (ARF kap 11).

Det ble foretatt en rettet forespørsel til en leverandør, med påfølgende forhandlinger etter reglene i FOA del I, ref ARF 1.5.1.b.

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen er unntatt etter LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) bokstav a), jf EØS – avtalens artikkel 123.

Argumentasjon vedrørende eneleverandør fremstår som fornuftig.

Det hadde vært naturlig å ha regulert muligheten for en kostnadskontroll i forbindelse med denne kontrakten.

Kontrakt 12 - Lenco Software AS - Prosjekt FPX-3 Force protection-3

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁷⁸ i form av blankett 5101 med spesielle kontraktsvilkår og vedlegg, underskrevet av NOBLE ved Morten Klever, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 847.875,- (eks mva), gjaldt bistand med teknisk Integrasjon og prosjektledelse. Prosjektet har fokus på presentasjon av lokalt situasjonsbilde med data fra 4 stk ACTD i forbindelse med styrkebeskyttelse i en nettverkbasert sammenheng.

---

⁷⁷ Kontrakt av 5. november 2004, Lenco Software AS og NOBLE med anskaffelsesprotokoll.

⁷⁸ Kontrakt av 11. november 2004, Lenco Software AS og NOBLE med anskaffelsesprotokoll.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er skrevet Anskaffelsesprotokoll, ref. vedlegg til kontrakt. Anskaffelsen gjelder utvikling av militære systemer og er dermed unntatt etter LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) bokstav a jf EØS – avtalens artikkel 123 bokstav b, i forbindelse med forskning til Forsvarsformål, det vil si at ARF regulerer anskaffelsen. Eneleverandør med henvisning til at leverandøren har utviklet og eier CODS teknologien (Common Operating Decision System).

Det ble foretatt en rettet forespørsel til en leverandør, med påfølgende forhandlinger etter reglene i FOA del I, ref ARF 1.5.1.b.

Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll (ARF kap 11)

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen er unntatt etter LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) bokstav a), jf EØS – avtalens artikkel 123 bokstav b.

Argumentasjon vedrørende eneleverandør fremstår som fornuftig.

ARF kap 11 inneholder ingen anbefalt nedre grense for kostnadskontroll, slik som BAF 8.102 b (kr. 1 000 000,-) Ideelt sett burde derfor innsynsrett vært regulert også i denne kontraktsteksten, for å gi mulighet for en etterfølgende kontroll.

Kontrakt 13 LENCO Software AS - CODS 9 skjermer

Beskrivelse av leveransen:

Kontrakten⁷⁹ i form av blankett 5101 med spesielle kontraktsvilkår og vedlegg, underskrevet av NOBLE ved Kjetil Larsen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 1.397.000.- (eks mva), gjaldt kjøp av Hard Ware, hovedsakelig 1 stk 9 skjermers Common Operating Decision System (CODS) med software og hardware.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er skrevet Anskaffelsesprotokoll, jf vedlegg til kontrakt. Anskaffelsen gjelder utvikling av militære systemer og er derfor unntatt etter LOA § 3 og FOA § 1-3 annet ledd bokstav a, jf EØS – avtalens artikkel 123 b, i forbindelse med forskning til Forsvarsformål. Det vil si at ARF regulerer anskaffelsen.

Eneleverandør med henvisning til at leverandøren har utviklet og eier CODS teknologien (Common Operating Decision System).

Det er i protokollen kommentert at Forsvaret kunne kjøpt skjermene separat og deretter fått installert programvaren, men en har funnet det mest formåltjenelig å la leverandøren stå for totalleveranse.

Det ble foretatt en rettet forespørsel til en leverandør, med påfølgende forhandlinger etter reglene i FOA del I, ref ARF 1.5.1.b.

Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll, jf ARF kap 11.

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen er unntatt etter LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) andre ledd bokstav a), jf EØS – avtalens artikkel 123 bokstav b.

Argumentasjon vedrørende eneleverandør for både hardware og software fremstår som rimelig fornuftig.

Det er naturlig å vurdere om en burde utføre en kostnadskontroll i forbindelse med denne kontrakten. Leverandøren har fått en totalentreprise, med levering av Hardware og Software, fordi de har ekspertise på Programvaren. Så ideelt sett burde vi nok hatt krav om innsynsrett og kostnadskontroll regulert i kontraktsteksten, delvis for å gi mulighet for en etterfølgende kontroll og delvis for å signalisere muligheten for en etterkalkulasjon av leveransen.

Kostnadskontroll Lenco Software AS:

⁷⁹ Kontrakt av 19. november 2004, Lenco Software AS og NOBLE med anskaffelsesprotokoll.

Lenco Software AS ble slettet som selskap i Brønnøysundregisteret i 2005. Arbeidsgruppen har i kontakt med tidligere daglig leder Lennart Johansen, som bor i Brasil, ikke lykkes i å få tilgang til prosjektrekskap eller andre bilag fra Lenco Software AS. Dette har hindret videre undersøkelser og kostnadskontroll på de kontrakter som hadde denne muligheten.

6.2.5 Andre avtaler, diverse leverandører

NR	Signatur-dato	Avtalenavn	Kontraktspart eksternt	Kontraktspart Forsvaret	Teknologi	Kontraktsverdi
1	04.04.2001	Materiell Safari	Scandinavian & Aerospace & Industry AB	LFK	Safari	1 545 861
2	12.10.2001	Konsulentbistand flytekniker	Tor Solhøy	NOBLE	Safari	Ukjent
3	22.10.2001	Hovedavtale konsulent-tjenester HEP-Teknologi	HEP AS	NOBLE	CODS	2 500 000
4	26.11.2001	Materiell Safari	Coltux AS	LFK	Safari	434 940
5	15.09.2002	NOBLE symposium 2002	Premos AS	NOBLE		260 000
6	18.09.2002	Leiekontrakt Turbinhallen - Utstilling 26/27 nov 2002	Go Cajun Mat & Musikk AS	NOBLE		100 000
7	15.11.2002	Laser seeker lab report CRV 7	KDA	NOBLE	Penguin	2 000 000
8	20.12.2002	Penguin MK3 GPS søker og TDOA	KDA	FLO/L	Penguin	14 700 000
9	02.01.2003	Grensesnitt mot FDC	HEP AS	NOBLE	CODS	2 300 000
10	26.08.2003	Common Operation Decision System (CODS).	Premos AS	NOBLE	CODS	2 250 000
11	10.09.2003	Øvelse Northern Light 03	Premos AS	NOBLE	CODS	195 000
12	29.01.2004	NOBLE symposium 2004	EXPORAMA SENTER AS	NOBLE		1 266 089
13	09.07.2004	IT utstyr	Bedriftssystemer AS	FLO KON	CODS	1 286 344
14	27.09.2004	NOBLE symposium 2004	DNV	NOBLE		140 000
15	30.09.2004	Utvikling av metodikk for exp. XTOOL	DNV	NOBLE	XTOOL	1 600 000
16	13.12.2004	PDA BOB	Bedriftssystemer AS	FLO KON	CODS	125 294

Kontrakt: 1 - Scandinavian & Aerospace & Industry AB – Materiell Safari

Beskrivelse av leveransen:

Bestillingen⁸⁰ i form av blankett 5156, underskrevet av FLO/Luft v/ Harald Woldseth, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende USD 319 478.- (eks mva), gjaldt elektronisk spesialmaterieil til Safariprosjektet.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er skrevet Registreringsprotokoll, ref vedlegg til kontrakt. Anskaffelsen gjelder militært forskningsarbeid og kan dermed unntas etter LOA § 3 og FOA § 1-3 annet ledd bokstav a, jf EØS-avtalens 123. Det vil si at BAF regulerer anskaffelsen.

⁸⁰ Kontrakt av 4. april 2002, SAI – NOBLE med registreringsprotokoll.

Det vises i Registreringsprotokollen til at NOBLE oppgir at det bare finnes en leverandør av materiellet.

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen gjelder militært forskningsarbeid og kan unntas etter LOA § 3 og FOA § 1-3 andre ledd bokstav a, jf EØS – avtalens artikkel 123. Det vil si at BAF regulerer anskaffelsen.

Bestillingen gjelder spesialkomponenter. Det er vanskelig å overprøve vurderingen av hvilke tilgang det var i markedet av denne type materiell.

Anskaffelsen fremstår som ordinær og dokumentert.

Kontrakt 2 - Tor Solhøy - Konsulentbistand flytekniker

Beskrivelse av leveransen:

Tjenestekontrakten⁸¹ i form av spesielle kontraktsvilkår, underskrevet av NOBLE ved Tom Johansen, uten en maksimal forpliktelse for Forsvaret, med en timelønn på kr 250,-, senere rettet for hånd til kr 350.-, ble sannsynligvis brukt i forbindelse med Safariprosjektet. Omfang er ukjent.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er ikke funnet Registreringsprotokoll.

Det er ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, jf BAF 1.513.3), og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Konsulentavtalen avviker fra en ordinær konsulentavtale.

Kontrakt 3 - HEP AS - Hovedavtale konsulenttjenester HEP-Teknologi

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁸² i form av leverandørens kontraktsvilkår, underskrevet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 2 500 000.- (eks mva), gjaldt konsulenttjenester der leverandøren jobber under Forsvarets instruksjon med utvikling av en kartteknologi som skal vise høyoppløselig flyfoto/satellittbilder i 3D.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Registreringsprotokoll mangler, jf BAF 1.513.3.

Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, jf BAF 8.102 b.

Det er ikke kjent om det ble laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Kontrakten fremstår som en blanding av en rammeavtale og en bestilling. Kontrakten fremstår som HEP AS sitt standardformular.

Det mangler Registreringsprotokoll, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Kontrakten er på 3 100 000 (inkl mva), men det finnes ingen dokumentasjon som tilsier at NOBLE har fått nødvendig godkjenning fra FD, jf BAF 1.515 a) Det er krav om fullmakt fra FD for utviklingsarbeid over 3 000 000.-.

---

⁸¹ Kontrakt av 12. oktober 2001, Solhøy – NOBLE.

⁸² Kontrakt av 22. oktober 2001, HEP AS – NOBLE.

Kontrakt: 4 - Coltux AS - Materiell Safari

Beskrivelse av leveransen:

Bestillingen⁸³ i form av blankett 5103, underskrevet av FLO/Luft v/ Harald Woldseth, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 434 940.- (eks mva), gjaldt elektronisk spesialmateriell til Safariprosjektet.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er skrevet Registreringsprotokoll. Anskaffelsen gjelder militært forskningsarbeid og kan dermed unntas etter LOA § 3 og FOA § 1-3 (2) bokstav a, jf EØS-avtalens artikkel 123. Det vil si at BAF regulerer anskaffelsen.

Det vises i Registreringsprotokollen til at NOBLE oppgir at det bare finnes en leverandør av materiellet.

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen gjelder militært forskningsarbeid og kan derfor unntas, jf LOA § 3 og FOA § 1-3 andre ledd bokstav a, jf EØS-avtales artikkel 123. Det vil si at BAF regulerer anskaffelsen.

Bestillingen gjelder spesialkomponenter. Det er vanskelig å overprøve vurderingen av hvilke tilgang det er i markedet av denne type materiell.

Anskaffelsen fremstår som ordinær og dokumentert.

Kontrakt 5 - Premos AS - NOBLE symposium 2002

Beskrivelse av leveransen:

Tjenestekontrakten⁸⁴ i form av spesielle kontraktsvilkår, underskrevet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 260 000.- (eks mva), gjaldt tjenester i forbindelse med arrangement og administrasjon av NOBLE Symposium 2002.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er ikke funnet Registreringsprotokoll.

Det er ikke kjent om det er laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, kontrakten er oversendt elektronisk.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll jf BAF 1.513.3, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Kontrakt 6 - Go Cajun Mat & Musikk AS - Leiekontrakt Turbinhallen

Beskrivelse av leveransen:

Leiekontrakten⁸⁵ i form av leverandørens kontraktsvilkår, underskrevet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 100 000.- (eks mva), gjaldt korttids Leiekontrakt Turbinhallen i forbindelse med en utstilling 26/27 nov 2002.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Registreringsprotokoll er ikke påkrevd under 150.000, jf BAF 1.513.3.

Det er ikke kjent om det er laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, kontrakten er oversendt elektronisk.

Vurdering og oppsummering:

Registreringsprotokoll ikke er påkrevd. Uten kjennskap til de omkringliggende forhold er det vanskelig å vurdere anskaffelsen.

---

⁸³ Bestilling av 26. november 2001, Coltux AS – NOBLE med registreringsprotokoll.

⁸⁴ Kontrakt av 15. september 2002, Premos AS – NOBLE.

⁸⁵ Kontrakt av 18. september 2002, Go Cajun mat og musikk AS – NOBLE.

Kontrakt 7 – Kongsberg Defence & Aerospace AS - Laser seeker lab report CRV 7

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁸⁶ i form av spesielle kontraktsvilkår, underskrevet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 2 000 000.- (eks mva), var et forprosjekt i forbindelse med videreutvikling av raketten CRV 7 til et styrbart missil.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det følger av de spesielle kontraktsvilkårene pkt 2 at kontrakten er utstedt i medhold av Lov av 16 juli 1999 om offentlige anskaffelser. Videre vises det til Bestemmelser vedrørende anskaffelser til Forsvaret (BAF) kapittel 3 som omhandler kjøp. Det henvises også til BAF kapittel 1.515 under v som omhandler utviklingskontrakter.

Registreringsprotokoll mangler, jf BAF 1.513.3.

Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, jf BAF 8.102 b.

Det er ikke kjent om det er laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Kontrakt 8 – Kongsberg Defence & Aerospace AS - Common Penguin MK3 GPS søker og TDOA

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁸⁷ i form av blankett 5101 og spesielle kontraktsvilkår, underskrevet av FLO/Luft v/ Harald Woldseth, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 14 700 000,- (eks mva), gjaldt første fase (designfasen) i utviklingen av Common Penguin MK3 GPS søker og TDOA.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er skrevet Registreringsprotokoll, ref vedlegg. Anskaffelsen gjelder modifikasjon av eksisterende militært rakettmateriell for angrepsformål og kan derfor unntas etter LOA § 3 og FOA § 1-3 annet ledd bokstav a, jf EØS – avtalens artikkel 123, i forbindelse med forskning til Forsvarsformål. Det vil si at BAF regulerer anskaffelsen.

KDA har utviklet raketten og må ansees som eneleverandør.

Det er gjennomført forhandlinger i henhold til BAF 3.102 og 1.206

Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll i kontrakten, jf BAF 8.102 b.

Det vises også til avtale FD-258-67 mellom FD og leverandøren.

Kontrakten er oversendt Forsvarsdepartementet, i henhold til BAF 1.515 a) "Krav om fullmakt fra FD for utviklingsarbeid over 3.000.000.-". Slik fullmakt er gitt av FD 05.12.2002.

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen ville vært unntatt etter LOA § 3 og FOA § 1-3 annet ledd bokstav a), jf EØS – avtalens artikkel 123. Argumentasjon vedrørende eneleverandør fremstår som fornuftig. Det er ikke stilt krav om kostnadskontroll i henhold til BAF.

Anskaffelsen er godkjent av FD.

Saken fremstår som gjennomarbeidet og dokumentert.

Kontrakt 9 - HEP AS - Grensesnitt mot FDC

⁸⁶ Kontrakt av 15. november 2002, Kongsberg Defence and Aerospace AS – NOBLE.

⁸⁷ Kontrakt av 20. desember 2002, Kongsberg Defence and Aerospace AS – FLO Luft.

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁸⁸ i form av spesielle kontraktsvilkår, underskrevet av NOBLE ved Tom Johansen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 2 300 000.- (eks mva), gjaldt utvikling av grensesnitt mellom et tenkt Future Decision Center (FDC) og diverse sensorer og informasjonskilder (MASE, NORCCISS, NEC C CIS og K21S) til et fleksibelt Common Operational Picture (COP).

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Registreringsprotokoll mangler, jf BAF 1.513.3.

Det er i kontrakten henvist til NOBLEs mandat og satsningen på nettverksbasert Forsvar, jf BAF 5.201 b.

Det er i Art VI pkt 3 i kontrakten en bestemmelse med overskriften "Kostnadskontroll", men denne er ikke i henhold til standard, jf krav om kostnadskontroll i BAF 8.102 b.

Bestemmelsen gir ikke Forsvaret generell innsynsrett, men gir Forsvaret rett til å kreve å få et prosjektrekskap, dog mot ekstra betaling.

Det er ikke kjent om det er laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, kontrakten er oversendt elektronisk.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, jf BAF 1.513.3, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Kontrakt 10 - Premos AS - Common Operation Decision System (CODS)

Beskrivelse av leveransen:

Utviklingskontrakten⁸⁹ i form av en forside og spesielle kontraktsvilkår, underskrevet av NOBLE ved Kjetil Larsen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 2 250 000,- (eks mva), gjaldt utvikling av Common Operation Decision System (CODS) basert på informasjonen fra diverse sensorer og informasjonskilder (MASE, NORCCISS, NEC C CIS) til et fleksibelt Common Operational Picture.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er ikke funnet Registreringsprotokoll.

Bestemmelsen i BAF 8.102 b.) er forsøkt regulert i kontrakten i Artikkel VI pkt 3 "Kostnadskontroll", men denne bestemmelsen er ikke i henhold til standard. Bestemmelsen gir ikke Forsvaret generell innsynsrett, men gir bare Forsvaret rett til å kreve å få et prosjektrekskap, dog mot betaling.

Det er ikke kjent om det er laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, kontrakten er oversendt elektronisk.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll (BAF 1.513.3), det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Kontrakt 11 - Premos AS - Øvelse Northern Light 03

Beskrivelse av leveransen:

Tjenestekontrakten, ref. kontrakt av 10. september 2003, i form av to sider med spesielle kontraktsvilkår, underskrevet av NOBLE ved Hans Petter Myrseth, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 195 000,- (eks mva), gjaldt flytting av 25 skjermers bord, fra Bodø flystasjon til HQ Northwood, med retur.

⁸⁸ Kontrakt av 2. januar 2003, HEP AS – NOBLE.

⁸⁹ Kontrakt av 26. august 2003, Premos AS – NOBLE.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er ikke funnet Registreringsprotokoll.

Det er ikke kjent om det er laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, kontrakten er oversendt elektronisk.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll (BAF 1.513.3), det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Kontrakt 12 - EXPORAMA SENTER AS - NOBLE symposium 2004

Beskrivelse av leveransen:

Tjenestekontrakten⁹⁰ i form av spesielle kontraktsvilkår, uten underskrift av NOBLE, med en mulig maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 1 569 950,- inkl. mva (1 266 089,- eks mva), gjaldt tjenester i forbindelse med arrangement og administrasjon av NOBLE Symposium 2004.

Kontrakten fremstår som en samarbeidskontrakt mellom leverandøren og NOBLE, hvor Symposiet skal ha en inntektsside. Oppgitt beløp er kostnadsdelen av budsjettet.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er ikke funnet Registreringsprotokoll.

Det er ikke kjent om det er laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, kontrakten er oversendt elektronisk.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, jf BAF 1.513.3), og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Det er usikkert regelverket krever protokoll, men det burde nok vært utført når en tar i betraktning kontraktens omfang og spesielle samarbeid.

Kontrakt 13 - Bedriftssystemer AS – IT-utstyr

Beskrivelse av leveransen:

Bestillingen⁹¹ i form av blankett 5103, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 1 286 344,- (eks mva), gjaldt kjøp av Hard Ware til CODS prosjektet (Common Operating Decision System). Leveransen består hovedsakelig av datamaskiner, disketter, dvd, kabler mv.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Avrop rammeavtale FRAM-03-0008-00 ved direkte utsending av forespørsel (BAF 3.207)

Det er skrevet Registreringsprotokoll. Denne viser til at FRAM er kontaktet for å undersøke om det finnes andre leverandører av det ønskede materiell. Det gjør det ikke og FLO foretar da et ordinært avrop på ovennevnte rammeavtale.

Det er laget en mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, og denne fremstår som komplett.

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen fremstår som et ordinært avrop på rammeavtale FRAM-03-0008-00.

---

⁹⁰ Kontrakt av 29. januar 2004, Exporama Senter AS – NOBLE.

⁹¹ Kontrakt av 9. juli 2004, Bedriftssystemer AS – FLO med registreringsprotokoll.

Kontrakt: 14 - Det Norske Veritas AS - NOBLE symposium 2004

Beskrivelse av leveransen:

Tjenestekontrakten⁹² i form av spesielle kontraktsvilkår, underskrevet av NOBLE ved Kjetil Larsen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 140 000.- (eks mva), gjaldt tjenester i forbindelse med arrangement og administrasjon av NOBLE Symposium 2004.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er ikke funnet Registreringsprotokoll.

Det er vist til rammeavtale FRAM 02-0010-03

Det er ikke kjent om det er laget en komplett mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, kontrakten er oversendt elektronisk.

Vurdering og oppsummering:

Det mangler Registreringsprotokoll, jf BAF 1.513.3, og det er derfor vanskelig å avdekke i hvilken grad regelverket er fulgt, herunder hvorfor angjeldende leverandør ble valgt og hvilken innkjøpsmetode som er brukt.

Det er vist til rammeavtale FRAM 02-0010-03 og det er mulig at dette er et ordinært avrop på denne, men det skal skrives protokoll også ved avrop.

Kontrakt: 15 - Det Norske Veritas AS - Utvikling av metodikk for exp. XTOOL

Beskrivelse av leveransen:

Bestillingen⁹³ i form av blankett 5103 med vedlegg, underskrevet av NOBLE ved Kjetil Larsen, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 1.600.000.- (eks mva), gjelder utvikling av et Web basert verktøy for design (planlegging), gjennomføring og evaluering av operativt rettede eksperimenter (DGEX).

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Det er skrevet Registreringsprotokoll, ref. vedlegg til kontrakt. Anskaffelsen gjelder militært forskningsarbeid og er derfor unntatt etter LOA § 3 og FOA § 1-3 annet ledd bokstav a, jf EØS-avtalens 123. Det vil si at BAF regulerer anskaffelsen.

Direkte forespørsel til 2 tilbydere med eksisterende rammeavtaler. BAF 3.207.

Forsvaret hadde rammeavtaler med ti konsulentselskaper. Forsvaret ved NOBLE kontaktet to av disse, DNV og Teleplan. FG KON (som ble engasjert sent i anskaffelsesprosessen) bemerker i protokollen at alle ti leverandører burde vært forespurt, men mener at henvendelse bare til to leverandører kan forsvares.

Etter en vurdering av tilbudene og forhandlinger med DNV ble det foretatt en bestilling som et avrop på Rammeavtale FRAM-02-0010-03.

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen gjelder militært forskningsarbeid og faller derfor inn under unntak i LOA § 3 og FOA § 1-3 andre ledd bokstav a, jf EØS – avtalens artikkel 1123. Det vil si at BAF regulerer anskaffelsen.

Forespørsel er sendt til særlig kvalifiserte leverandører (BAF 3.207)

Det er foretatt avrop på rammeavtale.

Rammeavtalens artikkel 27 gir innsynsrett og muligheter for kostnadskontroll (BAF 8.102 b).

Anskaffelsen fremstår som et ordinært avrop på rammeavtale FRAM-02-0010-03.

---

⁹² Oppdragsbeskrivelse av 27. september 2004, Det Norske Veritas – NOBLE.

⁹³ Bestilling av 27. september 2004, Det Norske Veritas AS – NOBLE med registreringsprotokoll.

Kontrakt 16 - Bedriftssystemer AS - PDA BOB

Beskrivelse av leveransen:

Bestillingen⁹⁴ i form av blankett 5103, med en maksimal forpliktelse for Forsvaret pålydende 125.294,- (eks mva), gjaldt kjøp av Hard Ware til CODS prosjektet (Common Operating Decision System). Leveransen består hovedsakelig av 6 stk PDA med GPS og Win CE.

Beskrivelse av anskaffelsen i henhold til gjeldende regelverk:

Avrop rammeavtale FRAM-03-0008-00 ved direkte utsending av forespørsel (BAF 3.207)

Det er ikke funnet registreringsprotokoll, jf BAF 1.513.3.

Det er laget en mappe for innkjøpssaken, jf BAF 1.513, og denne fremstår som komplett.

Vurdering og oppsummering:

Anskaffelsen fremstår som et ordinært avrop på rammeavtale FRAM-03-0008-00.

Det foreligger ikke registreringsprotokoll/anskaffelsesprotokoll.

Anskaffelsen ble påbegynt i mai 2004 hvor grensen for protokoll var 150 000 inkl mva, men 1.september ble denne grensen endret til 200 000,- eks mva.

6.2.6 Oppsummering knyttet til inngåtte kontrakter

Kontrakter inngått av FLO

Kontrakter inngått av FLO Investering Faggruppe Kontrakt eller FLO Luft fremstår i det vesentlige som adekvat og alle vesentlige regler og retningslinjer er fulgt, bortsett fra bestemmelsen i BAF pkt. 8.102 bokstav b) og ARF kapittel 11 vedrørende kostnadskontroll.

Disse bestemmelsene er det jevnt over ikke tatt hensyn til i noen kontrakter, bortsett fra i den største kontrakten av de som er undersøkt, (SSSR kontrakt nr 1), hvor det er foretatt full kostnadskontroll. I henhold til BAF foretas kontraktsrevisjon *som hovedregel* ved kjøp etter forhandlinger når konkurransen er utilstrekkelig eller det foreligger stor usikkerhet med hensyn til kostnadene. Det fremgår av BAF at for å kunne gjennomføre kontraktrevisjon må innsynsretten være sikret skriftlig, og det skal i kontrakten fastsettes hvilket organ som skal utføre kostnadsprøving og hvorledes den endelige kostnad skal beregnes. Det kan derfor argumenteres med at BAF ikke oppstiller en plikt til å gjennomføre kostnadskontroll. Det skal som hovedregel gjennomføres kostnadskontroll, men det kan forekomme unntak. BAF oppstiller en skjønnsmessig nedre beløpsgrense på kontraktspris (NOK 1.000.000) for når kostnadskontroll *bør* gjennomføres.

Tilsvarende slår ARF fast at når det ikke er mulig å gjennomføre en anskaffelse basert på konkurranse, *skal det normalt* gjennomføres kostnadskontroll av pristilbudet fra leverandøren. Også etter ARF kan det således argumenteres for at det foreligger en plikt om å gjennomføre kostnadskontroll, men at det kan forekomme unntak.

På det grunnlag at samtlige kontrakter var eneleverandørkontrakter over beløpsgrensen burde det ha vært foretatt kostnadskontroll for å ivareta Forsvarets økonomiske interesser. Særlig gjelder dette da flere av prosjektene gjaldt eksperimentering og utvikling av teknologi hvor det forelå stor usikkerhet med hensyn til kostnadene.

Kontrakter inngått av NOBLE

Kontrakter inngått av NOBLE fremstår jevnt over som om hele eller deler av anskaffelsesregelverket ikke var kjent. Det er ikke fremkommet noen Registrerings- eller Anskaffelsesprotokoller underskrevet av personer i NOBLE, før 2005.

Uten Registreringsprotokoller eller annen dokumentasjon enn en kontrakt, er det vanskelig å danne seg et bilde av hvordan anskaffelsesprosessen har foregått.

I et par tilfeller fremstår det som om NOBLE forsøker å unngå bestemmelsene i BAF 1.515 a) vedrørende "Krav om fullmakt fra FD for utviklingsarbeid over 3 000 000,- inkl. mva.

⁹⁴ Bestilling av 13. desember 2004, Bedriftssystemer AS – NOBLE.

I et av tilfellene inngås det 4 kontrakter, hver på 2 500 000,- med samme leverandør, på samme dag (se kontrakt nr 2 med Tyra Invest AS). Problemet er selvsagt at regelen gjelder kontraktssummen inklusiv mva, og alle 4 kontraktene krever derfor fullmakt. I det andre tilfellet inngås 2 kontrakter på henholdsvis kr 2 993 298 og 2 989 392.- inkl. mva med samme leverandør på samme dag (se kontrakt nr 6 og 7 med LENCO Software AS).

Vurdering av faktiske leveranser

Som det fremgår av ovenstående har det vært svært mangelfull oppfølging av merkantile rutiner. Foreliggende dokumentasjon er ikke tilstrekkelig for å kunne dokumentere alle leveranser i henhold til anskaffelsesreglementet.

Arbeidsgruppen har derfor gjennomført omfattende studier av komplementær informasjon knyttet til den enkelte leveranse. Prosjektrapporter, sertifikater, attesterte fakturaer og korrespondanse mellom NOBLE og leverandør har vært gjennomgått. I tillegg er leveranser av fysisk materiell identifisert, enten ved at det fortsatt eksisterer, eller ved at det foreligger dokumentasjon på avhending. Noe av materiellet er fortsatt i bruk.

I sum viser denne gjennomgangen at leveranser til NOBLE er levert som avtalt, selv om flere leveranser har blitt forskjøvet i tid⁹⁵.

6.3 Vurderinger knyttet til habilitet og kameraderi

I det følgende gis det en beskrivelse av de undersøkelser og funn som er gjort i forhold til relasjoner mellom forsvarets ansatte og personer hos eksterne leverandører.

6.3.1 Personell fra Forsvaret

Følgende personell er identifisert fra Forsvaret:

- Ansatte i NOBLE i perioden fra oppstart til dags dato
- Styremedlemmer i NOBLE i perioden 2001-2004
- Ledere i kommandolinjen over NOBLE
- Sentrale stabsmedarbeidere i bevilings- og anskaffelsesprosessen

Oversikt over identifisert personell fra Forsvaret følger som vedlegg⁹⁶.

6.3.2 Identifiserte selskaper og personell

Selskaper som har vært kontraktsparter med NOBLE er identifisert. Innenfor OCAS-sfæren regnes følgende selskaper:

- Synthetic Signal Processing Radar AS (SSPR) (org. nr. 984 069 367)
- Obstacle Collision Avoidance System AS (OCAS) (org. nr. 981 868 838)
- Tyra Invest AS (Tyra Invest) (org. nr. 979 264 763)
- OCAS II AS (OCAS II) (org. nr. 988 113 255)

Av kontraktsparter utenfor OCAS-sfæren er følgende selskaper:

- LENCO Software AS (org. nr. 983 987 893)
- LENCO Software AS (org. nr. 981 143 280)
- LENCO Holding AS (org. nr. 985 243 387)

⁹⁵ Notat fra NOBLE angående faktiske leveranser.

⁹⁶ Oversikt over identifisert personell i Forsvaret ifm NOBLE, datert 30.04.2010.

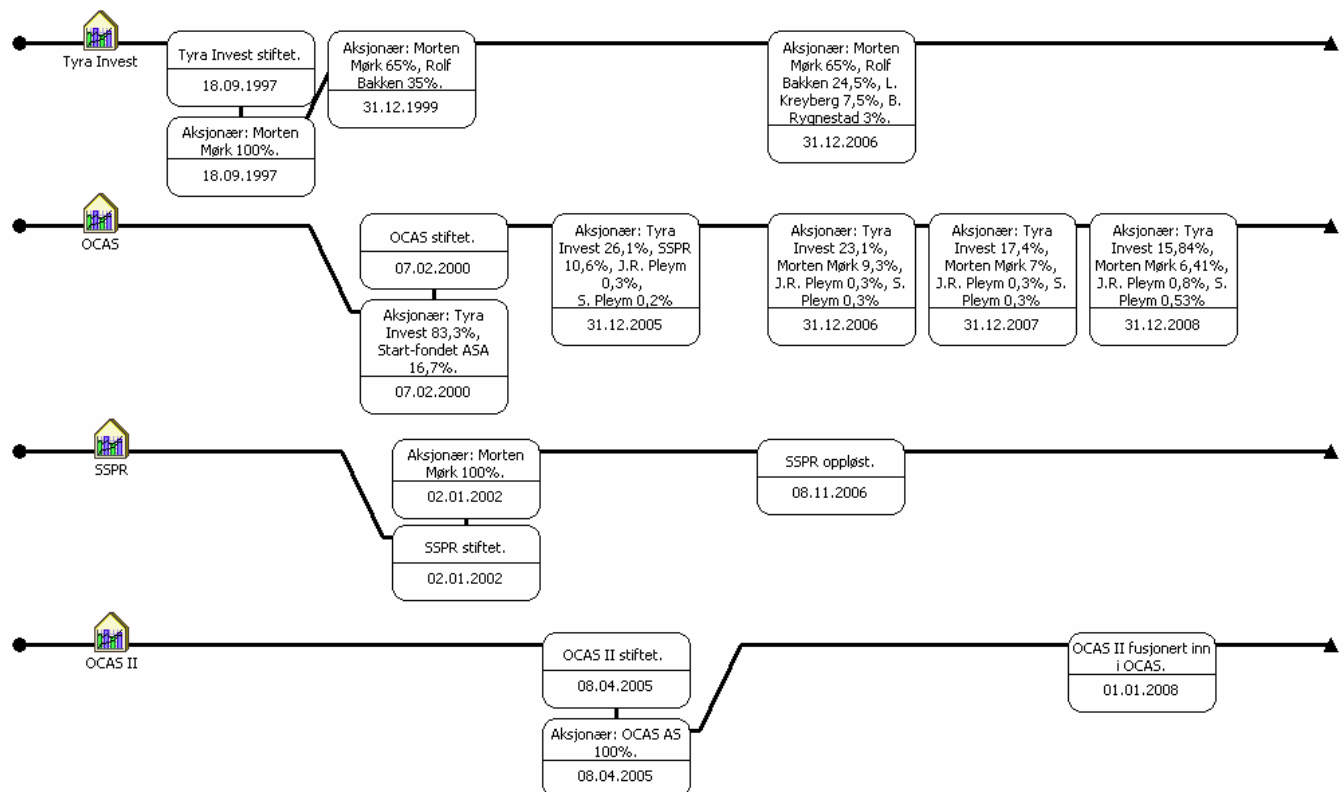
- Hjerde Elektronisk Publisering AS (HEP) (org. nr. 977 478 596)
- Premos AS (org. nr. 983 506 542)
- Coltux (org. nr. 832 651 532)
- Kongsberg Defence and Aerospace (org.nr 978 614 582)
- Bedriftssystemer AS (org.nr. 885 384 382)

I tillegg er selskapet Nordic Defence Systems AS med hovedaksjonær Tom Johansen identifisert.

- Nordic Defence Systems AS (org. nr. 985 969 019)

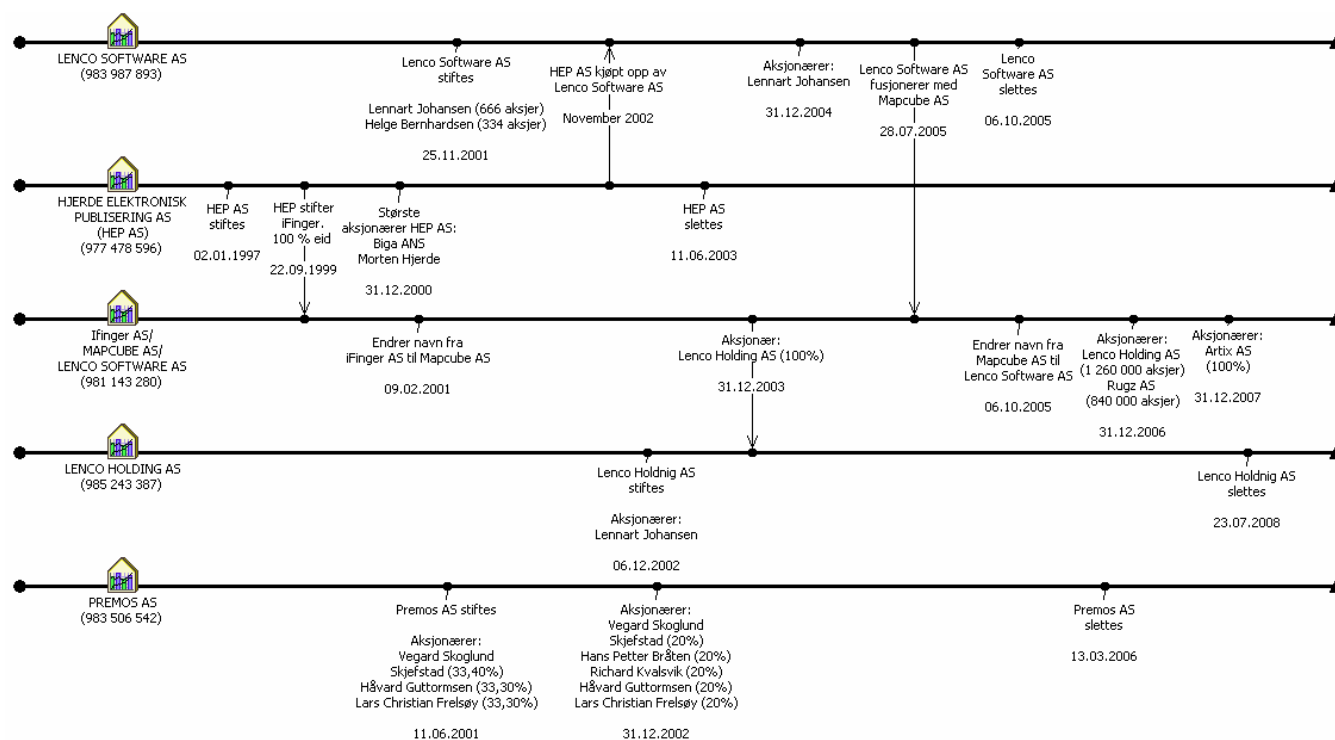
Alle kunngjøringene fra Brønnøysund er gjennomgått for selskapene. Daglig ledere, styreledere og styremedlemmer fra stiftelsestidspunktet og fremover er identifisert. I tillegg er alle nåværende og tidligere aksjonærer for selskapene identifisert fra årsregnskapene.

Skissen nedenfor gir en oversikt over stiftelsesdato, aksjonærer og avslutningstidspunkt for selskapene i OCAS-sfæren. For OCAS AS gis det en oversikt over utvalgte aksjonærer.

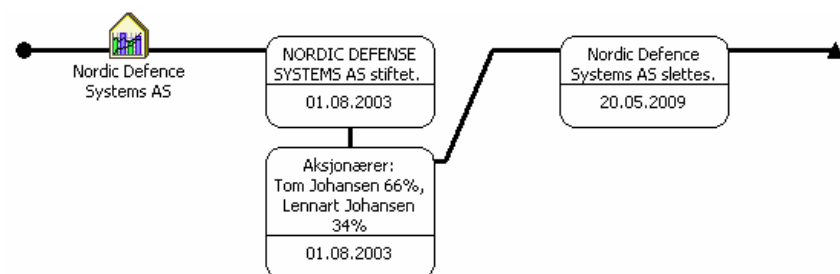
Figur 1: Oversikt over stiftelsesdato, aksjonærer og eventuelt avslutningstidspunkt for Tyra Invest, OCAS, SSPR og OCAS II.

Skissen nedenfor gir en oversikt over stiftelsesdato, aksjonærer og eventuelt avslutningstidspunkt for kontraktsparter med NOBLE utenfor OCAS-sfæren.

Figur 2: Oversikt over stiftelsesdato, aksjonærer og eventuelt avslutningstidspunkt for kontraktsparter med NOBLE utenfor OCAS-sfæren.

Skissen nedenfor gir en oversikt over stiftelsesdato, aksjonærer og avslutningstidspunkt for Nordic Defence Systems AS.

Figur 3: Oversikt over stiftelsesdato, aksjonærer og eventuelt avslutningstidspunkt for Nordic Defence Systems AS.

6.3.3 Gjennomførte søk

6.3.3.1 Gjennomførte søk på forretningsmessige roller

Det er kartlagt⁹⁷ hvilke relasjoner aksjonærene og rolle innehaverne i de identifiserte selskapene⁹⁸ har til andre virksomheter. Disse opplysningene er deretter sammenstilt med listen over personell fra Forsvaret⁹⁹.

6.3.3.2 Gjennomførte søk på andre relasjoner

Det er laget en oppstilling av militær utdanning og tjenestegjøring, hvor personer i involverte selskaper er sammenstilt med personell identifisert fra forsvar.

⁹⁷ Proff Forvalt

⁹⁸ Ref kap. 6.3.2.

⁹⁹ Ref. kap. 6.3.1.

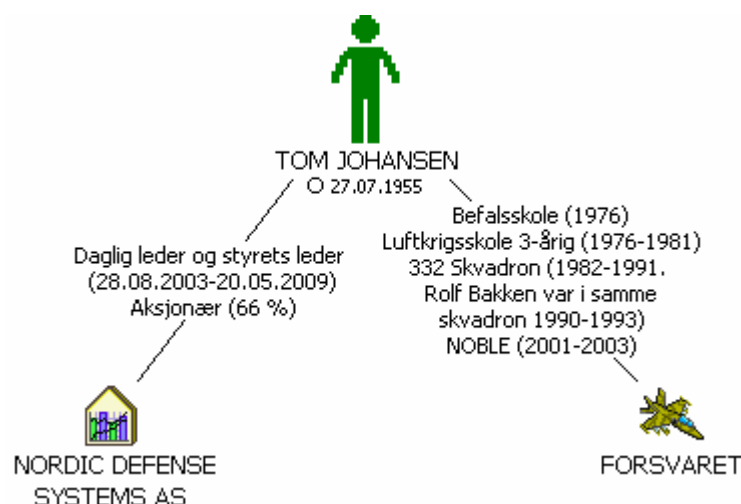
I intervjurundene er det stilt spørsmål om den enkeltes personlige kjennskap og mulige forbindelser tilknyttet kontraktspartene, derunder personlig omgang i arbeidstid og fritid. Det er også stilt spørsmål om de selv eller andre har mottatt fordeler fra de eksterne leverandører.

6.3.3.3 Utvidet søk på utvalgte personer

Det er i tillegg gjennomført søk i offentlig tilgjengelige databaser og mediearkiv for et utvalg personer som tidligere har vært ansatt i Forsvaret og som senere har inngått kontrakter med Forsvaret eller personer som av annen grunn fremstår å ha hatt en sentral rolle.

6.3.4 Funn og vurdering

6.3.4.1 Tom Johansen og Nordic Defence Systems AS

Figur 4: Oversikt over Tom Johansen sin ansettelse i Forsvaret (utvalgte tidsrom) og som aktør i Nordic Defence Systems AS.

Tom Johansen var ansatt i Forsvaret fra 1976 til 2003. I perioden 1990 til 1991 tjenestegjorde han sammen med Rolf Bakken i 332 Skvadron (se pkt 6.3.4.3). Tom Johansen var sjef NOBLE fra NOBLE ble opprettet september 2001 og frem til 1. august 2003. Som sjef NOBLE var han sentral i forbindelse med inngåelse kontrakter mellom NOBLE og selskapene Tyra Invest AS, SSPR AS, LENCO Software AS og HEP AS. I begynnelsen av perioden signerte han selv som sjef NOBLE.

19. juni 2003 ble det inngått to avtaler mellom Forsvaret og LENCO Software AS på henholdsvis NOK 2 993 298 (inklusive merverdiavgift) og NOK 2 989 392 (inklusive merverdiavgift). Tom Johansen signerte på vegne av Forsvaret. Selskapets eier og styreleder Lennart Johansen signerte kontraktene på vegne av LENCO Software AS.

Tom Johansens sikkerhetsklarering gikk ut 2. april 2003. Han ble ikke reklarert, og arbeidsforholdet ble avsluttet 1. august 2003. Det fremstår som om Tom Johansen beholdt sine fullmakter frem til sluttdato, og han inngikk to kontrakter med LENCO Software AS 2003-06-19.

Nedenstående tabell oppsummerer verdien av kontrakter inngått mellom Forsvaret v/ NOBLE og de aktuelle leverandører i perioden da Johansen var sjef for NOBLE.

	2001	2002	2003	Totalt
Tyra Invest AS		15 817 423	8 828 000	24 645 423
SSPR AS		45 450 000		45 450 000
LENCO AS	725 806	6 677 419	6 598 944	14 002 169
HEP AS	2 500 000		1 854 838	4 354 838
Totalt	3 225 806	67 944 842	17 281 782	88 452 430

Tabell 1: Verdien av kontrakter inngått mellom Forsvaret v/ NOBLE og de aktuelle leverandørene i perioden Tom Johansen var sjef for NOBLE.

1. august 2003 ble selskapet Nordic Defence Systems AS stiftet. Av stiftelsesdokumentene fremgår det at selskapet ble stiftet av Tom Johansen og Lennart Johansen med henholdsvis 66 % og 34 % av aksjene hver. Selskapets aksjekapital var ved stiftelsen NOK 100 000,- fordelt på 1 000 000 aksjer à NOK 0,10. Av selskapets årsregnskap for 2004 og 2005 fremgår det at eierforholdene per 31. desember 2004 og 31. desember er de samme som ved stiftelsen av selskapet.

Selskapet har siden stiftelsen avgitt årsregnskap for 2004¹⁰⁰ og 2005. 4. juli 2007 ble det i Foretaksregisteret registrert at selskapets revisor har fratrådt. 6. september 2007 ble det i Foretaksregisteret meldt inn varsel om tvangsoppløsning da selskapet ikke har statusautorisert eller registrert revisor. Senere ble selskapet tvangsavviklet. Ifølge Foretaksregisteret ble selskapets bobehandling innstilt da selskapets midler ikke kunne dekke omkostningene ved fortsatt behandling. Selskapet ble deretter registrert slettet 20. mai 2009.

En oppsummering av Nordic Defence Systems AS sine årsregnskap er gjengitt i nedenstående tabell:

	2003	2004	2005	Totalt
Inntekter	608 837	819 338	647 072	2 075 247
Kostnader	502 450	805 617	504 091	1 812 158
Årsresultat	106 387	13 721	142 981	263 089
Lønnskostnader	167 944	391 309	127 297	686 550
Ytelser til daglig leder	0	0	100 000	100 000
Gjennomsnittlig antall ansatte	1	2	1	
Avsatt til utbytte	100 000	20 000	-	120 000

Tabell 2: Oppsummering av Nordic Defence Systems sine årsregnskap 2003-2005.

I Dagens Næringslivs artikkel av 23. januar fremgår det at LENCO Software AS fra august 2003 til mars 2005 utbetalte månedlig ca NOK 62 500 til Nordic Defence Systems AS. Dersom det er foretatt månedlige utbetalinger på dette beløpet i hele perioden har det blitt betalt ca NOK 1 250 000 fra LENCO Software AS til Nordic Defence Systems AS.

¹⁰⁰ Fra stiftelsesdato og frem til 31. desember 2004.

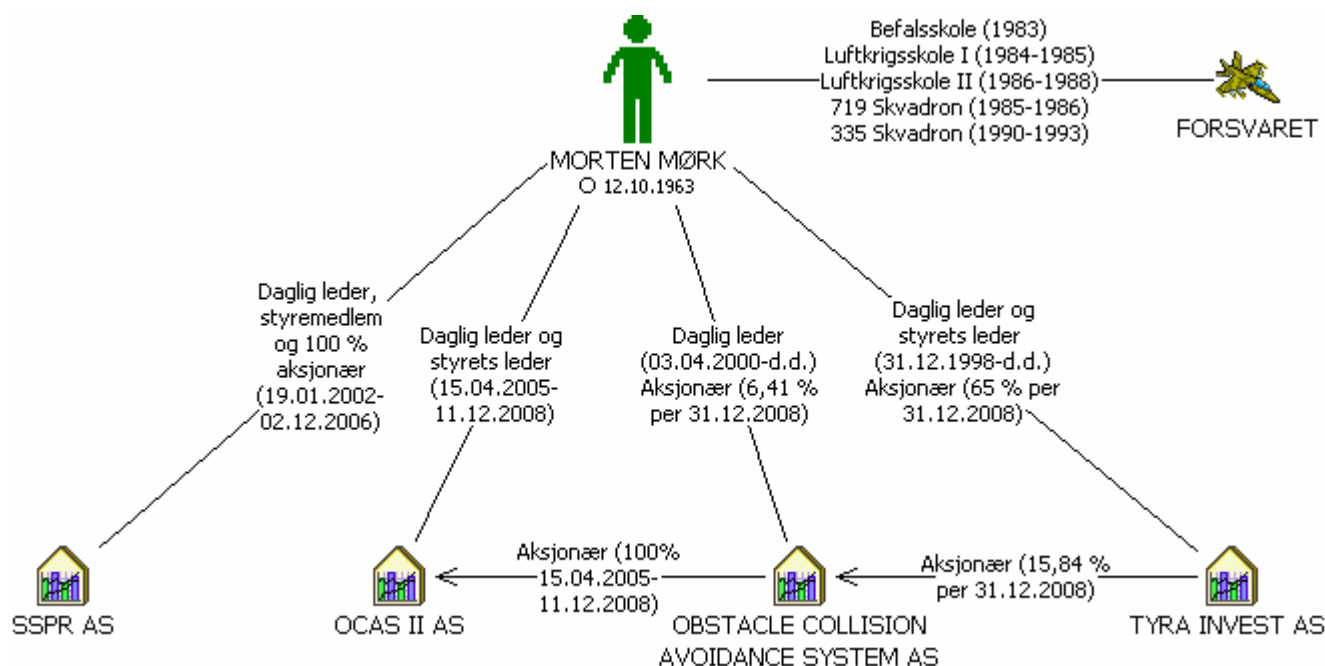
Ifølge Dagens Næringsliv opplyste bobestyreren for konkursen av Nordic Defence Systems AS at "Både Tom Johansen og regnskapsansvarlig nekter å besitte dette materialet".¹⁰¹ I følge Dagens Næringsliv er også regnskapsmaterialet for selskapet til Lennart Johansen forsvunnet.

Det fremgår videre i Dagens Næringslivs artikkel av 22. januar 2010 at Nordic Defence Systems AS ble innleid av SSPR AS eller Tyra AS for å levere tjenester som er viderefakturert tredjepart med fortjeneste. Denne tredjeparten er ikke kjent.

Det er ved gjennomgang av skatteinformasjon og eiendomsregisteret ikke registrert noe som har foranlediget ytterligere undersøkelser¹⁰².

6.3.4.2 Morten Mørk

Morten Mørk var i perioden 1983 til 1993 ansatt i Forsvaret. Han var senere aksjonær i SSPR AS, Tyra Invest AS og OCAS AS. Se skisse under:

Figur 5: Oversikt over Morten Mørk sin ansettelse i Forsvaret og som aktør i OCAS-sfæren. NB. Mangler i oversikten: 88-90 Værnes flystasjon.

Morten Mørk har ikke latt seg intervju med referatføring eller vært villig til å besvare skriftlige spørsmål eller anmodninger om dokumentoversendelse ift selskapene OCAS AS, SSPR AS eller Tyra Invest AS.

Nærmere om selskapene:

Tyra invest AS

Tyra Invest ble etablert 18.09.1997, og driver med annen forskning og annet utviklingsarbeid innen naturvitenskap og teknikk.

Tyra Invest AS er eiet av Morten Mørk (65 %), Rolf Bakken (24,5 %), Leiv Kreyberg (7,5 %) og Bjørn Rygnestad (3 %). Tyra Invest AS er kontraktspart for ACTD- og ODIN-prosjektene.

Daglig leder er Morten Mørk¹⁰³.

¹⁰¹ SKUP-artikkel "Under radaren".

¹⁰² Oversikt fra eiendomsregisteret.

Synthetic Signal Processing Radar AS (SSPR AS)

SSPR AS ble opprettet for å håndtere ett konkret prosjekt mot Forsvaret (ACTD-prosjektet). Selskapet ble opprettet i 2002 og eid av Morten Mørk.

Daglig leder var Morten Mørk.

Selskapet ble slettet i Foretaksregisteret i 2006. Kilde: BRREG

Obstacle Collision Avoidance System AS (OCAS AS)

OCAS AS ble etablert 2000-03-07, og driver innen bransjen produksjon av annet elektrisk utstyr. Hovedbeskjeftigelsen er systemet OCAS. Selskapet ble etablert av Morten Mørk og var da 100 % eiet av ham.

Startfondet gjorde sin første investering i 2000 og ytterligere investeringer frem til 2005. I april 2005 utøvet ansatte opsjoner samt at investorene Start-fondet, Teknoinvest og Viking Venture gjorde investeringer i selskapet. Etter dette var eierforholdet: Tyra Invest + Morten Mørk 35 %, Start Fondet 26 %, Teknoinvest 17 %, Viking Venture 17 %, ansatte 5 %.

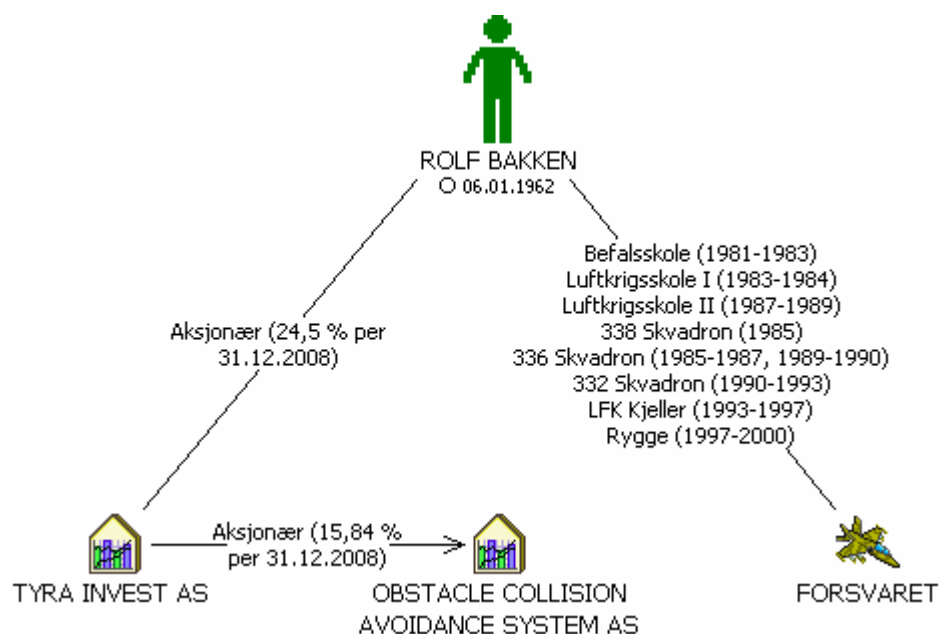
Follum Invest gjorde sin første investering i mars 2006, BKK gjorde sin første investering i februar 2007, Grande Ventures gjorde sin første investering i juli 2007, Investinor gjorde sin første investering i november 2009.

Daglig leder er Morten Mørk.

Forsvaret har hatt kontrakter indirekte med OCAS AS gjennom AVINOR AS. OCAS AS har utviklet OCAS-systemet, et varslingsystem for luftfartshindre. OCAS AS søkte FD i 2007 om tillatelse til å bruke ett av Forsvarets frekvensbånd for OCAS-systemet, søknaden ble innvilget.

6.3.4.3 Rolf Bakken

Rolf Bakken har i perioden 1981-2000 vært ansatt i Forsvaret. Han var senere aksjonær i OCAS og Tyra Invest.

Figur 6: Oversikt over Rolf Bakken sin ansettelse i Forsvaret og som aktør i OCAS-sfæren.

Rolf Bakken har ikke latt seg intervju med referatføring.

Det har ikke fremkommet opplysninger i intervju eller undersøkte dokumenter at Rolf Bakken har vært involvert i kontraktsprosessene mot NOBLE.

6.3.4.4 Andre personer undersøkt

Følgende er også undersøkt på bakgrunn av angitt kobling¹⁰⁴.

Person 1 – Ansatt i Forsvaret.

- Hyttenabo med Morten Mørk.¹⁰⁵

Person 2 – prosjektleder NOBLE.

- Har eiendom i Brasil som Lennart Johansen.
- Brudd på anskaffelsesregelverket medførte disiplinære forføyninger.

Person 3 – tidligere ansatt i Forsvaret.

- Aksjonær i OCAS AS.

Person 4 – tidligere ansatt i Forsvaret som pilot.

- Aksjonær i Tyra AS.

Det har ikke fremkommet opplysninger i undersøkelsene om at ovennevnte personer har hatt en tilknytning eller relasjon til saken som nødvendiggjør en nærmere habilitetsvurdering.

Det er ikke fremkommet informasjon om at andre identifiserte forsvarsansatte har hatt formelle roller i noen av selskapene i kap 6.2.

Det er sammenfallende historikk knyttet til forsvarsutdanning/tjenestegjøring på 11 forsvarsansatte og Morten Mørk og Rolf Bakken. Arbeidsgruppen undersøkelser har ikke avdekket at de har hatt avgjørelsesmyndighet eller vært deltager i prosessen med valg eller kontraktsetablering ift NOBLE som tilsier en nærmere vurdering.

6.3.4.5 Lennart Johansen

Lennart Johansen har vært en sentral aktør i flere av avtalene forsvarer har med LENCO Software AS, både som aksjonær og som daglig leder. (se Figur 2 for aksjonærinformasjon).

6.3.5 Særskillt vurdering av habilitet ift anskaffelser

Basert på rapportens redegjørelser og gjennomgang av persongalleriet er det forholdet mellom Tom Johansen og henholdsvis Morten Mørk, Rolf Bakken og Lennart Johansen som fremstår å aktualisere spørsmålet om Tom Johansen i anledning kontraktsinngåelsene var inhabil i forvaltningsrettslig stand.

Det vil understrekes at vurderingene er basert på det materialet som foreligger pr. i dag og det tas forbehold for eventuelle forhold som ikke har tilflytt arbeidsgruppen.

I forhold til selve vurderingstemaet vises det til redegjørelsen i pkt. 4.1.

6.3.6 Forholdet Tom Johansen, Morten Mørk og Rolf Bakken

Arbeidsgruppen har innhentet informasjon fra en rekke åpne kilder. Disse relaterer seg primært til utdanning og roller, jf pkt. 6.3.6. Videre er det foretatt flere intervjuer. Basert på det som fremkommer i denne sammenheng er det ikke grunnlag for å konkludere med inhabilitet etter de absolutte inhabilitetsgrunnene, jf. fvl. § 6, 1. ledd.

---

¹⁰⁴ Navneliste.

¹⁰⁵ SKUP-artikkel "Under radaren".

Spørsmålet videre er hvorvidt det foreligger inhabilitet etter de relative inhabilitetsgrunnene, jf. fvl. § 6, 2. ledd. Dette skal avgjøres etter en konkret helhetsvurdering. Det vil som et utgangspunkt ikke være tilstrekkelig grunnlag for inhabilitet at Tom Johansen, Morten Mørk og Rolf Bakken har utdannelse og tjenestegjøring i Forsvaret. Ei heller det tilfellet at Tom Johansen og Morten Mørk tjenestegjorde samtidig ved ulike avdelinger i Luftforsvaret er forhold som på selvstendig grunnlag medfører inhabilitet. Når det gjelder å belyse andre faktorer som kan være relevante i habilitetsvurderingen er dette vanskelig gjort ved at Morten Mørk og Rolf Bakken ikke har sagt seg villige til å la intervjuene bli benyttet i denne rapporten. I tillegg har det ikke vært mulig å intervju Tom Johansen grunnet hans alvorlige sykdom. Disse personene er helt sentrale i saken, og en fullgod habilitetsvurdering uten å kjenne deres syn, kan etter arbeidsgruppens vurdering dermed ikke gjøres på forsvarlig vis. Det vil bemerkes at det ikke er tilstrekkelig å legge ubetinget til grunn DNS artikkelserie og informasjon fra innhentede intervjuer uten at Johansen, Mørk og Bakken gis mulighet for kontradiksjon.

Det er således ikke tilstrekkelig grunnlag for å ta stilling til habilitetsspørsmålet.

6.3.7 Forholdet Tom Johansen og Lennart Johansen

Arbeidsgruppen har innhentet informasjon fra åpne kilder, jf. pkt. 6.3.3. Videre er Lennart Johansen intervjuet og han har akseptert at intervjuet benyttes i forbindelse med arbeidsgruppens arbeid.

Det at Tom Johansen og Lennart Johansen har samme etternavn er tilfeldig og er ikke på grunn av familietilknytning.

Basert på det kjente materiell arbeidsgruppen har, er det ikke grunnlag for å si at Tom Johansen er inhabil etter de absolutte inhabilitetsgrunner, jf. fvl. § 6, 1. ledd.

Når det gjelder spørsmålet om inhabilitet etter fvl. § 6, 2. ledd må det sees hen til hvorvidt det foreligger andre særskilte grunner, jf. pkt. 4.1. Lennart Johansen har selv fortalt i intervjuet at han ikke hadde noe kjennskap til Tom Johansen før LENCO AS ble leverandør til NOBLE. Videre sier han at det var Forsvaret som tok kontakten med han. Hvordan dette mer spesifikt skjedde og hva som var bakgrunnen for direkte henvendelse til Lennart Johansen kjenner ikke arbeidsgruppen til. Lennart Johansen sier at det aldri ble gitt kundepleie i noen form. Det vil også nevnes at de kontrakter som er inngått av Lennart Johansen på vegne av LENCO AS er spredt over tid. Lennart Johansen har i intervjuet fortalt at LENCO AS trengte en person med tung militær bakgrunn for å promotere egne produkter mot utenlandske kunder. Dette var som del av en satsing i USA som ikke førte frem. Det var vanskelig for en liten aktør å få gjennomslag, blant annet på grunn av proteksjonisme. Videre sier han at Tom Johansen selv ikke ville jobbe mot Forsvaret i Norge for å unngå uheldige koblinger. Objektivt sett synes dette å medføre at det ikke foreligger inhabilitet.

Ser man dog hen til det faktum at Tom Johansen umiddelbart etter fratreden fra Forsvaret startet selskapet Nordic Defense Systems AS, som igjen leverte konsulenttjenester til LENCO AS, kan det rimeligvis stilles spørsmål om det for en del av de siste inngåtte kontraktene foreligger inhabilitet. Særlig gjelder dette kontraktene av 19. juni 2003. Det er av stor betydning hvorvidt Tom Johansen visste eller på annen måte hadde forventninger om å fungere som konsulent overfor LENCO AS. Dette ville kunne være egnet til å svekke tilliten til hans upartiskhet. Ble kontraktene inngått ut fra Tom Johansens egeninteresse – ville han uansett fått konsulentoppdraget? I Intervju med Lennart Johansen fremkommer det som nevnt over at Tom Johansen hadde en etterspurt kompetanse. I tillegg har ikke Tom Johansen hatt mulighet til å komme med sitt syn på saken grunnet alvorlig sykdom.

Det er således ikke tilstrekkelig grunnlag for å ta stilling til habilitetsspørsmålet.

6.3.8 Varsomhetsregelen

Det særlige aktsomhetskravet som følger av Forsvarets interne regler gjelder overfor leverandører som har ansatt personell som i løpet av den senere tid har vært tilsatt i

Forsvaret, jf. BAF pkt. 1.402. I de tilhørende etiske retningslinjene, tatt inn som vedlegg til regelverket, regnes "den senere tid" som de siste to år.

Ut fra undersøkelsene fremkommer det at Morten Mørk sluttet i Forsvaret i 1993 og de første avtalene med NOBLE ble inngått i 2001. Varsomhetsregelen kan dermed ikke sies å være overtrådt.

Rolf Bakken har opplyst at han sluttet i Forsvaret i 1997. Perioden 1997-2000 var han kun listet på rullebladet. Han var fra 31.12.1999 aksjonær i Tyra Invest AS med 35 prosent. Varsomhetsregelen kan dermed ikke sies å være overtrådt.

På tidspunktet NOBLE tildelte kontraktene til LENCO AS, har arbeidsgruppens undersøkelser ikke kunnet identifisere at tidligere ansatte i Forsvaret var engasjert i stillinger hos LENCO AS. Således får ikke varsomhetsregelen betydning.

6.3.9 Oppsummering

Arbeidsgruppen kan ut fra den tilgang det har vært til kildemateriale, derunder manglende intervjuer av de sentrale personer og dermed begrenset faktum, ikke foreta en tilstrekkelig forsvarlig vurdering i forhold til å konkludere med henhold til habilitetsspørsmålene i saken.

Ut fra foreliggende informasjon kan vi på nåværende tidspunkt ikke konkludere med at det foreligger brudd på varsomhetsregelen.

6.4 Andre undersøkelser

6.4.1 Utbytte – Tyra Invest AS og SSPR AS

Samlet for perioden 2002-2005 har Tyra Invest AS (Tyra) og Synthetic Signal Processing Radar AS (SSPR) bokførte driftsinntekter på henholdsvis NOK 88 327 000 og NOK 56 228 000. Selskapene har i samme periode mottatt NOK 81 606 000 (Tyra) og NOK 58 594 000 (SSPR) inklusive eventuell merverdiavgift fra Forsvaret. I samme periode er det i Tyra avsatt NOK 17 810 000 i utbytte, mens avsatt utbytte i SSPR er NOK 2 900 000.

Det er reist spørsmål om hvordan det kunne være mulig å ta ut et betydelig utbytte fra de to selskapene når store deler av inntektene stammer fra Forsvaret. I denne sammenheng er det relevant å se nærmere på den enkelte kontrakt med hensyn til eventuelle reguleringer av adgang til å ta ut utbytte, hva som er grunnlag for prisfastsettelse, og hvorvidt varer og/eller tjenester er levert i henhold til den enkelte kontrakt.

Da det ikke fremgår av kontraktene, og da vi ikke har fått innsyn i regnskapene for de to selskapene, har det ikke vært mulig å bringe på det rene hva som er det faktiske grunnlaget for fastsettelse av pris i den enkelte kontrakt. For enkelte kontrakter kan det synes som om det ligger budsjetter til grunn for kontraktsverdiene. For de øvrige kontrakter har vi ikke mottatt dokumentasjon eller annen informasjon som kan belyse grunnlaget for prisfastsettelse.

Arbeidsgruppens undersøkelser bekrefter at leveranser under kontraktene er levert.

Tyra Invest AS:

Det er ikke funnet dokumentasjon som tilsier at NOBLE gjennom kontraktene med Tyra har satt begrensninger med hensyn til Tyra sin adgang til fortjeneste, herunder størrelsen på eventuell fortjeneste, når det gjelder selskapets leveranser til NOBLE. Vi kan dermed ikke se at kontraktene begrenser adgangen til å ta ut utbytte fra selskapet.

SSPR AS:

Kontrakt av 6. september 2002 er en kostnadskontrakt med en variabel godtgjørelse og betinget pristak. Det er stilt krav om kostnadskontroll og kostnadskontroll er gjennomført. Det kan synes som at NOBLE gjennom kontrakten har satt begrensninger med hensyn til SSPRs

muligheter til fortjeneste og dermed adgangen til å ta ut utbytte av fortjeneste på arbeid knyttet til kontrakten. Når det gjelder kontrakt av 28. januar 2004 er det ikke funnet dokumentasjon som tilsier at det er satt begrensninger med hensyn til fortjeneste og utbytte.

I det følgende gis en oversikt over Tyra og SSPR sine inntekter, hvor mye penger selskapene har fått overført fra Forsvaret og hvor mye som er utbetalt i utbytte fra selskapene i årene fra og med 2002 til og med 2005. Det gis videre enkelte andre relevante opplysninger hentet fra selskapene sine årsregnskap i perioden.

6.4.1.1 Tyra Invest AS

Driftsinntekter, utbytte mv.

Tyra har i perioden fra og med 2002 til og med 2005 bokførte driftsinntekter på totalt TNOK 88 327 106. I samme periode er det utbetalt¹⁰⁷ NOK 81 606 000 fra Forsvaret. NOK 2 135 280 ble utbetalt fra Forsvaret via Luftfartsverket. Det er opplyst at beløpene oppgitt i Forsvarets oversikter er inklusive eventuell merverdiavgift. Samtlige fakturaer fra Tyra Invest AS til NOBLE er ikke mottatt og det har såles ikke vært mulig å fastslå fullt ut i hvilken grad varer og/eller tjenester er fakturert med eller uten merverdiavgift.

Flere av de mottatte fakturaer fra Tyra Invest AS gjelder varer og/eller tjenester som er fakturert uten tillegg av merverdiavgift. Det er på disse fakturaer opplyst at det med utgangspunkt i Lov om merverdiavgift av 19. juni 1969, nr 16 § 17 ikke skal beregnes merverdiavgift. Den avgiftsmessige siden ved dette er ikke gjennomgått.

Det er i samme periode avsatt NOK 17 810 000 i utbytte til selskapets aksjonærer som i denne perioden har vært Morten Mørk og Rolf Bakken med henholdsvis 65 % og 35 % eierandel.

	2002	2003	2004	2005	Totalt
Inntekter					
Bokført driftsinntekter	20 098	28 134	27 361	12 734	88 327
Utbetalte midler fra Forsvaret ¹⁰⁸	16 276	28 267	28 404	8 659	81 606

Årsresultat	6 853	4 131	8 250	2 931	22 165
Avsatt til utbytte	6 140	2 470	9 200	0	17 810

Lønnskostnader	157	642	601	663	2 063
Ytelser til daglig leder	181	292	259	336	1 068
Gjennomsnittlig antall ansatte	1	2	2	2	

* Beløp oppgitt i TNOK

Tyra har i perioden fra stiftelse og frem til 2002 hatt en innskutt egenkapital (aksjekapital) på NOK 50 000. Fra og med 2003 har Tyra Invest AS hatt en innskutt egenkapital (aksjekapital) på NOK 100 000. Ut over dette er det ingen indikasjon på at avsatt utbytte i perioden fra 2002 til 2005 på noen måte er tilbakeført driften i Tyra Invest AS.

¹⁰⁶ Tyra Invest AS sine årsregnskap for årene 2002, 2003, 2004 og 2005.

¹⁰⁷ E-post datert 3.12.09 med regnskapsvedlegg.

¹⁰⁸ Inklusive eventuell merverdiavgift.

6.4.1.2 SSPR AS

Driftsinntekter, utbytte mv.

SSPR AS har i perioden fra og med 2002 til og med 2005 bokførte driftsinntekter på totalt NOK 56 228 000¹⁰⁹. I samme periode er det utbetalt¹¹⁰ NOK 58 592 000 fra Forsvaret. Det er opplyst at beløpene oppgitt i Forsvarets oversikter er inklusive eventuell merverdiavgift. Samtlige fakturaer fra SSPR AS til NOBLE er ikke mottatt og det har såles ikke vært mulig å fastslå fullt ut i hvilken grad varer og/eller tjenester er fakturert med eller uten merverdiavgift.

Det er i samme periode avsatt NOK 2 900 000,- i utbytte til selskapets aksjonær som i følge årsregnskapene til selskapet er Morten Mørk.

	2002	2003	2004	2005	Totalt
Inntekter					
Bokført driftsinntekter	19 276	23 316	10 947	2 689	56 228
Utbetalte midler fra Forsvaret ¹¹¹	24 284	18 248	12 699	3 361	58 592

Årsresultat	1 708	1 739	314	- 23	3 738
Avsatt til utbytte		500	2 400		

Lønnskostnader	0	0	0	0	
Ytelser til styret	0	50	50	25	
Gjennomsnittlig antall ansatte	0	0	0	0	

*Beløp oppgitt i TNOK

¹⁰⁹ SSPR sine årsregnskap for årene 2002, 2003, 2004 og 2005.

¹¹⁰ E-post datert 3.12.09 med regnskapsvedlegg.

¹¹¹ Inklusive eventuell merverdiavgift.

6.4.2 Operativt utbytte

NOBLE gjennomførte i 2005 en evaluering av pågående prosjekter. I samråd med FOHK ble de etablerte prosjektene avsluttet, og etter hvert ble en ny prosjektportefølje bygget opp med utgangspunkt i en ny strategi og modell for NOBLE.

NOBLE har i fm undersøkelsen vurdert operativt utbytte av de avsluttede prosjektene. Effekten har vært vurdert i forhold til fire parametere. Operativ bruk, innspill til andre prosjekter, innspill til forskning og/eller andre effekter.

Effekt NOBLE 2001 til 2004 (tomme felt angir at ingen effekt identifisert):

Effekt					
<u>2001 - 2004</u>	<u>Rapport</u>	<u>Operativ bruk</u>	<u>innspill til prosjekter</u>	<u>Innspill til forskning</u>	<u>Andre effekter</u>
Alternativ bruk av Penguin missil					
ODIN ballong med EO/IR sensor og datalink					
ACTD radar system forsøk					
70mm styrt våpen mot overflatemål (CRV-7)			Etablert som eget materiellinvesteringsprosjekt		
UAV sensor og link på bemannet fly (skolefly)					
Fleksibelt ledelsessystem (CODS):					Brukt til XAT og NATO TST eksperimentering, og visualisering i OS.
Integrert datamodem på kampfly					
Bruk av chat i ledelsesapplikasjoner					
Mobilt "force protection center"					
HF radar som maritim sensor			FFI har et prosjektforslag om videre utprøving av HF radar i Nordområdene	Overført til FFI for videre forskning.	
Radar inne i bygg (MFC)					
NOBLE symposium og seminarer					
F-16 Pantera pod video downlink test					Første tekniske test i verden av video downlink fra F-16 Sniper-pod

6.4.3 Gjennomføring, kontroll og oppfølging

Kontraktsgjennomgangen viser at FLO som merkantilt fagorgan i liten grad ble benyttet til merkantil bistand av NOBLE i perioden 2001 til 2003 slik systemet forutsetter, jf. punkt 4.4. Når kontraktskontoret ble benyttet ble behov for rask bistand fremhevet av NOBLE. FLO kom ofte sent inn i allerede oppstartede og forpliktete anskaffelsesprosesser.

Det er ikke noe entydig mønster i hvordan personell NOBLE i den aktuelle perioden arbeidet internt og eksternt ift merkantile prosesser. Forklaringen kan være at det ikke var noen etablerte og standardiserte prosedyrer/rutiner før tidligst i 2004.

Sjef NOBLE i første periode er beskrevet som særdeles operativt dyktig, men med lite fokus på formalia. Mange prosesser er derfor ikke skriftlig nedtegnet, men med forankring hos overordnede ble prosjektene gjennomført. Det kan synes som om sjef NOBLE i den innledende perioden var tildelt betydelig myndighet og tillit til å oppnå de mål og intensjoner som GIL hadde gitt og som bar preg av frihet til å løse oppdraget, risikovillighet, kreativitet og tempo. Skriftlig nedtegnelse av fullmakter til å inngå kontrakter er det ikke funnet.

Det ble oppfattet fra Kontrakt Kjeller sin side at det var tett dialog mellom NOBLE og FD. For eksempel i kontrakten vedr ODIN IV, hvor FD i mai 2003 godkjente¹¹² løsningen som det senere, i desember 2003 ble etablert kontrakt på. NOBLE hadde både i ACTD- og ODIN IV-kontraktene forpliktet Forsvaret uten at det var inngått skriftlige kontrakter.

Høsten 2003 ble det utarbeidet en samarbeidsavtale mellom NOBLE og FLO. Avtalen fastlegger roller, ansvar og myndighet mellom NOBLE og FLO, og den har i et vedlegg en merkantil prosessbeskrivelse¹¹³. Den ble i varierende grad fulgt opp og tilbakemeldingene fra de to sjefene for NOBLE i 2003-04 perioden var at de følte seg motarbeidet av enkelte ansatte ift dette. Våren 2005 reagerer ny sjef NOBLE med personelltiltak ovenfor individer som ikke følger regler og bestemmelser.

I juni 2005 hadde sjef NOBLE et oppstartsmøte med merkantil leder i FLO. De ble enige om å starte prosessen med å utarbeide en mer detaljert avtale som ble formalisert 11. mai 2007¹¹⁴. Det ble laget fire merkantile prosessmodeller for ulike beløpsgrenser som er terskler for ulike krav/bestemmelser. (30'-100', 100'-500', 500'-1,1mill, og over 1,1mill). Dette regimet i all hovedsak fulgt opp allerede fra høsten 2005 jf den interne håndboken i NOBLE.

Prosjekt NOBLE var underlagt et styre, og spørsmålet er hvilken rolle det hadde.

Det fremgår av dokumentene at den overordnede enheten til NOBLE ble benevnt med flere forskjellige navn som prosjektstyre, styre, styringsgruppe og råd. De ulike begrepene gir uttrykk for ulikt innhold, rolle og ansvar for gruppen og henviser til ulike regelsett¹¹⁵. Det formelle ansvaret ble ikke fastsatt i et mandat eller instruks og forsterket uklarheten knyttet til rollen som leder eller medlem. I flere sammenhenger fremstår innholdet i vervet mer som et råd.

Den manglende formalisering gjør det vanskelig å fastslå enhetens rolle og oppgaver. Dette gjør det vanskelig å foreta en avviksvurdering opp mot et eventuelt ansvar.

Den hyppige utskiftingen av personell og manglende kontinuitet medfører også mindre oversikt for deltagerne til å reelt overprøve de innkomne prosjektforslagene.

Det kan også spørres om beslutningsgrunnlaget fra prosjekt NOBLE til styret kan sies å være tilstrekkelig dersom det skal knyttes et personlig styreansvar til deltagelsen. På den annen side har styret fattet beslutninger og godkjent de ulike prosjektene. Styreleder har også fremsendt prosjektdokumenter med beskrivelser av prosjektene og økonomiske

¹¹² FLO ODIN Brev fra FD til FLO/Luft, posteringsfullmakt.

¹¹³ Samarbeidsavtale mellom NOBLE og FLO 2004, dl 2004001633.

¹¹⁴ Samarbeidsavtale mellom NOBLE og FLO 2007, dl 2007033827.

¹¹⁵ Se punkt 4.3.

rammer. Innholdet forutsettes dermed kjent og NOBLE har forholdt seg til godkjenningen fra styret. Ut i fra styrereferat og intervjuer av styremedlemmer fremstår det ikke som om de har mottatt særlig med informasjon knyttet til det merkantile.

Arbeidsgruppen mener det er uheldig å bruke ordet styre for slike enheter og fremhever viktigheten av å klargjøre skriftlig hvilken rolle den har. Endringen fra et styre til et råd i 2004 fremstår som mer korrekt angivelse av funksjon, ansvar og rolle. Den direkte overordnede ansvar blir dermed også klargjort.

NOBLE har i perioden 2001-2004 meget store budsjetter, stor frihet og med målsetting om forskning og utvikling av teknologi. Dette innfor rammen av en liten organisasjon, som NOBLE var. Viktigheten av ledelse, kontroll og oppfølging blir da forsterket og burde ha vært gjennomført i større grad.

6.4.4 Mottak av fordeler/begunstigelser

6.4.4.1 Bakgrunn

Det er begrenset adgang til å ta imot fordeler når en er ansatt i Forsvaret¹¹⁶. For å undersøke om det har vært noen form for kundepleie overfor NOBLE har det vært sendt ut en forespørsel til de firmaene som har inngått avtale i perioden 2000 til 2005. I tillegg var tidligere forbindelse med Forsvaret av interesse. Firmaene har blitt bedt om å svare på følgende:

I den anledning anmoder vi om at De for perioden fra 1999-2005 gjennomgår, beskriver og dokumenterer eventuelle:

1. *Fordeler gitt til ansatte i Forsvaret i form av f.eks gave / reise, aktiviteter / fester / middager*
  - a. *hvem som mottok fordelene*
  - b. *tidspunkt for mottak av fordelene*
  - c. *sammenhengen, foranledningen og formålet med fordelsoverføringen*
  - d. *beløp / verdi på fordelene*
  - e. *kopi av bilagene / fakturaene*
2. *Opplysninger om ansatte i Deres firma tidligere har vært ansatt i Forsvaret*
  - a. *Fra 1999 til dd*
  - b. *Evt innleid konsulent/underleverandør*
3. *Andre forhold knyttet til habilitet*

Forespørselen ble sendt til: SSPR AS, Tyra Invest, OCAS AS, LENCO AS, Kongsberg Defence and Aerospace AS. I tillegg er samtlige intervjuobjekter forespurt om de har mottatt eller om de kjenner til at andre har mottatt noen form for kundepleie.

Den skriftlige henvendelsen er besvart av Kongsberg Defence and Aerospace AS og LENCO AS.

6.4.4.2 Arbeidsgruppens funn

Det har ikke fremkommet opplysninger i intervju eller på den skriftlige anmodningen om at det har forkommet noe form for kundepleie eller fordelsoverføring til noen av forsvarets personell.

6.4.5 Kryssfinansiering av teknologiutvikling og statsstøtte

Problemstillingen er koblingen mellom ACTD-kontraktene, OCAS AS sin søknad til SND og DNS påstand om at ACTD-kontraktene har bidratt med 30 mill. i finansiering av utviklingen av

---

¹¹⁶ Tjenestemannsloven § 20, Forvaltningsloven §6, Straffeloven §§ 275, 276, 276a, 276b, 325 nr 1.

OCAS-systemet. Forsvarsstaben har tidligere redegjort for at begge disse prosjektene er basert på den samme grunnteknologien, som stammer fra et annet utviklingsprosjekt gjennomført på slutten av 90-tallet. Forsvaret inngikk en kontrakt med SINTEF og Siemens AS om utvikling av et nytt radarsensorkonsept for Forsvaret under prosjektnavnet ABACUS. Rettighetene til denne radaren tilfalt etter prosjektavslutning SINTEF.

SINTEF overførte disse rettighetene til SSPR AS i mai 2002.

Utviklingen fra ABACUS til OCAS og ACTD bygger på samme grunnkonsept med bruk av en laveffektradar. Grunnkonseptet ble videreutviklet for å løse ulike oppgaver/funksjoner.

6.4.5.1 Koblingen mellom ACTD- og OCAS-teknologien

Det foreligger en avtale mellom NOBLE og OCAS AS om gjensidig lisensrett til bruk av den grunnleggende teknologien som er felles for produksjon av OCAS sin markør og Forsvaret sin varslingsenhet (ACTD). Avtalen er datert og oppgitt å tre i kraft 14. desember 2001.

Fra avtalen:

"NOBLE har for utvikling til bruk for Forsvaret og med militært formål en varslingsenhet benevnt som Advanced Concept Technology Demonstrator.

OCAS har for utvikling en markør til bruk for varslingsenhet av fly i forbindelse med luftfartshindre og maritime farkoster i forbindelse med maritime hindre.

Den grunnleggende teknologien ("Teknologien") i varslingsenheten og markøren vil være ensartet¹¹⁷

Partene ønsker på de vilkår som fremkommer av denne Avtalen å gi hverandre gjensidig lisensrett rett til bruk av Teknologien slik den er definert nedenfor under Definisjoner."

Avtalen er signert av NOBLES daværende sjef, Tom Johansen. Rasjonale bak dette er ukjent. Avtalen som arbeidsgruppen besitter, er ikke signert av OCAS sin representant. Det er uvisst hvorvidt avtalen har vært behandlet eller forelagt andre i Forsvaret, herunder styret i NOBLE.

6.4.5.2 OCAS sin søknad til SND

SND ga i 2002 tilsagn om 3 MNOK i støtte til OCAS AS for å utvikle konseptet med radarteknologi. Ifølge SND har radarteknologien en generell anvendelse og var også av interesse for Forsvaret. SND har opplyst at de fikk seg forelagt en avtale mellom OCAS AS og Forsvaret, og godkjente dette som egenkapital i prosjektet.

Arbeidsgruppen har ikke fått innsyn i OCAS AS sin søknad til SND, men besitter et brev (mottatt fra Avinor 14 apr 2010) av 17. februar 2003 fra OCAS AS til SND. Brevet inneholder en bekreftelse av et særvilkår i kontrakten med SND, hvor det dokumenteres finansiering av kapitalbehov og egenkapital i prosjektet. Vedlagt brevet er ovennevnte lisensavtale mellom OCAS AS og Forsvaret.

---

¹¹⁷ Lisensavtale – konfidensiell.

I brevet har OCAS AS dokumentert finansieringen av kapitalbehov på følgende måte:

Selskap	Nok	Finansiering
SND	3 000 000	OFU
Avinor/Luftforsvaret	3 322 000	OFU
Statnett	1 000 000	Separat kontrakt
Ocas AS	22 578 000	Egenkapital
Sum	29 900 00	

Av brevet følger en nærmere spesifikasjon av egenkapital:

"5. Egenkapital OCAS AS

Slik bekreftet i tidligere samtaler i Deres lokaler har Norwegian Battle Lab & Experiment (NOBLE) bestilt arbeid og fremstilling av demonstrator radarer for eget behov ved Kitron Development AS og Sintef tele og data. Kontrakten med NOBLE er stor Nok 44 450 306. OCAS AS har rett til utnyttelse av teknologi fremstilt under denne kontrakt slik bekreftet i vedlagte lisensavtale. I praksis betyr dette at all teknologi fremtatt under Forsvarets kontrakt er anvendbart for OCAS AS."

Fra brevet hitsettes følgende hva gjelder oppsummering:

"6. Oppsummering

Tilførsels av teknologi fra kontakt slik beskrevet i punkt 5 overstiger krav til egenkapital i OCAS AS og representerer en meget gunstig situasjon for selskapet. Vi håper derfor på en positiv behandling hos Dere og ser fremt til kreditering ihht vår siste utbetalingsanmodning."

OCAS AS benyttet i sin søknad om støtte fra SND, kontrakten mellom NOBLE og SSPR (Ca MNOK 44,5) og lisensavtalen mellom NOBLE og OCAS AS, som dokumentasjon på egenkapital (Ca MNOK 22,6) i prosjektet.

Oppsummert betyr dette at OCAS AS har brukt ACTD-prosjektet som grunnlag for å få støtte fra SND ved å henvise til vår kontrakt med SSPR. Den samme kontrakten er den eneste hvor det er gjennomført en kostnadskontroll. Undersøkelser ved NOBLE bekrefter at materiell og tjenester under ACTD-kontraktene er levert. Undersøkelsene gir ikke grunnlag for å konkludere med at det har vært til ulempe for Forsvarets leveranser at utviklingen av OCAS-systemet har vært basert på felles teknologi med Forsvarets ACTD-prosjekt.

Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt Forsvarets kostnader til de andre ACTD-prosjektene har gått til OCAS AS sine egne prosjekter så har ikke arbeidsgruppen noen dokumentasjon som bekrefter det. Dette betinger innsikt i underleverandørenes timeregnskaper som vi ikke har fått tilgang til. Den grunnleggende teknologien er imidlertid lik uten at det er mulig å anslå graden av likhet. For leverandøren var dette åpenbart gunstig, uten at det nødvendigvis var i strid med Forsvarets interesser. For å kunne besvare spørsmålet fullt ut må innsyn gis. Man vil da kunne vurdere hvorvidt prising av tjenestene har vært rimelig, og om faktisk fakturerte timer er korrekt. Imidlertid har NOBLE bekreftet at materiell og tjenester under kontraktene er levert.

Arbeidsgruppen kan med bakgrunn i de gjennomførte undersøkelser, kostnadsprøving av SSPR kontrakten, og det faktum at leveransene har vært som avtalt, ikke konkludere med at det har vært til ulempe for Forsvarets leveranser at utviklingen av OCAS-systemet har vært basert på felles teknologi med Forsvarets ACTD-prosjekt.

6.4.5.3 Orientering fra SND / Innovasjon Norge (IN)

Innovasjon Norge beskriver forholdet mellom IN, OCAS AS og offentlige partnere slik:

"Generelt om IFU/OFU kontrakter:

Tilskuddet har som formål å øke verdiskapingen i Norge ved bidra til utvikling av konkurransedyktige produkter og løsninger med eksportpotensial samt forbedre kvaliteten og å redusere kostnader på offentlige tjenester gjennom tilgang til ny teknologi eller nye løsninger. Programmet har to hovedretninger:

IFU- Industrielle forsknings- og utviklingskontrakter - en forpliktende utviklingsavtale mellom to eller flere innovative leverandør- og kundebedrifter i privat sektor. Samarbeid med utenlandske krevende kunder viser de beste resultater.

OFU- Offentlige forsknings- og utviklingskontrakter

- et forpliktende og målrettet samarbeid mellom norske innovative leverandørbedrifter og norske offentlige virksomheter, f.eks. kommuner, fylkeskommuner, statsetater, sykehus, Forsvaret mfl.

IFU/OFU kan støtte FoU-prosjekter fra idéfase/forundersøkelse fram t.o.m. industriell prototyp/nullserie. Maksimum støtteintensitet til leverandørbedriften begrenses av ESAs regelverk for statlig støtte til forskning, utvikling og innovasjon (FoUol). Støtteintensitet er lik (offentlig tilskudd før skatt/godkjente FoU kostnader)*100 %. Kundebedriften mottar ikke støtte med unntak av enkelte OFU-prosjekter innen helse og omsorg. Det er ønskelig å få til en finansiering av totalprosjektet med ca 1/3 fra leverandør, 1/3 fra krevende kunde og 1/3 fra Innovasjon Norge.

Størrelsen på den støtten som gis til en bedrift må i hvert enkelt tilfelle vurderes ut fra en identifisert markedssvikt og hva som er nødvendig for å utløse prosjektet.

For å få utbetalt støtten, må det leveres prosjektrapport signert av kundebedrift og IFU/OFU partner, og en kostnadsrapport signert av partene og revisor. Kostnadsrapporten må dokumentere kostnader hos tilskuddsmottaker/søkerbedriften, og de totale kostnadene hos alle parter i prosjektet.

B. SND/Innovasjon Norges støtte til OCAS

2 tilsagn gitt i 2000

SND/Innovasjon Norge ga i 2000 2 tilsagn om tilskudd til OCAS (ett til Tyra Invest, der OCAS senere ble godkjent som ny støttemottaker). De to første tilsagnene på til sammen kr 5.730.000 gjaldt å utvikle et konsept hvor en "stand by" radiosender var hovedkomponent. Luftfartsverket var OFU-partner, Andre medvirkende var Statnett, Post- og Teletilsynet, Luftfartstilsynet, Luftforsvaret, hovedsaklig gjennom egeninnsats. Luftforsvarets medvirkning var for eksempel flytimer til testing. Utprøving i fullskala på Vestlandet viste at dette konseptet dessverre ikke fungerte tilfredsstillende.

1 tilsagn gitt i 2002

Prosjektet ble restartet med et annet konsept hvor man tok i bruk ny radartechnologi, som SINTEF hadde tilgang til. Det tredje tilsagnet på kr 3.000.000 gjaldt derfor å utvikle konseptet med radartechnologi. Radartechnologien har en generell anvendelse og var også av interesse for Forsvaret. SND/Innovasjon Norge fikk seg forelagt en avtale mellom OCAS og Forsvaret, og godkjente dette som egenkapital i prosjektet. SND/Innovasjon Norges støtte på kr 3.000.000, var relatert til og ble vurdert som tilstrekkelig, til å utløse den sivile anvendelsen av prosjektet.

OFU-partner i dette tredje tilsagnet var også Luftfartsverket. Andre medvirkende var som tidligere Statnett, Post- og Teletilsynet, Luftfartstilsynet, Luftforsvaret, samt Kitron AS og SINTEF. Rapporteringen til SND/Innovasjon Norge var splittet i kostnader som OCAS hadde på sin hånd, og de øvrige totale kostnadene som ble dekket av partnerne. All regnskapsrapportering var dokumentert av revisor opp mot godkjente kostnader for prosjektet. Rapportene var også signert av Luftfartsverket, som var OFU-partner. Støtten fra SND/Innovasjon Norge var i tråd med gjeldende statsstøtteregelverk. Det vil si at tilskuddsandelen til OCAS var innenfor tillatt støttenivå, målt i forhold til revisordokumenterte kostnader hos OCAS.

2 tilsagn om tilskudd og 2 tilsagn om lån gitt i 2004 - 2009

Etter 2004 har Innovasjon Norge innvilget OCAS IFU- tilskudd til to prosjekter på til sammen kr 7.550.000, som begge har hatt utenlandske partnere. Dette ble gjort for å satse i et internasjonalt marked, og har hele tiden vært et mål for prosjektet. Selskapet har også fått 2 lån til utvikling av prototyp samt prøvedrift.

Resultater:

Forutsetningen for støtte fra Innovasjon Norge er stor innovasjonshøyde, stort markedspotensial og risiko/behov for risikoavlastning i prosjektet. Selskapets teknologi er nå godkjent av både canadiske, amerikanske og norske luftfartsmyndigheter. Teknologien er blant annet tatt i bruk i Whistler Mountain i Vancouver, hvor den ble installert på en ny gondolbane som ble satt opp til OL 2010. I februar 2010 ble det vist og demonstrert et pilotprosjekt for varsling av vindmølleparker for presse og myndigheter i Tyskland."

7 KONKLUSJON OG ANBEFALING

Rapporten besvarer alle spørsmål i mandatet så langt det har vært mulig med tilgjengelig informasjon innenfor gitt tidsfrist. Forsvarets anliggender er søkt belyst gjennom disse undersøkelsene.

Mandatet har også spørsmål som delvis angår forhold utenfor etatens kontroll. Dette gjelder økonomisk utbytte hos leverandørene og andre interne økonomiske disposisjoner hos disse. Disse spørsmålene har det kun vært mulig å belyse med utgangspunkt i egne og åpne kilder. Det har vært dialog med Morten Mørk som representant for Tyra Invest AS, OCAS AS og SSPR AS, men han har av prinsipp og etter egne juridiske vurderinger valgt å ikke gi innsyn i regnskap og avtaler. Han har heller ikke godkjent referater fra de møtene som har vært gjennomført. Derfor har denne informasjonen ikke vært anvendbar.

Spørsmål som forutsetter innsikt i leverandørers regnskap ville vært mulig å forfølge ytterligere dersom kontraktene inneholdt standardklausul om innsynsrett, slik anskaffelsesregelverket legger opp til.

Kontrakter inngått av FLO fremstår i hovedsak som adekvate og alle vesentlige regler, med unntak av kostnadskontroll, er fulgt. I kontrakter inngått direkte av NOBLE er anskaffelsesregelverket gjennomgående brutt, og det kan stilles spørsmål ved om de var kjent med regelverket. NOBLE søkte likevel FD om unntak fra reglene. Arbeidsgruppen finner håndteringen av anskaffelsene kritikkverdig.

Det er ikke mulig å årsaksforklare "OCAS-saken" uten å omhandle oberst Tom Johansen. Johansens energi og autoritet fikk omgivelsene til å innrette seg mot fremdrift og risiko. Arbeidsgruppen mener at dette kan ha gått på bekostning av nødvendig kontroll og oppfølging.

Likevel er det klart at Johansens overordnede hadde ansvar for å styre, kontrollere og følge opp NOBLE. NOBLE fikk føringer som gikk på risikovillighet, tempo, innovasjon, dynamikk, og selve eksperimenteringen skulle holdes ubyråkratisk. Samtidig ble NOBLE pålagt å følge vanlige forvaltningsprosedyrer, noe som ikke umiddelbart lar seg kombinere med føringene ovenfor. Dette burde ha vært problematisert på et tidlig tidspunkt. Det samme gjelder styrets manglende beslutningsunderlag vedrørende tekniske og behovsmessige forhold, som påpekt av FFI.

NOBLE under Tom Johansen fremsto som en autonom avdeling, til tross for at de var underlagt gjeldende regler internt i Forsvaret. GIL var engasjert i opprettelsen av NOBLE og hadde som styrets leder og leder i linjen oversikt over både avdelingen og prosjektene. Dette ga ham en mulighet til å påvirke utviklingen.

Hendelsene ved NOBLE er et eksempel på mangelfull og kritikkverdig forvaltning. Forsvaret har i ettertid forsterket merkantil kontroll, nye datasystemer er innført som sikrer sporbarhet og NOBLE er i dag en avdeling som driftes etter normale standarder og krav til virksomhetsstyring, forsvarlig forvaltning og sikkerhet. Arbeidsgruppen ser at det ikke er regelverket som var mangelfullt, men etterlevelsene. Dette viser viktigheten av fortsatt arbeid med holdninger og styrket internkontroll.

Arbeidsgruppen har ikke rukket å gjennomføre en kvalifisert vurdering av kulturelle og ledelsesmessige forhold. Videre fremstår bruken av styrer i Forsvaret som lite hensiktsmessig. Dette er faktorer som arbeidsgruppen ser har hatt en avgjørende rolle for hvordan NOBLE ble opprettet, styrt, ledet og driftet. Det anbefales derfor at dette følges opp med en nærmere gjennomgang og analyse.

Arbeidsgruppens begrensede tilgang til sivile leverandørers materiale etterlater noen ubesvarte spørsmål knyttet til eksterne forhold.

Arbeidsgruppen er av den oppfatning at rapporten gir et godt bilde av Forsvarets disposisjoner, som et grunnlag for videre oppfølging i etaten.

Oslo, 6. mai 2010

Frode Axe Riiser
Avdelingsdirektør
Leder

8 VEDLEGG

1. Skriv av 2010-01-28 fra sjef FST med mandat

9 ORDLISTE

Oversikt over historiske og eksisterende forkortelser og begreper som er benyttet.

ACTD	Advanced Concept Technology Demonstrator
ARF	Anskaffelsesregelverk for Forsvaret
BAF	Bestemmelser vedrørende anskaffelser I Forsvaret
CD&E	Concept Development and Experimentation
DNV	Det Norske Veritas
EBA	Eiendom, bygg og anlegg
FD	Forsvarsdepartementet
FFI	Forsvarets forskningsinstitutt
FLO	Forsvarets logistikkorganisasjon
FO	Forsvarets overkommando
FOA	Forskrift om offentlige anskaffelser
FOHK	Felles operativt hovedkvarter
FSJ	Forsvarssjef
FSJ	Forsvarssjef
FST	Forsvarsstaben
FST	Fellesstaben frem til 1.8.03 og deretter Forsvarsstaben
FVL	Forvaltningsloven
GIL	Generalinspektør for luft
IN	Innovasjon Norge
LFK	Luftforsvarets forsyningskommando
LOA	Lov om offentlige anskaffelser
LST	Luftforsvarsstaben
NOBLE	Norsk Battle Lab & Eksperimentering
OCAS sfæren	Tyra Invest AS, SSPR AS og OCAS AS
PL	Prosjektleder
SND	Statens Nærings og Distriktsutviklingsfond